

БЮЛЕТИН

Културно-информационен център на българското малцинство
“Цариброд” – клон Босилеград

Година 10   Брой 53-54 октомври   2007 година   Безплатен екземпляр

БЮЛЕТИН

Основател и издател: Гражданско сдружение Културно информационен център на българското малцинство “БОСИЛЕГРАД” Босилеград ул. М. Тито № 15, Редакция: Иван Николов, Радко Стоянчов и Александър Димитров. Технически редактор: Новица Божилов.

Адрес: Ул. Маршал Тито № 15, 17540 Босилеград, тел./факс: 017/78 – 254.

Главен и отговорен редактор: Иван Николов.

Печата: Графическо предприятие “Мишич”, Ниш, Земунска 18 тел. 018/715 691.

За друсането под европейския визов режим

“Три невесте, тикве брале, бре!”

Уважаеми читателю, измина и това лято в патриотарски филипики за Косово. Искаме си Косово и това си е! И никой не си задава елементарния въпрос искат ли ни нас албанците? И защо да не ни искат, нали сме им дали всички права и свободи и си ги “обичаме”. Е, пердашим ги по някога, ама нали трябва да се знае кой заповядва у нас?! Това сръбско разбиране за демокрацията, (можеш да правиш каквото си искаш, ама ще слушаш аз каквото ти кажа), явно не отговаря на световните изисквания за демокрация и затова международната общност предпочита да разговаря повече с албанците, отколкото със сърбите. Така че нещата отиват към независимост на Косово, а всичко останало е агония. Впрочем, и на сръбските политици им е свършено ясно, че Косово е загубена кауза, та затова бързат да поразграбят това-онова, докато все още има какво да се граби.

В Босилеград

Лятото премина в “големи” строителски похвати. Нерегистрирани бракувани камиони, събрани от военните автоморги, развозваха нанякъде пясък и камъни, докато кметът Владимир Захариев, застанал в центъра на Босилеград по къси панталони и джапанки, с авторитетни диригентски движения даваше наставления кое как и що да се прави! Около него се подпиреха прави на лопатите и кирките неговите гласоподаватели, на които той задели по една-две заплати от средствата за обществени строежи. В крайна сметка се получи една нескопосна, криволичеща сред кочините и градините уличка край реката, със заасфалтирани орехови дървета, с една дървена пейка и улична

лампа окачена в орех! Ако е точно, че хората се познават по делата им, тази калпава пристройка точно отразява състоянието и душевната нагласа на нейния майстор – кмета Владимир Захариев!

В основното училище

с триста зора и скандали се роди още една паралелка на български език. Само че децата на селяните от околните села които се престашиха да учат на български език останаха без това право. Въпреки протестите и заканите за стачки, сръбския просветен министър се направи на глух и в крайна сметка децата и родителите, останаха без никаква подкрепа, пак наведоха шии и тръгнаха да учат на сръбски език. Естествено, правото на образование на майчин български език е последната грижа на управляващите, а Националният съвет на българското малцинство в момента е зает с овладяването на в-к “Братство” и голямата политика. С оглед на това, че ДСБ(Ю) засега му се изплъзна от контрол, “човека с най-много функции” Ангел Йосифов обяви, че ще прави нова политическа партия. После се появи още една, та станаха общо три български партии! Някои това го изтъкуваха като борба за лидерство и лични позиции. Де да беше така. Защото борбата за лидерство е част от демократичния процес. Стремех за изнамиране на оптимални програми и личности които да ги реализират. За съжаление, у нас не само че няма нови програми и нови личности, но няма и дебат по проблемите на малцинството.

В Гимназията

в Босилеград се провали поредния опит за откриване на паралелка с обучение на български език. Въпреки че според неофициални сведения е имало достатъчно кандидати, новоназначеният директор на Гимназията високомерно, (на неправилен сръбски с български акцент) заяви, че няма условия за провеждане на обучение на български език! И точка. Кандидатите били малко, нямало учебници на български език, па и кметът на Босилеград бил против! И това ми било причина. После, когато ДСБ излезе със съобщение по случая, и радио Дойче-Веле дойде в Босилеград, директорът каза, че това било работа на бадявници които си нямали друга работа, освен да пишат “претенциозни” съобщения! И така, освен че затваря вратата на Гимназията (строена от Българското Правителство) за български език, той е на път да затвори и цялата Гимназия. Защото ония които не получиха шанса си да учат на български език в Босилеградската гимназия, просто си отидоха в Кюстендил и Гимназията остана с една паралелка по-малко. Вместо откривайки нова паралелка на български език, да даде шанс на децата да останат в Босилеград и да открие нови работни места за преподавателите по български език, директорът и Училищния съвет провеждат нечии полуграмотни директиви и сами си режат клона на който седят!

На икономически план

в Босилеград никнат Батко Владковите картонени кули които с първите есенни дъждове се разкиснаха. Както например шивашката работилница с гръцкия собственик, който с влизането на България в ЕС, се изтегли на запад където правилата не са тъй строги. Двайсетина босилеградски жени бачкат под невъзможни условия на стари амортизирани машини, докато дъждът им капе в шии от продупчени покрив и ги бие течението от счупените прозорци. При нулев икономически ефект, заплатите и условията в които се работи са си чисто престъпление. Само че в нашия вилает никой не знае, или не смее, да прилага законите за условия на работа.

Ако може да се вярва на написаното в “Братство” в Караманица ще се открива мина! Вече се правят сметки колко нови работни места ще се открият, колко милиона тона руда ще се вади, две фирми си оспорват правото на собственост върху мината, едни са поставили стражари на входа на мината, други пробиват от друга страна! Всичко е толкова несериозно както и изявленията на политиките които дрънкат небивалици по радио Босилеград.

Пак със същите популистски цели, кметът поразчисти селските пътища в някои села, като строго прилагаше партийния принцип: правеше само ония махленски пътища за които със сигурност знаеше, че са го гласували на изборите. За ония за които знае, че са му опозиция не само че не позволи да се поправят пътищата, но неговите партийни дружки които незаконно режат селските мери, ги поразровиха още повече! Пакостта и отмъстителността са характерни за дребните и зловни душици. За да си управител, все пак трябва да си по-широко скроен.

Визовия режим

се използва за раздухване на антибългарска кампания в Босилеград и Цариброд, в смисъл, че България не дава визи на своите сънародници! Проблемът е, че у нас мнозина се сещат че са българи, само когато трябва да си довършат образованието във Велико Търново, да си запишат децата на българските университети за сметка на българската държава, да ги изпратят на лятна почивка пак за сметка на България, да си извадят виза по съкратена процедура и пр., но когато трябва да се отстоява българската национална идентичност и достойнството на българското малцинство – гласуват за най-шовинистичните сръбски партии! Толкова ли е сложно да се разбере, че Европа ни заведе визов режим не заради друго, а за да ни накаже и изолира заради това, че не споделяме европейските правила на играта! Батко-Владковият лидер Кошуница отдавна обяви, че Трибунала за него е девета дупка на кавала! После ни зарадва с новината, че ще открива българско консулство в Босилеград за да цака европейският визов режим! Като видя че и така не става, почна да мъкне чували с паспорти в българското консулство в Ниш за да се прави на добродетел и да изнудва гласове от хората на които ТОЙ им урежда визите! По едно време общината не работеше нищо друго, освен че попълваше заявки за визи. А смисълът е, хората да се редят на опашки за визи, и докато стоят там, да поразмислят за каква власт са гласували на изборите. Да бъдем честни, не сме заслужили и тия визи които ни дават. Въпреки че българското консулство в Ниш прави всичко възможно да помогне на всички!

Най-голямата работа

това лято в Босилеград пак падна в КИЦ-а. С денонощната си работа и съдействието на българските институции, рекорден брой кандидат-студенти и ученици се записаха на българските университети и професионални гимназии. На десетгодишния си юбилей КИЦ-а наистина има с какво да се представи. В КИЦ-а всеки ден влизат ония които навремето се готвеха да ни стрелят, стига само офицерите на ДС да им бяха дали сигнал. Сега обаче са много възпитани и кротки. Кое то никак не означава че им вярвам, въпреки че правя всичко възможно да им помогна. Препоръчвам им само, преди да си легнат, да препрочитат и да попремислят това което навремето пишеха и говореха – може да открият нещо ново!

Благодарение на интернет-мрежата

това лято цяла Сърбия имаше възможност да се забавлява с танцьорските и гимнастичните умения на Батко Владко. Някои шутове го заснели с камера как се премята през глава в хотел “Дукаг”, и как друга “Три невести тикви брали” на някоя циганска сватба, и най-пикатните моменти ги качили на мрежата. Да се знае, че ако човекът не умее да управлява, то поне умее да се весели! И хич не му пука, че ние сме затънали до гуша. Карай да върви, и си живея живота, бате Владко, сега ти е паднало! Напук на душманите.

Иван Николов

Десет години с КИЦ

Символ на будната обществената съвест на българите в Сърбия

Изминаха десет години от както с помощта на българската държава създадохме Културно-информационния център “Цариброд” (КИЦ) с филиала в Босилеград, сега прераснал в Културно-информационен център “Босилеград”.

И след десет години основните му цели бяха и си останаха същите: развиване и разпространяване на българската култура сред българите в Западните покрайнини, създаване на качествено нови българо-сръбски отношения в полза на всестранното развитие на българското малцинство, опазване на българската национална идентичност и създаване на духовен климат за утвърждаване на ценностите на демократичното гражданско общество. По този начин КИЦ-а в Босилеград стана изразител на историческите стремежи на българите в Западните покрайнини, на политиката на

България към българите в чужбина, на съпротивата срещу режима на Милошевич, на борбата за спазването на човешките и малцинствени права на българите в Сърбия. Чрез КИЦ-а в Босилеград, българското малцинство изплака мъката и болката си пред света и световните борци за човешки права обиколиха Западните покрайнини привлечени от воплите му.

Да се отстоява една кауза която коренно противоречи на официалната великосръбска национална доктрина неведнъж възпламенявала войните на Балканите, и още повече, да се оцелее в условия на последната гражданска война – никак не бе лесно.

Да си припомним още веднъж думите които, по повод тържественото откриване на КИЦ-а, точно по време на събитията които водеха към окончателно разпадане на бивша Югославия, каза тогавашния министър-председател на България Иван Костов:

“Тази дълго мечтана институция на българщината ще има важното призвание да съхрани и укрепва българското самосъзнание на хилядите наши сънародници в СР Югославия. Нейното значение се оценява високо от българското правителство. Уверяваме ви, че гарантираме пълно съдействие за развитието и дейността на Културно-информационния център.” Българският посланик в Белград г-н Ивайло Трифонов каза: *“Нека чрез българската песен, чрез българската поезия, чрез българската музика, чрез българските танци, чрез българските романи да се въздигне отново духът на българите в Югославия”*. И по-нататък: *“Дошло е времето вече действително всички ние да се чувстваваме деца на една майка родина, независимо къде живеем. И нека този културен дом бъде един велик стълб за запазване на културната идентичност на българите в Югославия...”*.

Филиала на КИЦ “Цариброд” в Босилеград бе създаден на 11 декември 1997 и от тогава интензивно се занимава с организиране на културни, спортни и туристически програми за българите в Сърбия: концерти, изложби, театрални представления, промоции, екскурзии, летни и зимни почивки, шахматни игри, посещения на спортни състезания, курсове по английски език, читалищна дейност, издаване на видео касети, участие в работата на неправителствените организации в България и Сърбия, посредничене и помощ при кандидатстването на българите от Сърбия в университетите и професионалните гимназии в България, посредничене за спешна медицинска помощ в България, хуманитарна дейност...

Първите месеци от работата на КИЦ “Цариброд” в Босилеград започнаха под жесток натиск на тогавашните сръбски власти и техните еничарски служители от български произход които с пропагандната война срещу КИЦ-а се правеха на по-големи сърби от сърбите и пишеха че: *“...създаването на КИЦ-а е най-голямата българска провокация в последните 40 години”*. Или: *“Културно-информационния център на българското малцинство със своите “културни дейности” налага институционална рамка за легални политически действия от позициите на великобългарската политика и териториалните претенции спрямо Югославия”*. (**“Политика” 08. 02. 1998г.**)

От днешната времева дистанция може да се види, че КИЦ-а в Босилеград винаги е мислил и гледал далече напред във времето. На страниците на 50-те броя “Бюлетин” е оставена трайна историческа следа не само за всичко онова което е правил КИЦ-а за каузата на българите в Западните покрайнини, но и за идеологическите борби които е водил, както с носителите на властващата великосръбска национал-комунистическа идеология, така и със залитането на проходащата демокрация след Милошевич. В определени моменти не е пощадена и българската външна политика, там където нихилизма на българските политици и криворазбраните “добросъседски” българо-сръбски отношения застрашават интересите на българското национално малцинство в Западните покрайнини. Разбира се, мнозина си точиха зъбите и ноктите срещу нас, но поне досега, не се намери никой който аргументирано да оспори поне едно изречение от написаното в “Бюлетина” или казано когато и да е и където и да е в изказванията по медиите.

Без претенции за изчерпателност, в навечерието на десетата си годишнина, искам да припомня, че със скромните си средства и великите си сърца, дейците на КИЦ-а с помощта на редица български държавни културни, просветни и спортни институции изнесоха над двеста и петдесет културни мероприятия в Босилеград и за босилеградчани.

Великденските фестивали по чупене на яйца, прославиха босилеградчани из балканските страни, превръщайки го от символ на беднотия и потисничество, в символ на детска радост и приятелство между децата от балканските страни. Под наивната традиция за чукане с великденски яйца, бе заложена великата идея за сближаване на децата от балканските страни. На пръв поглед много просто, но не всеки го можеше. Александър Димитров с екипа, с широката подкрепа и доверието с

което се ползваше КИЦ-а в България, Сърбия и Македония можеше да събере и до 700 деца в Босилеград, които, състезавайки се пред камерите на няколко телевизии, разнасяха името и запознаваха света с Босилеград.

В определен момент, внимателно преценявайки ползите и вредите, КИЦ-а заигра на сътрудничество с кмета Владимир Захариев и с негово съгласие успя да издигне паметник на символа на българската свобода Васил Левски в Босилеград. Но когато властта на Кошунница отново продължи старата си политика срещу българския език и националните и човешки права на българите в Сърбия, КИЦ-а, оставайки верен на целите и определенията си, нито за момент не се замисли да го атакува там където си заслужаваше: по въпросите за образованието на майчин български език, безработицата, липсата на реформи и непоследователност при отстояването на демократичните принципи довели до завръщането на бившите комунисти на власт под формата на “партийната държава”.

В “Бюлетина” останаха записани безпощадните идеологически спорове с многобройните сръбски националистически партии които по времето на Милошевич и след него се навъдиха из Босилеград с цел да си намерят скъпо платени места в системата на властта без да предложат никакво решение за огромните жизнено-важни проблеми на българското малцинство. Тогава никой не искаше да се съгласи с нас, но времето оправда всичките ни критики отправени по техен адрес.

КИЦ-а в Босилеград имаше много критични моменти в съществуването си. Кризите идваха не само със смяната на българските правителства и личностите с които трябваше да работим. Всеки който идваше на власт се опитваше да прокара някои свои виждания. А ние безкомпромисно трябваше да отстояваме нашите. Така на един-два пъти изпаднахме в немилост на определени държавни чиновници в България откъдето единствено можехме да получим скромните си средства за поддържане на КИЦ-а. Само пълната прозрачност в работата ни и широката обществена подкрепа в България обезсилваше гъстата агентурна мрежа чиито дълги пипала бяха проникнали много дълбоко в София.

В този момент КИЦ “Босилеград” има късмета да участва в няколко проекта по линията на международните неправителствени организации които по това време проникнаха и в Босилеград опитвайки се да пробиват бетонните комунистически глави подготвяйки терена за създаване на демократично гражданско общество. Благодарение на тяхната подкрепа, ние спечелихме нужните средства и необходимото време за да можем да отразим подмолните удари срещу КИЦ-а.

Не по-малко драматични бяха и споровете ни с “Матицата на българите в Сърбия”, “Нашинеца”, “Поречието на Драговищица”, КТ “КОДАЛ”, на моменти и с ДСБЮ и най-накрая с “Националния съвет на българското малцинство в Сърбия”. В основата на тия спорове бе отровния език на тайните агенти на сръбските служби които систематично и коварно работеха против българското национално движение в Западните покрайнини, умело подклаждайки някои различия във вижданията, и най-много личните интереси на някои от лидерите на българските организации, за да ни разбиват и противопоставят и за да могат да прокарат старата политика с нови средства. Стигна се и до съдебни дела, до ожесточени спорове и афери от които българското движение загуби на динамиката си и на моменти изпадна в апатия. Едно обаче е сигурно: КИЦ Босилеград винаги накрая излизаше като морален победител от всичките борби и спорове. Времето не можа да оспори нито едно изречение написано в Бюлетина или казано в стотиците интервюта и изказвания по българските, сръбските и други медии, на срещи и форуми на неправителствените организации. Запазвайки независимата си позиция и свободен периметър на действие, независимо от високата лична цена която платиха неговите дейци, КИЦ-а остави в миналото всичките си врагове продължавайки да отстоява трайните общочовешки ценности върху които почива съвременната европейска цивилизация и да защитава правата и интересите на българското малцинство. Много низко паднаха всички насъскани политиканти лекомислено излитайки на борба срещу КИЦ-а, с необмислените си твърдения и най-често – клевети. Високите позиции във властта им даваха самочувствието да се произнасят срещу нас. След нашите отговори обикновено си свиваха опашките и замълчаваха.

Едно от най-големите поражения които претърпя КИЦ-а е борбата за КТ “КОДАЛ”. Идеята за кабеларката се роди в КИЦ-а в Босилеград. Александър Димитров излезе от КИЦ-а за да я реализира на практика с надеждата, че една частна и независима телевизия може по-добре да представи модерните идеи на “Бюлетина” на босилеградчани, предлагайки им нов културен образец, достоен за времето което идва. За съжаление, някои хора предадоха идеята. КИЦ-а остана без възможност за изява. КОДАЛ остана да върти няколко български канала, което се оказа добре за

опазване на българския език и националната идентичност на малцинството но не и на общия културен климат в Босилеград. Вместо насърчаване на обществения дебат с цел развиване на демократичните процеси и търсене на пътища за излизане от кризата, КТ КОДАЛ продължи да разпространява чалгаджийският културен модел характерен за сръбското общество, модел който възпроизвежда гласоподаватели и политици с характерното лингурско поведение чиито разорителни последици виждаме навсякъде.

КИЦ-а в Босилеград винаги се стремеше да държи будна обществената съвест на българското малцинство в Сърбия. В този смисъл “Бюлетинът” въпреки огромните трудности с излизането си представлява единственото място за изява на оня интелектуален кръг от българското малцинство, България, Сърбия и Македония който взема при сърце и споделя драмата на Западните покрайнини търсейки изход.

Десетилетия наред скривани исторически истини оставили трайни увреждания в националното съзнание на хората изведнъж изплуваха на страниците на “Бюлетина”. Идеологическите клишета за българите като варвари, татари, монголоиди, фашисти, окупатори и пр., забити като пирони в съзнанието на нашите българи създаващи им комплекс за малоценност и чувство за вина, бяха атакувани с многобройни културни мероприятия в които бяха представени високите ценности на българската култура. Табу темите, мълчаливо наложени през миналото бяха разобличени и изведени на показ.

Борбата за обучение на майчин български език на всички нива, винаги беше национален проблем номер едно на българите в Сърбия почти във всеки “Бюлетин”. Аналитично и последователно, този проблем беше разнищван навсякъде докдето стигаха представителите на КИЦ-а, на многобройни срещи с политици и културни дейци, изказвания по медии, на форумите на неправителствените организации, в контактите с гражданите.

Какви са все пак резултатите от десетгодишната дейност на КИЦ-а в Босилеград и оправда ли той съществуването си и средствата които получаваше от България?

КИЦ-а се нуждае от обективна историческа оценка. На културно-информационното поле на което действа, КИЦ-а се наложи като начин на мислене и поведение и придаде друг, борчески дух на десетилетия наред потисканото население. Вследствие на дейността на КИЦ-а, интереса за придобиване на българско гражданство, за следване в България и интереса към българска култура се увеличиха стопроцентово. Нагласата на общественото мнение измервана с Петицията за обучение на български език отправена до сръбското просветно министерство подписана от 600 граждани на Босилеград, с обществения дебат по проблемите на малцинството довел до Декларацията на политическите партии и неправителствени организации отправена към българския, сръбския и европейския Парламент, с присъствието на Великденския фестивал, с изграждането на паметника на Левски и редица други мероприятия, с многото български коли навлезли с българските си регистрационни номера в Босилеград, е в наша полза. Това са все неща които бяха немислими преди създаването на КИЦ-а. В този смисъл КИЦ-а напълно оправда съществуването си.

Но огромните икономически и политически проблеми на малцинството застрашаващи екзистенцията му, до значителна степен подкопават постигнатите резултати на културен план. КИЦ-а все пак не е политическа сила която да поеме отговорността за управлението на Босилеградска община. Неговата роля е да създава обществен климат за успешно функциониране на гражданското общество. Ако някоя политическа сила постави програмата си върху духовните постижения на КИЦ-а и ако населението ѝ окаже пълно доверие, ще спечелим не само ние, но и държавата Сърбия.

За съжаление, КИЦ-а не е оценен от сръбската държава като конструктивен и градивен партньор. Последните изказвания на кмета Захариев във “Вечерни Новости” ни връщат в първите години на откриването на КИЦ-а: същите оценки, същите клевети и обвинения, същите антибългарски изказвания. Държава която влиза в конфликт със своите граждани е обречена на провал. Резултатите ясно показват безсмислието на тази политика както на държавно така и на местно ниво. С времето, дойде на ред и отделянето на босилеградския филиал от КИЦ “Цариброд” в Димитровград. Всъщност, истинското разделение настана много по-рано. Разделителната линия бе създаването на Националния съвет на българското малцинство. Дейците на КИЦ-а в Димитровград предпочетоха да подкрепят и самите да участват в създаването на Националния съвет на българското малцинство, без да са наясно какво точно представлява той и накъде отиват политическите процеси в Белград. Внимателно преценявайки обстановката, КИЦ-а в Босилеград предпочете да запази свободен периметър на действие и остро разкритикува начина по който бе

създаден Националният съвет. Четири години след това, времето потвърди критическите ни възражения. Правителството на Кошунница създаде нова малцинствена администрация чрез която подчини и оглави значителна част от интелигенцията на българското малцинство. Тази администрация в стремежа си да запази доходоносните работни места и длъжности, лека полека си затрая за проблемите на малцинството и вместо да отразява политическите интереси на малцинството пред държавата, Националният съвет стана средство за провеждане на политиката на Правителството към малцинството. Резултатът е поразителен: никакви постижения по въпросите за образованието, опазването на националната и културна идентичност и лоши постижения на стопански и политически план.

Това е миналото на КИЦ-а, минало в което той остави ярка следа и което се нуждае от историческа оценка. А бъдещето?

Влизането на България в Европейския съюз, последвано от визов режим, и ред други обстоятелства в отношенията между двете страни коренно промениха условията в които КИЦ-а трябва да си пробива път. Единственият шанс който София дава, е КИЦ-а да усвои проектната система на финансиране и да прерасте в съвременна, европейска неправителствена организация в балкански условия. Това е поредното изпитание на което сме подложени, изпитание от което ще зависи не само съдбата на КИЦ-а, но и съдбата на българското малцинство в Сърбия. Защото, поне засега, българското малцинство няма друга институция която така открито и свободно, без да се съобразява с политическите конюктури на власт, да обсъжда всички аспекти засягащи положението и съдбата на българската малцинство. Създадените досега ресурси и натрупаният опит дават основание за оптимизъм, че КИЦ-а и тоя път ще се справи. Но това не зависи само от нас.

Това най-напред зависи от политическата воля на България да продължи да провежда национална политика към българите в чужбина, но и от политическата воля на по-голямата част от сръбския народ да накара своите политици да напуснат досегашната си политика донесла толкова много страдания не само на малцинствата, но и на целия сръбски народ.

Да се надяваме, че обещанието което 1998 година даде българският премиер Иван Костов ще бъде спазвано и от следващите правителства на България.

Иван Николов

Политиката като природно бедствие

Лошите бизнесмени отиват в политиката, лошите политици се връщат в бизнеса

Студията на Весна Пешич “Партийната държава като източник на корупция в Сърбия”, която помещаваме в този Бюлетин, цялостно разобличава структурата на сегашната сръбска “партийна държава” която концентрира политическа сила от и заради печалбите на мутрите (новобогаташите), но за сметка на интересите на гражданите. Мутрите се превръщат в нова политическа класа, чието богатство не е спечелено на пазара, а със злоупотреба на властта. С огромната си икономическа мощ, (ограбените пари по време на разпадането на държавата и гражданската война), те финансират политическите партии които, манипулирайки гражданите, се борят за власт, а когато я вземат, партийните лидери си разпределят министерствата и управленските постове така, че да могат максимално да обслужват интересите на мутрите извличайки освен това и максимална полза за себе си.

Еднопартийния монопол, изгонен преди няколко години с въвеждането на многопартийната система, сега отново се завръща, застрашавайки не само основните устои на държавата и обществото, но и екзистенцията на по-голямата част от населението.

Естествено, тази зловеща система може да функционира само благодарение на съответния културен модел характерен за съвременното сръбско общество – ниско образование, манипулирани медии, страх от властта, чалгаджийски културен модел...

Тази схема, (характерна за почти всички пост-социалистически страни по времето на прехода), може да се приложи едно към едно и към нашата босилеградска действителност. Ако внимателно прочетете студията на Весна Пешич и сравните нещата на местно равнище, пред вас ще изникнат не

само лицата на мутрите и тайните агенти които изсмукват последните пари и сили от нашия беден и измъчен народ, но и техните добре платени служители.

Връщайки се назад във времето, вие можете да си спомните разпадането и грабежа на бившите социалистически предприятия, грабежа на селяните и грабежа на основните природни ресурси на Босилеград. Ние сме малка среда – всичко се знае. Включително и кой спечели най-много от това. Петооктомврийската еуфория доведе до сваляне на социалистическата власт, но не доведе до изграждане на нова демократична и стопанска система. Това, което ставаше в Белград, беше напълно идентично с това което ставаше у нас – само че в по-малки размери. Но не всеки имаше очи да го види.

Избирането на Кошуница на чело на Сърбия, (и на Владимир Захариев на чело на Босилеград), по своите пагубни последствия, може да се сравнява само с природно бедствие от големи размери. Моделът на “партийната държава” беше приложен точно и прецизно: ония които бяха назначили партийния шеф на Общинския съвет на ДСС в Босилеград Владимир Захариев, веднага след изборите по съкратена процедура го издигнаха за кмет и депутат в скупщината, а от своя страна, самият той назначи на добре платени работни места в общинското управление послушните си партийни сътрудници които, къде с лъжи, къде с измами, къде с пари му бяха осигурили необходимия брой гласове. Неговите чорбаджии го плащат добре с ограбените пари от народа, и самият той плаща със същите пари подчинените си. Машината работи безупречно. Професионализмът и образованието вече нямат абсолютно никакво значение; само членството в ДСС води към скъпо платените държавни работни места, но те си имат своя цена: оня който ги получи, трябва да демонстрира пълна послушност и по време на избори да снася колкото се може повече гласове в избирателните урни на ДСС.

Достатъчен е само един бегъл поглед върху директорските постове на основните държавни институции в Босилеград, за да се разбере характера на “партийната държава”. Здравния дом, Ветеринарната станция, Пощата, Културния център, Радио Босилеград, Детската градинка, Гимназията, Полицията, Общинският съд, Ловното дружество, Футболния клуб... всички в един глас крещат в партийното мочурище на Владимир Захариев. В този хор пригласят и ония които в нашите условия биха могли да минат за новобогаташи, защото произхода на богатството им не се дължи толкова на предприемчивия дух и успеха на пазара а на корупционните им връзки с властта. Пред очите си виждаме преразпределение на икономическата власт в ръцете на близки и верни на властта хора, за сметка на неспособната да се репродуцира обществена собственост.

В “партийната държава” собствениците на икономическата и политическата власт си разменят услуги. Едрите бизнесмени си поръчват съответни закони в скупщината и си плащат властта да им върши това от което те имат нужда. Всичко се продава и купува. Партията на власт си купува и опозиция която да не ѝ пречи. Купува си медии които да манипулират общественото мнение, да водят компроматни войни срещу определени лица, да гримират недъзите на управниците и обществото, да измислят държавни врагове по принципа дръжте крадеца, докато те източват държавата...

Сравнителния анализ на основните политически действия на правителството на Кошуница и на действията на партийната дружинка на Владимир Захариев показват, че нищо не е случайно, методите и целите са едни и същи: собствениците на икономическата мощ подчиняват политическата власт за сметка на данъкоплатците; на следващите избори си разменят местата: лошите бизнесмени отиват в политиката, лошите политици с ограбените пари се връщат в бизнеса за да бъдат изпрани и вкарани в легалните икономически процеси. Всичко това се провежда на фона на Косово, и масовото тиражиране на врагове. Порочният кръг се затваря – за сметка на данъкоплатците.

Погледнете около себе си: у нас никой не може да се занимава с никакъв бизнес без благословията на Владимир Захариев: било да става дума за изкупуване на боровинки, шиене на дрехи, продаване на зеленчук или рязане на дъски. Дори и когато става дума за държавни работни места шансът е на страната на партийните членове на ДСС. За останалите се прилагат друг тип закони, пишат се друг тип глоби, полицаите и съдиите имат друга мярка, а медиите ги третират като държавни врагове.

Гарантирани конституционни принципи, каквито са равноправие и достъпност на държавни работни места на всички под еднакви условия, свобода на словото и закони защитаващи правата и свободите на гражданите – всичко това отива по дяволите пред неприкосновената воля на партийните лидери събрани някъде от улицата за да провеждат политиката на партийните централи чиято единствена цел е да изкарат поне още един два мандата през които напълно да “приватизират” цялата държава.

На наивните и глуповатите избиратели им се замазват очите с асфалт, гонене на дребни контрабандисти, интервюта в “Новости” за някакви “гюрултаджии” които по времето когато всеки краде колкото се може повече държавни пари говорят за някакви си там човешки и малцинствени права и свободи!

Такъв тип политика може да вирее само в нашия тип култура в която властта не е публичен сервиз обслужващ гражданите, както в другите демократични страни. В представата на по-голямата част на нашето обществено мнение властта е някаква свръхсила която трябва да боготворим и на която безусловно трябва да се подчиняваме, в която не бива да се съмняваме и не бива да отричаме дори и когато ни мачка и потиска. Тоталитарните културни модели почиват именно върху това взаимоотношение на власт и поданици: първите разполагат и нареждат, вторите дават и изпълняват. Силата на властта е страшна: тя разполага не само с животите ни, със свободата и парите ни; тя се опитва да се разполага и с ума и с душите ни. Всеки стремеж към свобода и познание на света в представата на властта е ерес: всяка критика към хората във властта, колкото и да е добронамерена, се посреща като предателство към родината. Вместо на господари и подчинени, на привилеговани и онеправдани, на свръхбогати и свръхбедни, на престъпници и честни, разделението в обществото се извежда на друго ниво: на патриоти и предатели към държавата и родината! И пак властта е тази която има последната дума за това кой е патриот и кой предател!

През последните две десетилетия под патриотизъм се подразбират всякакъв вид престъпници и мошеници, а под понятието предатели всички ония които се опитват свободно да разсъждават, да бунтуват и да предлагат алтернативи на сегашното управление. Този модел на извратени ценности в крайна сметка възпроизвежда болно общество в което пленниците на заплепената държава избират господарите си, а господарите произвеждат пленници за да ги обслужват.

Иван Николов

Европейско образование или дресиране на послушни поданици?

Всяка учебна година у нас започва и приключва все по един и същи начин: с вопли по майчиния български език. Вече няма нищо което не е казано и вече няма какво ново да се каже. Всички са наясно, че изхвърлянето на майчиния български език от родните ни училища беше началото на нашето потъване в бездната. Няма никакво съмнение, че това страшно престъпление към нашата национална идентичност се ръководи от тайните служби внедрени в сръбското просветно министерство и в нашите училища. Ясна е и целта: асимилация, тоест присаждане на сръбска национална идентичност върху разколебаното национално самосъзнание на българите в Сърбия. Тази горчива истина, прикривана десетилетия наред и отново актуализирана в началото на демократичните промени в България и Сърбия, не можа да бъде оспорена нито на научно, нито на политическо равнище. Въпреки патриотарските филипикки на залязващия вече великосръбски национал-шовинизъм и неговите еничарски клакьори у нас и даже в България.

Напразни бяха и наивните надежди на българските привърженици на сръбската демокрация у нас: 5 октомври 2000 беше поредния фарс с който бяха излъгани ония които сляпо вярваха, но не разсъждаваха върху причините на сръбската държавна трагедия. Тогава те отново, (може би за последен път!) плюха на националните интереси на българското малцинство и като ношни пеперуди полетяха и изгоряха в десетките просръбски националистически партии, и то не от друго, а от ламтеж за нови синекурни длъжности в новата демократична система. Очите не им стигаха да видят голямата лъжа в която сръбските национал-комунисти предпочетоха да жертват Милошевич, за да запазят тоталитарната система на управление леко прикрита с демократична и проевропейска реторика.

Не само нашите набедени интелектуалци и политици, но за съжаление и много такива в България, тръгнаха да развиват теории, че Сърбия след Милошевич ще се демократизира и всичко ще тръгне по вода. Софийските и Белградските журналисти тръгнаха с големите заглавия, че българо-сръбските отношения никога не са били по-добри, и че възстановяването на българския език в нашите училища е само въпрос на някакви “технически подробности”.

След стотици страници доводи изписани в полза на обучението на български език, и нито един в полза на обучението на сръбски, сръбския просветен министър миналата година благоволи да подпише заповед с която в Босилеград се открива само една мижава паралелка в I клас с обучение на български език. И това бедно постижение бе постигнато с голям зор и благодарение на риска който родителите сами поеха излагайки на опасност и себе си и децата.

Никой не си представяше така възстановяването на българския език в нашите училища. Вече на всички беше ясно, че някой беше изиграл лоша шега на демократичните промени у нас, но малцина се тревожеха за това – повечето борци за “демократизация” на Сърбия, и особено лидерите на българското малцинство, вече бяха настанени на добре платени работни места в системата на държавното управление.

Тази година, отново с жив зор в Босилеград бе открита втора паралелка в I клас с обучение на български език. И пак не за всички. Първолаците в околните села желаещи да учат на майчин език отново останаха без милостта на сръбския просветен министър, защото са по малко от 15, колкото според “либералния” сръбски закон трябва, за да се открие паралелка на български език. Въпреки че, от друга страна, няма никакъв проблем да се открие цяло училище с един ученик стига той да иска да учи на сръбски!

Впрочем, след като Кошуница дойде на власт, навсякъде, пък и у нас започна процес на възстановяване на бившите комунистически кадри на “демократични” управленски постове. Един след друг на директорските постове се завръщаха проверени партийни кадри, послушни изпълнители на заповеди и лакоми консуматори на големи незаработени заплати.

И въпреки това, немилостивия ход на времето продължава да си пробива нови пътеки. Така към края на лятото, двайсетина родители на деца кандидатстващи за Босилеградската гимназия, попълвайки молбите, в графата на кой език искат да учат децата им, бяха написали “на български”. Старата номенклатура отново бе вдигната на крак и това елементарно човешко право на национално осъзналите се българи от Босилеград, бе не само нарушено, но и смазано. Директорът на босилеградската гимназия Стоян Величков съобщи, че само 7 родители са се изяснили децата им да учат на български език, че няма условия обучението да се провежда на български и няма смисъл да занимава сръбския просветен министър с това!? Имаше обаче родители които твърдяха, че Величков ги е заплашвал, и в края на краищата само Демократичния съюз на българите излезе със съобщение, с което нападна постъпката на Величков. В началото на учебната година в босилеградската гимназия наистина не бе открита паралелка на български език, но затова пък петнайсетина ученици се изписаха от гимназията и отидоха да учат в Кюстендил и Дупница!

Оказа се, че никак не са малко ония които искат да учат на български език, въпреки че директорът Величков твърдеше точно обратното! И не само той: всички служители на официалната власт в Босилеград – се продраха да говорят от името на родителите, че няма проблем децата да учат на български стига родителите да поискат това. Така обучението на майчин български език отново излезе на страниците на вестниците в Сърбия и България, но и в ефира на световните радиостанции каквато е Дойче-веле.

Управляващата ДСС на Владимир Захариев в Босилеград и Националният съвет на българското малцинство не излязоха със становище по въпроса. И никой не очакваше да направят това. В-к “Братство” предаде само шури информации без да се ангажира със случая. Замълчаха и родителите, и най-вече – преподавателите! Даже и ония от които това най-малко можеше да се очаква – завършилите по бърза процедура (и за сметка на българската държава) учители във Великотърновски университет, благодарение на което останаха на работа и получиха солидни надбавки към заплатите си!

И все пак, въпреки ограничените духовни хоризонти на тия набедени за учители креатури на комунистическата система, склон съм да вярвам, че тука все пак не става въпрос за морален а за политически въпрос. Цялата отговорност лежи върху сръбското просветно министерство, което, ако искаше да спазва правата на българското малцинство, просто щеше да дръпне ушите на дресираните да лаят срещу всичко българско директори и учители.

Те даже не могат да разберат, че ако продължат по същия начин да се отнасят към българския език, ще останат и без ученици и то далеч преди да наближат пенсионна възраст. Защото в стремежа си да получат европейско образование, все повече ученици се изнасят към професионалните гимназии в съседните български градове, а босилеградската гимназия все повече се отива към закриването си.

Кой казва, че босилеградските ученици и техните родители не искат да учат на български език? Ами как тогава нашенските агенти на служба в сръбската държавна сигурност ще обяснят, че тази година

49 момчета и момичета от Босилеград са кандидатствали на българските университети? Сигурно не затова, че искат да слушат лекциите си на сръбски и сигурно не затова, че предпочитат великосръбската националистическа идеология пред българското и европейското образование. Сигурно не и затова за да следват двойно по-дълго в Сърбия. Освен българския език, който да не забравяме, вече е официален език на Европейския съюз, младите искат и друг вид образование, образование, което да им даде шанс да бъдат свободни и пълноценни граждани на Европа, а не слепи поданици на една тоталитарна система на управление и възпитаници на ограничени и вербувани за тайните служби учители и директори.

Ако, дай боже, Босилеград има бъдеще, в това бъдеще главна дума ще имат младите специалисти завършили образованието си в България. Днешните им учители и преподаватели върху които и задгробно ще тежи престъплението срещу българския език, лека-полека ще се измитат към бунището на историята, но за съжаление, ще им тежат доживотно на шията – най-малко заради това че трябва да им дават пенсии за всичката вреда която са им оставили в наследство.

Иван Николов

Кандидат-студентска или антибългарска кампания?

Образователната дейност сред българите в чужбина преди 10 ноември, се провеждаше на базата на международни договори за обмен на студенти. Югославия и България, като суверени държави, в редките промеждутъци на леко затопляне на отношенията, си разменяха студенти по определени квоти и след щателни проверки на кандидатите на всички възможни партийни нива, в България, съответно в Югославия, отиваха да следват избраните перспективни червени младоци. Там ги посрещаша със значителна доза подозрение, защото тия студенти обикновено бяха използвани от югославските служби за разузнаване, а от българските – за контраразузнаване! Или обратно. Така, освен образовани и добри специалисти, от България, в личен план, често се завръщаха изплашени, объркани и смачкани хора които се затваряха в себе си, и живота им послушно протичаше от семейството до работното място. Обратно, тия които се връщаха в България, пак бяха внимателно разследвани да не би да са попили нещо от титовистката мая!

Едно от най-големите постижения на българската външна политика след 10 ноември, бе тнр. Постановление № 103 на МС от 1993 година за осъществяване на образователна дейност сред българите в чужбина. Това Постановление, което после бе допълвано на няколко пъти, се превърна в привлекателна възможност за младите българи в чужбина да се приобщават към родната българска култура, да я разпространяват сред българските общности и поотделно. По този начин се целеше не само съхраняване на българската национална идентичност, но и неутрализиране на чуждите опити за национална асимилация. България най-после бе направила нещо конкретно за българското духовно единение!

Първите години от прилагането на това Постановление в Босилеградско и Царибродско изминаха в не много успешно търсене на кандидат-студенти, които, отивайки да следват в България, в Югославия по същия начин бяха дамгосвани като “предатели”, “шпиони” и “агенти” на България, а когато завършваха образованието си и се връщаха по родните си места властите пак ги посрещаша с подозрение, като потенциални врагове и ги слагаха на тнр. “външно наблюдение”. Много разбити съдби на млади хора останаха да свидетелстват за гадостите на сръбската Държавна сигурност, която засичаше тия млади студенти и се опитваше да ги завербува за свои цели.

С откриването на Културно-информационните центрове в Босилеград и Цариброд, образователната дейност на Република България получи нови възможности. Дотогава, кандидатите за следване в България бяха далеч под квотата от 30-ината места по държавна поръчка. Въпреки че се провеждаха кандидат-студентски изпити, на практика се записваха всички които пожелаваха (с изключение на някои които пострадаха в типично нашенските кокошкарски истории). С времето, благодарение на дейността на културните центрове, интересът за следване в България (особено в Босилеград) се увеличаваше все повече и повече и през последните три-четири години обхвана почти целия випуск

от зрелостниците на Босилеградската гимназия. По броя на кандидатствалите и броя на приетите, в сравнение с броя на населението, Босилеград беше пръв сред българските общности в чужбина. С времето се очертаха и проблемите в самите кандидат-студентски кампании за които никой дотогава не се замисляше.

Първо, субективната преценка кой да мине и кой да не мине, отдавна беше отпаднала. Бе утвърден принципа да се приемат кандидат-студенти в зависимост от постигнатия успех в гимназиалното образование и успеха на кандидат-студентските изпити на които задължително се полага Български език и литература и Българска история, а в зависимост от желаната специалност, и изпит по биология, химия, математика и чужд език.

Тъй като българският език у нас отдавна не се изучава достатъчно, а българската история се изучава в сръбска версия, кандидатите трудно се справяха с изпитите, дори и при доста занижените критерии в сравнение с изискванията за студентите от България. След като КИЦ-а бе зареден с достатъчно учебници и информации за следване в България, които постоянно предоставяше на деца и родители, и особено след като българския език навлезе в босилеградските домове чрез КТ “Кодал”, резултатите ставаха все по-добри и броят на приетите студенти все повече нарастваше. От друга страна, все повече спадаше интересът за следване на университетите в Сърбия. Виждайки какъде отиват нещата, мнозина босилеградски родители навреме ориентираха децата си към гимназиите в Кюстендил, Дупница или Перник, с надеждата да получат по-добро образование, за да бъдат по-подготвени за кандидат-студентските изпити на българските университети. Повечето от тях си подадоха и молби за придобиване на българско гражданство, или поискаха постоянно пребиваване в България, за да избегнат досадните процедури с визовия режим. Общо взето, процесът на приобщаването им към българската духовна култура бе достатъчно напреднал.

Независимо от смяната на правителствата, Постановление № 103 с известни изменения оцеля, а квотата от трийсетина студенти за българите от Западните покрайнини се запази. Трудности произлязоха и от несработването на гимназиите в Босилеград и Цариброд с МОН и ненавременното планиране на местата, така че кандидат-студентите често бяха принуждавани да се записват на специалности които не искаха да следват. Лошото беше и че Постановление № 103 не беше докрай съгласувано със Закона за българите в чужбина, който, въпреки декларативния и препоръчителен характер, в някои свои разпоредби бе надраснал Постановление № 103.

Нещата все пак се придвижваха до тази година когато се стигна до скандала с петте кандидат-студентки от Босилеград които не бяха допуснати на кандидат-студентските изпити на 18 и 19 юли. Три от тях, освен сръбското, междуременно бяха придобили и българско гражданство, а две имаха само лични карти за постоянен престой в България! Всичките пет бяха завършили гимназиалното си образование в Кюстендил, Дупница и Перник! Въпреки жестоките протести на КИЦ “Босилеград”, в МОН останаха непреклонни и петте момичета не бяха допуснати на изпитите.

Строго прилагайки словото, но не и духът на закона, чиято цел е все пак да приобщава българите от чужбина към България а не да ги наказва заради това, че са завършили гимназия в България и са придобили българско гражданство, служителите на МОН така и не успяха да дадат убедителен отговор защо трябваше да постъпят толкова жестоко към босилеградските момичета. Сухото юридическо тълкуване на закона, че придобилите българско гражданство и лицата от български произход с постоянно пребиваване в България могат да кандидатстват само наравно с българските граждани, не можеше да се приложи за нито една от петте кандидат-студентки, защото срокът за кандидатстване вече беше пропуснат! Обяснението, че те били завършили гимназия в България и били абсолютно конкурентно-способни да кандидатстват наравно с българските граждани, също не е причина за наказание, а по-скоро за похвала и насърчаване! И друго, изобщо не е ясно, дали ако се бяха появили да кандидатстват като български граждани, щяха да бъдат допуснати до изпитите от съответните чиновници. Защото, независимо че са придобили българско гражданство, те са сръбски граждани, живеят в Сърбия и родителите им плащат данъците си за образование на Сърбия! Някой администратор можеше и така да погледне на нещата и просто да им върне документите обратно.

После се оказа, че този принцип, освен че се прилагаше за първи път от 1993 при положение, че нямаше изменения в закона, не бе приложен еднакво към всички: сред допуснатите до изпитите, а впоследствие и сред класираните се от Сърбия и Македония, имаше и такива които бяха завършили гимназиалното си образование в България, и такива с придобито българско гражданство, което ясно се виждаше от документите им! А имаше и такива които вече бяха изкарвали едно висше образование по 103 Постановление, и сега кандидатстваха за второ, и бяха класирани, пак на същото основание,! Явно закона не бе еднакъв за всички.

След проведеното класиране се оказа, че за първи път от години насам, резултатите от кандидат-студентските изпити са катастрофални! Дори и след последвалото второ и трето класиране останаха незаети места. И тия които бяха класирани, бяха с много низки балове. Но затова пък петте “абсолютно конкурентно-способни” бяха отрязани в началото, защото административните чиновници в МОН защитаваха словото, но не и духът на закона! Никой не даде и дума да се каже, че законите съществуват заради хората, а не хората заради законите!

Позовавайки се на Чл. 3 от Постановление № 103, КИЦ “Босилеград” сезира Министерството на външните работи и Държавната агенция за българите в чужбина. Стигна се до някакво “Соломоново” решение, да се положат усилия петте кандидат-студентки от Босилеград да бъдат приети по линията на тнр. ректорски решения, (без право на стипендия и общежитие). Така излезе, че университетите трябва да плащат образованието на петте кандидат-студентки, заради не дотам ясното тълкуване и прилагане на Постановление № 103, въпреки незаетите места разписани по държавната поръчка!

Впоследствие, три от петте кандидат-студентки бяха приети на Югозападния университет в Благоевград, защото ректорът Илия Гюдженев и членовете на академичния съвет, освен научното, притежават и човешко, и национално мислене.

Другите две момичета, които искаха да следват на Софийски университет, просто бяха излъгани! Защото Софийски университет, има установена практика по линията на ректорските решения да приема главно педагогически специалности за които момичетата нямаха склоности!

Какво се получи на края? Накрая се записаха по държавна поръчка и такива кандидат-студенти българи от Западните покрайнини, които бяха завършили гимназиално образование в Сурдулица и Враня или имат много слаба подготовка по български език и история. Това си личи от баловете. Случвало се е да се отказват в първите седмици от академичната година. Местата по държавната поръчка за другите български общности останаха празни, и така на трето класиране влязоха рекорден брой студенти от Западните покрайнини. Трите момичета ще продължат образованието си благодарение на разбирателството на академичния съвет и ректора на ЮЗУ “Неофит Рилски”. СУ “Климент Охридски” счете, че не е длъжен да замазва постъпките на администрацията на МОН, и до момента в който пиша тия редове за двете кандидат-студентки от Босилеград, завършили с висок успех гимназиалното си образование в България, едната с лична карта за постоянен престой, другата с двойно гражданство, и най-важното, с желание да следват и да останат да живеят в България – не се очертава възможност да бъдат записани!

Трудно е да се каже дали това е въпрос на закон, или на тълкуване на закона. Но определено може да се каже че нито едното, нито другото, не обслужват прокламираната политика на България към българите в чужбина. Точно обратното: настройва ги срещу България, и ги кара час по-скоро да се асимилират!

Иван Николов

Реагиране

Кой записва вярващите в Бога?

Изворската черква е най-голямата културна знаменитост в Босилеградска община и всеки който дойде или минава през Босилеград иска да я види. Така черквата стана доста известна, а нейното лошо състояние стана показателен пример как Сръбската православна черква, Министерството на външните работи на Сърбия и община Босилеград се “грижат” за културно-историческите паметници на българското национално малцинство.

На 11. август година станах свидетел на една случка която ме изуми. Двама хърватски туристи които с най-добри впечатления се връщаха от Рилския манастир и бяха отседнали на частно посещение в Босилеград, пожелаха да ги закарам до Изворската черква. Както и винаги, в Извор спряхме с колата и поисках ключа от жената която се грижи за черквата, но тя ми каза, че сама ще го донесе. Туристите тъкмо бяха почнали да разглеждат черквата отвън, когато жената донесе ключа, но за наша изненада донесе и една тетрадка, и ни обясни, че свещеник Йоан – Занко Станойков ѝ наредил да записва имената на посетителите и мястото откъдето идват!? Всички

учудено се спогледахме, жената ни записа, а хърватските туристи си отнесоха страхотни впечатления от черквата, но и от нашата жандармерийска реалност в която се стигна дотам да се евидентират посетителите на черква – нещо което го няма никъде по света и не се правеше дори и по времето на най-жестокия комунизъм!

Търсейки свещеника на 22. август т.г. го заварих в КИЦ “Босилеград” и поисках да ми обясни за какво става дума. Отговорът му (пред свидетели!) беше, че владиката Врански, Пахомийе, му бил наредил да се записват всички посетители които идват “отдолу” (вероятно мислеше от България)!?

Излишно е да коментирам, защото никой който не живее у нас няма да разбере. Но ние си знаем за какво става дума. Грозното състояние на Изворската черква – най-забележителния български паметник от времето на Турската империя, все повече привлича вниманието на православната общественост и все повече хора искат да я видят не само като исторически паметник но и като пример за нашата национална и малцинствена разруха. Това вероятно много дразни новоизвъдилите се верници които напоследък с благословията на СПЦ строят някакви нови черкви и умишлено оставят старите да ги отнесе времето. Това трябва да се “евидентира” а не посетителите на Изворската черква за което ще ни се смеят навсякъде по света.

Димитър Димитров – Треперски

СЪОБЩЕНИЕ ЗА МЕДИИТЕ

Главния съвет на Демократичния съюз на българите съобщава, че във втората половина на юли т.г. са постъпили оплаквания на родители и ученици от поведението на директора на гимназията в Босилеград Стоян Величков който при попълването на образците за записване в първи клас в Гимназията в Босилеград е заплашвал и убеждавал учениците и родителите които в графата “На кой език искате да слушате обучението” са написали **“на български”**. Според изказвания на присъстващи, Величков ги е убеждавал в спомената графа да пишат **“на сръбски”** или **“на сръбски и български”** обяснявайки им, че е невъзможно преподаването да се провежда на български език защото нямало учебници и преподаватели, че Министерството на просветата на Сърбия не разрешавало, че с това **“даже не бил съгласен и кмета Владимир Захариев”** и пр. В крайна сметка директорът е обяснил, че само седем ученика са изразили желание да се учат на български език, и че това не било достатъчно Министерството на просветата и спорта на Република Сърбия да вземе решение за откриване на българска паралелка.

Демократичния съюз на българите счита, че желаещите да учат на български език са много повече, което се вижда и от факта, че постоянно се увеличава интереса за следване на българските университети където непознаването на българския език и българската национална история и култура е обективна пречка за успешно класиране и следване на студентите. Изхождайки от естествените духовни и прагматични европейски стремежи на младите от една страна, и поражението на великосръбската денационализаторска политика останала в миналото от друга, разбираемо е, че все повече от тях осъзнават необходимостта от изучаване и ползване на майчиния български език.

Недопустимо е поведението на директора Величков, който в качеството си на служител на Министерството на просветата и спорта на Република Сърбия, оказва натиск върху родители и ученици да не ползват едно от основните национални и граждански права – да учат на майчин език. И като преподавател и като служител на просветното министерство той е длъжен да знае, че правото на обучение на майчин български език е неприкосновено право и не е негова работа той да решава кой на какъв език да учи, а на практика да приложи словото и духът на Конституцията и законите с които са гарантирани правата.

Преценявайки, че подобно поведение вреди не само на родителите и учениците които искат децата им да учат на майчин български език, но и на националните интереси на държавата Сърбия която има интерес да се представи пред света като демократична страна спазваща правата на малцинствата, Демократичния съюз на българите кани родители и ученици достойно да защитават правото си на обучение на майчин български език. Същевременно, Демократичния съюз на българите призовава сръбското просветно министерство да преразгледа и евентуално анулира

заявките за записване на босилеградската гимназия, както и да предприеме наказателни мерки срещу директора Величков.

Съобщение за медиите

Главния съвет на Демократичния съюз на българите изразява протест и възмущение от решението на Министерството за държавно управление и местно самоуправление на Република Сърбия с което се отхвърля иска на основното училище в Босилеград за даване на съгласие за изработка на двуезичен (на сръбски и български език) печат на основното училище в Босилеград.

Неприемливо е становището на Министерството, че двуезичен печат на сръбски език с кирилица и на езика на народностите с латиница, може да се приложи само на териториите на автономните покрайнини, но не и на територията на община Босилеград където мнозинството от населението са българи. С това се нарушава принципа на равнопоставеността на гражданите гарантиран с Конституцията и се упражнява селективен подход към българското малцинство. Демократичния съюз на българите счита, че подобни действия от страна на високите държавни органи на властта не работят за защита на правата и интересите на малцинството и за демократичния имидж на Сърбия.

Главен съвет на Демократичния съюз на българите

Председател Драголюб Иванчов

Интервю с председателя на ДСБ Драголюб Иванчов

Сърбия трябва да преосмисли политиката си към нас

Драголюб Иванчов е роден в село Бранковци, Босилеградско. Основно и гимназиално образование е учил в родното си село, село Бистър и Босилеград. Висшето си образование е изкарал в Сараево, Баня Лука, Подгорица и Белград. Завършил е военна академия. Гражданската война през 1991г. го заварва в Хърватия като действащ офицер на танкова част. Не иска да участва във войната срещу хърватския народ, напуска армията и заедно със съпругата и децата се прибира в родния си край. Бил е член на Демократичната партия след това и на Демократичния съюз на българите в Югославия и е работил за смяна на комунистическата власт в Босилеград. Поради тази причина е сред най-преследваните хора по времето на режима на Милошевич, но и днес. След получаването на българско гражданство известно време е член на партия "Атака". В началото на този година е избран за председател на Демократичния съюз на българите.

-Г-н Иванчов, какво е днес Демократичния съюз на българите в Югославия и накъде върви?

-ДСБЮ, който в началото на тази година прерасна в Демократичен съюз на българите (ДСБ), е имал и възходи и падения, но винаги е изразявал и защитавал правата и интересите на българското малцинство в Западните покрайнини и неговите активисти винаги са плащали висока лична цена за това. Времето не можа нито да ни оспори, нито да ни разколебае – това е знак за качество, и това винаги трябва да се има предвид.

Няма нищо по-нормално от това българското малцинство да бъде представено и управлявано от собствената си национална партия. Сърбия ще стане демократична страна само тогава, когато малцинствата бъдат представени и управлявани от свои, демократично избрани представители които да поемат отговорността пред гражданите за техните права и интереси, техния стандарт, тяхната сигурност и благополучие. Това е азбуката на демокрацията.

Ако искаме да предотвратим опасността от монопол в политическия ни живот, нека да има и други български национални партии които да се състезават и конкурират коя по-добре да защитава интересите на малцинството.

Накъде върви ДСБ? Всичко зависи от това накъде ще тръгне Сърбия. Ние добронамерено искаме да подадем ръка, да поговорим открито за проблемите на малцинството, да излезем на избори и да

поемем отговорността за управлението на общините с българско население. Сърбия трябва да реши дали иска да ни интегрира такива каквито сме, създавайки ни нормални условия за живот, или иска да ни асимилира присаждайки ни сръбско национално самочувствие. Ако иска да ни интегрира, тя трябва да ни пусне вътре в политическата система, да ни изслуша и да плати цената на интеграцията ни в сръбското общество. Сега е момент да се разбере дали Сърбия ще разчита на истинските носители на политическата воля на малцинството, или на досегашната номенклатура. Ние се нуждаем от инвестиции в нашата икономика а не от демагогия и патриотарски заклинания на Кошунца.

-Как оценявате резултатите от управлението на сръбските политически партии които и сега управляват нашите общини?

Все докато малцинството се управлява от сръбски политически партии, независимо от това каква е тяхната идеологическа ориентация, а официалните медии водят пропагандна война срещу нас, Сърбия няма да стане демократична държава и ние ще продължим да пропадаме заедно с нея. Сегашната власт на Кошунца нарочно раздухва опасността от малцинствата, от загубата на Косово, за да мобилизира сръбския народ уж за опазване на границите на Сърбия. Истината е, че властващата олигархия иска на всяка цена да опазва властта си, за да ограбва обществената собственост и да превземе на безценица икономическата власт в страната. Териториалната цялост на Сърбия е последната ѝ грижа. Тя даже би била доволна и сегашната Сърбия да се разпадне, защото когато няма държава, няма кой да им търси сметка за грабежите и престъпленията които никак не са малко.

А иначе, резултатите от управлението на сръбските политически партии, и от участието им в нашия политически живот са фатални. Ако не беше така, нямаше да водим този разговор.

- Какво се промени в ДСБ след като вие поехте председателския пост?

- ДСБ проведе дебат по проблемите на малцинството с представителите на сръбските политически партии и неправителствени организации в Босилеград и излезе с известната Декларация до Народното събрание, Скупщината на Сърбия и Европейския парламент. Самият дебат по Декларацията помогна да се види кои са нашите противници и кои са евентуалните ни съюзници. Реакциите които се появиха в медиите показаха, че конфигурацията на политическите сили у нас не се е променила много. Не се е променило и отношението на правителствата на България и Сърбия. Добре е, че ДСБ излезе от апатията, почнаха да приивдат нови членове, бе възстановен Общинския съвет в Димитровград и бяха създадени два нови: във Враня и Сурдулица. ДСБ иска да се завърне в политическия живот на малцинството и това пробуди интереса на гражданите. Ние трябва да бъдем основна и водеща политическа сила на малцинството, партия на всички българи в Сърбия, независимо от това дали живеят в Босилеград, в Белград, Ниш, Нови Сад или другаде.

- Казахте, че ДСБ ще участва на изборите за общинска власт. Каква ще бъде неговата избирателната програма и мислите ли, че сръбското правителство ще я подкрепи?

- Нашата избирателна програма ще отразява нуждите на гражданите с оглед на изискванията на времето в което живеем и ще бъде обявена в самата предизборна кампания. Ако гражданите я гласуват, сръбското правителство няма начин да не я подкрепи – противното би било нарушение на всички принципи на демокрацията. Във всеки случай, ДСБ е много по-надежден партньор на сръбското правителство, защото ние сме наясно какво даваме и какво искаме. За разлика от сегашните партийни формирования които компенсират некомпетентността си с излишна сервилност, превръщайки по този начин личните си проблеми в проблеми на малцинството. В най-добрия случай те могат само да провеждат политиката на Белград, която, както вече споменахме, е обременена с реструктурирането на икономическата власт и нищо друго не я интересува. ДСБ няма да има проблем с избирателната програма, няма да има проблеми и с кадри които да я реализират – нашите членове по правило са образовани, работливи и свободомислещи хора които гледат трезво на нещата, знаят какво искат и могат да постигнат това което искат.

- Какво ще направите за възстановяването на майчиния български език в училищата, опазването на културното ни наследство и националната идентичност?

- Без образование на майчин български език, няма българско малцинство. Проблемът с образованието е създаден изкуствено и досега е нанесъл непоправима вреда оставяйки трайни увреждания не само в националното съзнание но и в начина на мисленето на хората. Този проблем все още се контролира от агентите на тайните служби и си мисля, че той не може да бъде решен докато тази агентурна мрежа не бъде окончателно разградена. Лошото е, че у нас все още няма свободни медии, а с изключение на КИЦ “Босилеград”, няма и развити неправителствени организации които да развият просветителска дейност за значението на майчиния език в образованието. Огромна част от отговорността лежи и върху самите учители и преподаватели и най-много – върху родителите. Програмата на ДСБ е създадена върху необходимостта от опазване на нашата национална идентичност, ние сме я защитавали и досега и ще я отстояваме и в бъдеще с всички средства. Но за да можем да решим този проблем ние се нуждаем от легитимна власт.

- С кого бихте направили коалиция на местните избори?

Възможна е коалиция с национално и демократично мислещи и отговорни партии и организации. Отворени сме и за всички недоволни от сегашното управление граждани. ДСБ трябва да привлече национално мислещата интелигенция, която, изхождайки от изискванията на времето в което живеем, да се ангажира с програмите за икономическо развитие и да привлече външни инвестиции не само като нови финансови постъпления, но и нов начин на организация на производството, нови технологии, нови знания и нова трудова дисциплина.

- Разчитате ли на подкрепа от България?

- Да се разберем, ние преди всичко трябва да настояваме Сърбия да преосмисли политиката си към нас, защото ние сме граждани на Сърбия, изпълняваме задълженията си към нея и следователно, очакваме тя да спазва правата ни. Ние сме данъкоплатци на Сърбия, и имаме право да искаме сметка за парите, за природните ресурси които тя ни взима: вода, руда, дърво и пр.

България и досега много ни помагаше в определени области, каквато е например областта на културата и образованието. Вижте само колко много наши момчета и момичета следват за сметка на България. Задава ли си някой въпроса защо България трябва да учи нашите деца, след като всеки един от нас плаща данъците си за образованието на Сърбия? Така че ние трябва да бъдем благодарни за това, че България инвестира в образованието на нашите деца.

За да дойдат у нас хора с пари, те трябва да получат необходимите гаранции за капиталовложенията си, сами да налагат правилата на играта и да избират хора които им вършат работа. България трябва да е наясно за кого и за какво дава подкрепата си. Ако ще помага, тя трябва да знае, че помага българи, а не национални предатели които в Белград псуват българите, а в София сърбите. С такива тарикатлъци не се печели доверието нито на България, нито на Сърбия. Само като достойни граждани уважаващи себе си и своята култура, ние можем да спечелим доверието на другите и да поискаме помощ не само от България но и от Сърбия и Европа.

Искам обаче да подчертая нещо друго. България трябва много по-достойно да отстоява правата ни в двустранните отношения със Сърбия. Ние трябва да бъдем фактор, а не жертва на добросъседските отношения между България и Сърбия. Нашето положение непрекъснато трябва да бъде предмет на обсъждане на срещите на високо равнище между двете държави.

- От началото на годината българското малцинство е силно засегнато от визовия режим който бе въведен с влизането на България в ЕС. Вие как ще коментирате това?

-Искам най-напред да подчертая, че визовия режим не е въведен заради това, че България влезе в Европа, а заради това, че Сърбия остана извън Европа, или по-точно за това, че сегашното сръбско правителство не споделя европейските ценности и изисквания които са задължителни за всички европейски страни. Визите са един вид натиск, или по скоро санкция за гражданите на Сърбия за това, че гласуват за антиевропейски партии. Логиката е проста: щом не споделяте правилата и принципите върху които е изградена съвременна Европа – вие не можете да бъдете неин член. От

друга страна, самата Европа иска по някакъв начин да се защити от нашето негативно влияние и въвежда строг контрол за това кой се движи на територията ѝ.

Истина е, че българското малцинство изпадна в изключително трудно положение с въвеждането на визовия режим, защото ние имаме нужда почти всеки ден да пътуваме в България. Сега това не е лесно и някои протестират, оплакват се от българската външна политика, от българското консулство и пр. Но колко са ония които са готови да си признаят вината за това, че сега живеем във визов режим? За много неща сме си виновни ние самите. Защото, ако вие гласувате за Социалистическата партия, или за Сръбската Радикална партия които по начало отричат европейските принципи за правата на човека, правата на малцинствата и пр.; ако гласувате за Кошунница, за когото Европа, Трибунала в Хага и военнопръстъпниците са “девета дупка на кавала”, както той се изрази в началото на мандата си – тогава с какво право се сърдите, че Европа ви въвежда визи? Щом вие нямате нужда от Европа, защо Европа трябва да има нужда от вас?

Така че не е честно да се упреква България за визовия режим – трябва да потърсим вината в себе си. И да се запитаме дали сме заслужили и тия визи които България ни дава? От своя страна, изказвам благодарност на Генералното консулство за разбирането което оказва при издаването на визи на наши съграждани.

- Какво ще препоръчате за да се облекчи визовия режим?

-Визовия режим с България е един от най-либералните в света. Освен това и визите са безплатни. Българската дипломация работи по някои варианти за облекчаване на визовия режим за хората които живеят близо до границата. Но ние, българите, като граждани на Сърбия не даваме никакъв принос за преодоляване на визовия режим.

-Според Вас какво конкретно трябва да направят гражданите на Босилеград за да се премахне визовия режим?

- Най-напред трябва да оттеглят доверието си от досегашните национал-комунистически политици. След това да си изберат политици които споделят европейските ценности. В нашите условия това означава спазване на човешките и малцинствени права и свободи каквито са обучение на майчин български език, свобода на словото, свобода на предприемачеството, равнопоставеност пред закона, спазване на европейските стандарти във всички области на стопанството, държавната администрация, полицията, правосъдието, екологията... Това подразбира коренна промяна на целият ни начин на живот. Визовия режим ще бъде премахнат когато и ние станем граждани на Европа, а за да станем граждани на Европа, трябва да сме свободни и отговорни граждани, а не роби които от една страна треперят от страх пред всеки срещнат полицай, а в къщи си хвърлят боклука от прозореца или от балкона.

- Според Вас има ли надежда за спасението на Босилеград?

Босилеград е засмукан от унищожителни икономически и духовни процеси и със всеки изминат ден затыва все повече и повече. Ако все пак има някаква надежда, тя е не е в сегашните политици които направиха каквото можаха, но се оказа, че не могат да направят нищо и че Босилеград няма нужда от техните услуги. Надеждата за Босилеград е в коренна промяна на досегашния ни статут, начина на мисленето, начина на управлението и начина на работа. Само по този начин могат да се създадат нови работни места и да се задържат останалите млади хора – единственото ценно нещо което имаме.

Интервюто взе Иван Николов

Рудните богатства на Босилеград

Парадокси – между огромните природни богатства и социалната беда

Пише: Живко Кирилов

Живко Кирилов е роден 1939 година в село Ярешиник, Босилеградско. Основно образование е завършил в село Бистър. Средно рударско училище е завършил в Пробищип, а през 1982 година Рударско-геологически факултет в Щип. Работил е в рудник “Злетово”, в Бюрото за геологически и рударски изследвания и проектиране в Куманово като управител за изследване, в рудниците “Тураница”, “Караманица” и “Благодат”. С “Геозавод” от Белград е участвал в изследвания на рудните залежи в Босилеградско и е ръководил експлоатация на кварц в състава на “Електробосна” от Яйце а след това и в трудова организация “Босилеград” – експлоатация на кварц до 2000 година.

Природните богатства на планетата са така разпределени, че ако рационално се използват, населението навсякъде да може да живее. Ако не се използват, то изпада в беда. Такъв е случаят с Босилеградския край – той не използва природните си богатства и затова е беден. Пък и когато се използват, използват ги съседните общини и Босилеград няма никаква полза от това.

Преди трийсет години Босилеград имаше 10% обработваема площ, сега тя е под 2%. Няма кой да обработва земята вследствие на миграцията и остаряването на населението. Второ, не се използват суровините и затова Босилеград е една от най-изостаналите и най-бедните общини в Сърбия и на Балканите, въпреки че според природните си, рудодобивни и енергийни потенциали спада сред най-богатите в Сърбия. Ние даваме вода на сръбското стопанство а не получаваме нищо за нея. Хидросистемата “Власина” работи с 62% водна енергия която идва от Босилеград и съответно произвежда 62% електроенергия повече, а Босилеград не получава нищо за сметка на това! Или друг пример: в село Ръжана има голям извор на питейна вода която може да се бутилира и да се изнася на световния пазар. Някои се опасяват, че ако този извор се открие, той ще стане конкурент на сегашната “Власинска Роса” която се занимава с бутилиране на питейна вода! А в момента на африканския пазар за един литър питейна вода може да се получи два литра суров нефт!

Босилеградския край на времето беше прочут и с горските си богатства. Те масово се обезлесиха, някои хора забогатяха за сметка на това, а за днешните босилеградчани не остана почти нищо. Някога по Турско време Босилеградско е било под борови гори които са изчезнали под влиянието на големи пожари. Според местните предания горите в Босилеградско са застрашавали турската власт защото тука се крили хайдутите и султанът решил да ги опожари. Част от тия борови гори са останали в село Ярешиник и от тия борове е строена гарата в Кюстендил. Заварени са останки от огромни борови греди на старите мостове на Две реки, в Босилеград, Рибарци и в долнолюбатската махала Клисурса. В Млекоминци и Горна Лисина също са открити останки от въгленисани борови трупи. Това е едно от доказателствата че Босилеградско някога е било под борови гори. В днешно време най-ценните гори бяха изсечени и изнесени като дървен материал.

Мината “Караманица” принадлежи към таканаречената “македонска зона”, както в геологията се нарича планинския венец Кратово, Осогово, Бела Вода и Бесна Кобила. Тука вулканите са избивали по едно и също време и затова минералният състав е еднакъв: олово, цинк, мед и благородни метали. В Босилеградско са правени изследвания на оловно-цинковите руди и са открити на следните места: Голеш, Караманица, Доганица, Горно Тлъмино в местността “Лиска”, (оверени 5 милиона тона руда с ниско съдържание на метал), Долно Тлъмино в местността “Присое”, в село Ресен, в местността “Потъргаени воденици”, “Две реки”, в Дукач, в Любатските махали Шуглевци, Кози дол, Валози, и в селата Плоча, Барйе, Мусул и други места. Сърбия навремето вложи доста финансови средства за изследване на рудни залежи в Босилеградско.

Караманица за първи път е разработена от мината “Злетово” където съм учил от 1956 до 1958г. Там основно се намира олово и цинк, но има още злато, сребро и антимон (Божилово лежище). По-рано рудите са търсени в метаморфните стени. Сега повечето находища се намират в магмените т.е. в кварцлатитните стени и в Караманица бяха направени две сондиращия и бяха открити две рудни зони от по 100 метра със средно съдържание на метал от 9,8%. През 1958г. тия изследвания ги

продължи “Геозавод” и в местността “Подвирове” бяха открити три много богати минни находища: № 1, 2 и 3. В № 2 започнаха подготвителни работи и тогава “Караманица” попадна под ръководството на “Трепча”. Беше направен 16 километров асфалтен път от Долно Тлъмино до Караманица и през 1966 година се започна с експлоатацията и то на най-богатото находище което е непозволено; трябва да се използват равномерно и богатите и бедните руди. В Караманица един тон съдържа 24 % метали което е едно от най-богатите съдържания на метали в света с 9,55% олово, 10,33% цинк и 2,4% бакар и благородни метали злато и сребро. Мината “Бор” експлоатира 20 грама бакар в един тон руда и пак е рентабилна! Те копаеха тази руда и с камионите на “Автотранспорт” Босилеград, я извозваха до Вранска баня откъдето с влак се транспортираше в “Трепча”. По това време мината “Леце” беше нерентабилна и “Трепча” отстъпваше рудата от “Караманица” на “Леце” и благодарение на нея и мината “Леце” стана рентабилна, но пак за сметка на това че незаконно се експлоатираше само богатата руда.

През 1980 бе направен проект за експлоатацията на рудник Караманица, със 110 мегаватен ток за флотирание и обогатяване на рудата с изходни тунели в продължение на един километър който се разклонява вдясно за “Поповица” и “Цонев Камик” вляво за Подвирове, Божилово лежище и Бела вода. Бе предвидено в първата фаза експлоатацията да започне в местността Подвирове и Лиска където е най-високото и най-ниското съдържание на металите. През това време металите на пазара бяха 3-4 пъти по-евтини и бе изчислено, че тази мина може да бъде рентабилна. Но през 1971 година дойде Републиканската инспекция за рудни резерви и закри “Караманица” поради незаконно експлоатиране само на богатата руда а според Закона за рударството трябва равномерно да се използват и богатите и по-бедните находища! От тогава насам мината не работи. По това време аз в “Поповица”, а след като те престанаха с експлоатацията, и в “Подвирове” водех изследователски работи и открихме богати находища на метали в кварцлатитните стени: оверени резерви 10 милиона тона, със средно съдържание на метал от 9,8%. В последно време някаква канадска фирма прояви интерес да изследва “Караманица” но искаха да тръгнат от нула, което според мен е безсмислено, защото ние имаме вече доказани резерви.

Междувременно, бившите собственици на “Благодат” в споменатото вече дружество, сегашното предприятие Грот, проявиха интерес и поставиха стражари пред мината в Караманица която трябва да започне с подготвителни работи за експлоатацията. Според мен, те незаконно присвояват Караманица. Мината е на територия на община Босилеград и тя трябва да им даде разрешение за изследвания и експлоатиране срещу, разбира се, определени условия. Най-малко да продължи изследователските работи по принципа колкото руда се извади, толкова да се открие нова.

През 1900 година България дава на концесия мината “Благодат” на Италия. Тогава италианците купуват сто магарета от Гърция и с тях пренасят цимент и друг строителен материал от Вранска баня до “Благодат”, където прокарват въжена линия, канализират реките Църна река и Бела река, събират водата в голям резервоар с която задвижват турбина и още през това време произвеждат електрически ток с който задвижват машините с които правят флотацията на рудата. Така че в Мусул е имало електрически ток когато не го е имало в много по-големи градове на Балканите. “Благодат” по това време е едно от най-богатите находища на олово и цинк на повърхността на земята: след флотацията е получавана руда със 70-80% чист метал. Имало е въжена линия от мината до флотацията и на “Кантар” където концентрираната руда е слагана в дървени сандъци и с магарета е пренасяна до Вранска баня откъдето по железницата е изнасяна за Италия! Дори и при такива условия мината “Благодат” е била рентабилна, но после, в наши дни, бе закрита като нерентабилна!? А нерентабилна стана затова защото вместо да продължи и усъвършенства флотацията там където италианците вече са я били разработили, Рудник “Трепча” от Благодат до Крива фея копае десеткилометров тунел. При това от Крива фея до Враня с рударски рейсове се превозваха рударите, което допълнително увеличи финансовите разноски и така рудника изпадна в несъстоятелност. Транспорта малко-помалко “ядеше” “Благодат” и накрая той бе закрит. Изследванията които е правило предприятието “Геозавод” са финансирани, естествено, от бивша Югославия, а не от Вранянска община. Някъде през седемдесетите години всички оловноцинкови мини бяха интегрирани в рударско-металургичен комплекс “Трепча”. Така мините “Благодат” и “Караманица”, която тогава се откриваше, попадна под “Трепча”.

В моите изследвания на рудните залежи в Босилеградско имах възможност да разгледам геоложките карти от рудник Злетово до Благодат.

През това време аз вече работех в Караманица и със сигурност знам, че и Босилеградска община тогава инвестираше в тия мини от средствата които държавата отпускате от Републиканския фонд

за стопански изостанали райони. Мината “Благодат” се намира на територията на Босилеград и средствата които получаваше, общината инвестираше в мината, може би много повече от средствата които инвестираше община Враня, но Босилеград не получи нищо от това. После, с пробиването на тунела за Крива фея “Благодат – Крива фея” Бесна Кобила остана и без вода. Водопоите и коритата останаха празни а водата пропадна в тунела през който се транспортираше рудата. Не се правеха изследвания, само се експлоатираше, транспорта се осъщи и така мината изпадна в още по-голяма несъстоятелност.

После някой си Богдан отново направи опит да открие мината, но след като няколко пъти ограби заплатите на рударите, те го пребиха и той едва остана жив. “Благодат” окончателно бе закрит. После бе създадено някакво ново дружество, под ново име, рудник “Грот” за да се избегнат неизплатените дългове на “Благодат” и отново се започна с експлоатация. Вади се богата руда, даже няколко процента отиваха и в яловината което е недопустимо от експертна гледна точка. Същото това дружество днес проявява претенции за собственост и върху мината “Караманица” което е напълно неоснователно. Благодат само веднъж е участвали в минимални изследвания 1% колкото да вземат праи от държавата. Сега се експлоатира руда под нивото на тунела а над нивото на тунела рудите са изчерпани и се правят изследвания в село Барйе и се правят подготвителствия за експлоатация. Както и да е, Босилеградска община от това отново няма абсолютно никаква полза, и докато някой други използват природните ни богатства и солидно печелят от тях, нашите хора са без работа, принудени са да мигрират и нашите краища пустеят. Неизвестно защо, днес мината “Благодат” я експлоатират други общини, а не Босилеградска. И тези общини нямат полза, с изключение на неколцина от ръководствата които продават извадената руда на частни предприемачи. Ако ние в Босилеград използвахме рудните си богатства не само щяхме да бъдем една от най-развитите общини, но щяхме да бъдем принудени да внасяме работна ръка.

Днес тия мини не биха могли да се приватизират без съгласието на общината защото са на нейна територия. Ето затова общинските власти в Босилеград трябва да се борят да си вземат “Благодат” и най-накрая тая мина да заработи за интересите на местното население.

Освен това Босилеград разполага и с други рудни находища.

Тъй като цял живот се занимавам с руда и съм кръстосал Босилеградския край във всички посоки знам, че например в моето родно село Ярешник има магнетит и волфрам, а освен това в Църноок има над 10 милиона тона кварц. На базата на този кварц ние от 1977 до 1992 година за нуждите на “Електробосна” от Яйце експлоатирахме около 150 000 тона хидротермален кварц за получаване на силиций и феросилиций. На места намирахме кварц със съдържание от 99,9% чист кварц изключително търсен на нашия и световния пазар и разработвахме идеята да строим две пещи за топене на кварц в село Бресница, но след разпадането на Югославия тази идея така и не можа да се осъществи.

Освен олово и цинк и кварц в Босилеградско има и много фосфати. В геологията се счита, че те са настанали преди две милиарди години от вкаменени остатъци от морски животни. Следователно, сегашният Босилеградски край тогава е бил дъно на море или езеро. Измета и костите на животните са се утайвали на дъното превръщайки се в фосфорни-пентоксида или останки от фосфорна киселина. Изследванията на фосфатите в Босилеградско са започнали още през 1959 година и досега са установени 86 422 139 тона оверени резерви със средно съдържание 9,26% апатит. В изследванията на фосфатите досега са инвестирани над шест милиона долара. За откриване на рудник с флотация са необходими 96 милиона долара с период на изграждане от две години. Един тон руда с 30-32 % полезни компоненти би струвал 72 долара включително с връщането на инвестирани пари. Преценява се, че в Босилеградско има над 200 милиона тона фосфати по посоката Долна Лисина – Гложйе – Кози дол – Паралово – Райчиловски рид – Буцалево – Зли дол – Бранковци. Това е една от най-перспективните руди не само в Босилеград но и на Балканите. Досега не са открити толкова много фосфати на друго място.

За фосфатите в Лисина навремето бяха заинтересовани “Зорка” от Шабац, РТБ Бор и някои европейски страни, но до откриване на мина не се стигна, между другото и затова защото се изискваха големи средства за защита на околната среда. Досега фосфати се внасяха от Азия и Африка, аз ги наричам азиатски пясък, който има непостоянно съдържание на фосфати. С това се охраняваше химическата промишленост в Прахово, която използваше танкерите които изнасяха стоки от Европа и на връщане внасяха фосфати.

Босилеградското находище е голямо и има голяма перспектива. Не са основателни опасенията, че откриването на залежите ще предизвика увеличение на радиацията. На мое предложение от Винча

идваха специалисти да мерят радиацията в Босилеградско и се оказа, че тя е в нормални граници. В Лисина, където съдържанието на фосфатите е най-голямо, над 20%, измерихме само 18 микрогрея, на Градище 14, при бензиностанцията 13 а при хотела 11 микрогрея. Опасна е изненадваща въздушна радиация, а тука става дума за постоянна радиация и тя е в границите на нормалната. Така че фосфатите са най-перспективни след оловноцинковите руди и изобщо не са опасни за експлоатация.

От другите природни богатства също е достатъчно перспективен и декоративния камък – гранит, амфиболит и други. За тях са правени изследвания и са получени добри резултати. Геолог Васич е докторирал на тема босилеградски декоративен камък. Има зелена и черна боя които са най-търсените на световния пазар. Той се използва в строителството за постилане на тротоари, облагане на сгради и пр. Той е с много добро качество – ниско съдържание на влага и висока еластичност. Навремето ние правехме изследвания и освен на Църноок, открихме го и в Босилеград, Гложие, Милевска планина, Плоча, Доганица, Ярешник и на други места. Има даже защитени дисертации на тема босилеградски декоративен камък. Така че Босилеград трябваше максимално да използва природните си дадености а не да внася моркови от Войводина, да ги преработва и да ги изнася защото транспорта вече на половин път “изяжда” печалбата. Или пък да си губи времето с плетене на чорапи и шиене на дрехи, пак от вносни суровини което се оказва абсолютно нерентабилно дори по времето на бивша Югославия когато условията на пазара бяха далеч по-благоприятни.

Освен всичко това в Босилеградско има оверени находища на графит от 204 709 тона със средно съдържание от 11,17 % въглерод. С лабораторни изследвания е установено че босилеградския графит съдържа 98% въглерод който е изключително скъп и търсен на световния пазар. Проспекцията показва че има достатъчно графит за да се продължи с изследванията и откриване на рудник. Не е известно защо босилеградския графит не се изследва и не се експлоатира а се внася от чужбина при много по-висока цена. Установени са резерви на този минерал в Гложйе, Паралово и Долна Любата

В Босилеградско има и волфрам на територията на местност Църноок, и в селата Брестница, Бистър, Църнощица и Дукат. Понякъде съдържанието на рудата достига и 20% метал. Изследванията не са довършени и трябва да продължат.

Открит е и натриев и калциев фелдспат в селата Буцалево, Рикачево и Бистър. В тия лежища има и лискун (мусколит) изключително търсен на световния пазар.

Така че Босилеградско разполага с огромни богатства и те трябва да се използват за доброто на босилеградското население. Младите непрекъснато напускат родния си край поради безработица, а природните ни богатства са толкова големи, че ако рационално ги използвахме щяхме да имаме нужда да внасяме работна ръка отвън.

Рударството в Босилеград през миналото

В Босилеград рударството датира от появата на първите рудници на Балканите. По римско време по нашите краища е изпирано злато. Водата е карана по канали от Романов мост и е изпирано злато под Рисовица, под Мутаваджиинци, в Трекляно, Сушица и в село Ресен. Ресен е огромно находище на злато. По време на последните изследвания в Ресен освен злато, бяха открити и други редки метали а използваемостта е 100% - останалия пясък може да се използва в строителството. Там все още е запазена римската чешма зад училището където дълго време е изпирано злато. По българско време златарите са идвали пролетно време докато все още има вода и са я използвали за изпиране на злато. Когато ние правехме изследвания, дойдоха специалисти от “Геозавод” които тогава в Словения експлоатираха подобно находище като в Ресен. Тогава един известен геолог словенец, брат на Душко Шкул твърдеше, че находището в Ресен е далеч по-богато от това което те експлоатираха тогава в Словения. В далечно минало и Църнощичката река е използвана за изпиране на злато на Потъргаени воденици, в Райчиловци, Радичевци, Буцалево, Млекоминци при местността “Котлинъ” и в махалата “Гъеловци” в Рибарци. Изпиране на злато е имало и в село Ярешник в местността Йованова нива, Златковица, Градище и Юрушки гробища. Освен злато, по римско време е преработвано и желязо. И днес на много места в Босилеградско може да се намери сгурия – останки от топене на руда. В Караманица на коне е карано олово и цинк в Крива Паланка където е преработвано в средновековния рудник “Саса”. Значи минодобива в Босилеградско е от много отдавна. Тия краища са претърпели много геологически модификации: вулкани, морета, езера и до днешни са се създали много полезни изкопаеми руди.

Загубени като племето Инки?

Божица, някога известно и надалеч прочуто село, днес е запустяло и изоставено в беда и мизерия. Останалите старци и пияници вероятно изживяват последните си дни. Сега селото принадлежи на Сурдулишка община като фалшива реликва от социалистическото “братство и единство”. И възможност за властимащите, поддържайки сурдулишкия жабуняк, да купуват точки при висшите власти а може би и да черпат пари за това. Божица им служи още и в предизборните кампании за набиране на гласове. Благодарение на общата беда, от Милошевичеви дни до днес, божичани са купувани за шепа захар, брашно и червясал фасул който им се разделя ден-два преди изборите. Този “специалитет” на социалистите, използват и сегашните управници. След изборите, без оглед на това кой е победителят, престават всички грижи за божичани, но затова обичайните грабежи продължават и то още по-жестоко. Селото остава мъртво, или по-точно, продължава да умира.

Община Сурдулица нищо не направи за Божица, но затова пък успешно продължи да провежда отдавна зачертаната политика на заличаване на националната идентичност или по-точно – сърбизиране. И не само Божица, но и Клисура, която също е населена с българско население и коато, с перфидни методи, през шейсетте години на миналия век беше присъединена към новосъздадената община Власина-Округлица. Кое то бе напълно неестествено. Защото Божица и Клисура бяха големи, може би и най-големи села в Сърбия, но бяха присъединени към малкото селце Власина-Округлица уж за уголемяване. За уголемяване и дума не може да става, но затова пък времето показва, че може да се говори само за посърбяване. Божичани и Клисурчани днес най-много има в Ниш и Белград и по малко в други сръбски градове, но затова пък най-малко ги има в Божица и Клисура. Статистически ги няма и в Ниш (не знам как е по другите места) защото според последното преброяване в Ниш са евидентирани само около 960 граждани от българска националност, а всички останали, на хартия, са от сръбска националност. Това е застрашителен факт, и неизвестно явление в света хората да скланят към нация която ги счита за втора ръка граждани. Не е спорно, че в Ниш живеят между 3 500 и 4 500 души по произход от Божица и че в целия Ниш има около 11 000 души от българска народност, но според официални сведения, просто са изчезнали. За да постигнат това, властите използват всички перфидни, и известни в света методи на денационализаторска политика за да превърнат хората в това което те не са.

Може ли един млад офицер, професор или икономист от българска народност да се представя като сърбин, с бедното обяснение, че фамилиното име му пречи за кариерата или за оцеляване на семейството? Той никак не може да обясни как това може да му пречи, и как някои успешни българи са успели в Сърбия, въпреки че не са сърби?! Защо е срамота или грехота да си българин и с какво човек може да стане по-добър ако излъже, че е сърбин? Не е ли срамота един депутат да се гордее с това, че е “сърбин” по професия, въпреки че си е стопроцентов българин, тъй като баща му е българин а майка му даже е родена и израснала в България и след една студентска любов се е омъжила за баща му и е дошла да живее в Сърбия?!

Вероятно никой от тях не осъзнава, че у нас всеки за всякого знае от коя е националност и вяра, и ония които лъжат че са сърби, всъщност истинските сърби ги презират като хора без характер и образ и никой сериозен няма да им даде доверие за нищо. Защото човек който е предал своята нация и вяра няма нищо свято на света и ще предаде всичко останало. Затова си признавам, че се срамувам от такива “сърби” а не от това че съм българин, с което страшно много се гордея, въпреки че понякога в живота и на мен и на семейството ми това пречеше.

В самата Сурдулишка община често е изразена открита омраза към гражданите от българска националност. Веднъж в рейса, който превозва работници от Сурдулица до електроцентралата I, станало дума, че някой българин си продал половината строителна площ за къща на някой циганин. Всички в рейса одобрително възкликнали и се съгласили, че е по-добре сред тях да има цигани отколкото българи!

Вече споменахме, че когато е създавана общината Власина-Округлица това е направено с цел да се сърбизира българското население. След като властта задейства политиката на национална асимилация, сега тя заработи и вече не е нужно никой да ни сърбизира – сега ние самите това го правим. А толкова ни е необходимо да се осъзнаем и да разберем, че на всичко това трябва да се сложи край и веднъж завинаги да кажем на всички кои сме и да забраним на властта да ограбва

Божица и Клисурска. След 50 години община Сурдулица не ни направи пътища, нямаме телевизионен сигнал, нямаме почти никакви телефонни връзки, няма телевизионни програми на български език (дори и по кабелната телевизия в Ниш която ни предлага двайсетина канала на езици които никой не разбира и не гледа). Местната власт в Божица нищо не прави за селото пък и да иска не може: селото е в ръцете на няколко мутри чиито лични интереси нямат нищо общо с интересите на селото. Те използват високо разработената технология на демагогията, и то благодарение на неграмотността и липсата на общо образование на хората от една страна, и от друга, липсата на заинтересованост на писмените и образованите, които къде от страх да не загубят позициите си, къде от срам от това че са българи. Община Сурдулица едва реши да сложи в Божица няколко контейнера за боклук и то не от свои, а от парите на местната общност взети от самите божичани.

Водовода е изграден в селото преди 35 години когато се работеше втората фаза на власинските хидроцентрали. Той сега се разпада, а водата почти не може да се използва. Не веднъж е установено, че водата не става за пиене и дори беше забранена в училището. Въпрос на време е когато може да избухне епидемия.

В селото има черква с безценна историческа стойност която според едни сведения датира от XIV, а според други от X век. Тя се намира на място от което всеки момент може да се срине поради свличане на стената върху която е построена. Не трябва много да се разбере, че тази черква трябва да се осигури и запази и че за една подпорна стена не са необходими кой знае колко големи пари.

Природните богатства на селото, (в държавна и частна собственост), особено горите и боровинките се ограбват на безценица. Държавното предприятие “Сърбия-гори” изсече повечето божички и клисурски гори и се стигна дотам на училището в Божица да продава дърва за огрев, по по-висока цена от цените в Белград и Ниш! Всички гори са буквално унищожени без да е засадено едно дръвче след това. Някогашните селски гори (и някои частни) бяха обществена собственост, а сега във времето на общия грабеж са продадени на някой който разполага с тях. Боровинките които тук ги има в изобилие по селските мери и по частните ниви всеки може да бере колкото си иска, унищожавайки при това насажденията което ги застрашава да изчезнат завинаги. Никой не се пита кой кому дава право да ги бере от частните имоти.

Преди 12 години в Ниш бе създадено дружество “Слатина”. Целта на сдружението е тачене и поддържане на традициите, помагане и съживяване на Божица. Съществува и дружество за българо-сръбско приятелство “Рила” със същата цел. За съжаление, нито едното, нито другото дружество работи за постигане на оставените цели а дейностите им се свеждат до организиране на забави веднъж годишно на които идват по стотина все едни и същи лица. Предложенията на някои от организаторите да се промени начина на работа като се поканят известни обществени дейци от България, Божица, Сърбия и други краища за да приближи културата, обичаите и миналото на Божица на другите. Тия предложения бяха отхвърлени с мотивация, че това може да се изтъква като националистическа проява! Тия безсмислици само показват, че Божица безнадеждно е сърбизирана и че ѝ няма спасение. Същото се отнася и за Клисурска, но и за някои други села населени с българско население до българската граница. Решението на този проблем за Клисурска и Божица е да се отделят от Сурдулицка община и отново да се присъединят към Босилеград с което да се подобри комуникацията на тия села с Босилеград, да се възстанови образованието на български език, може би и с откриването на едно ново училище с общежитие. Тогава хората може би ще се връщат в родния си край за да учат на майчин език. Надлежните власти в Ниш и Белград трябва да задвижат инициатива в някое от тамошните училища да се открие паралелка на български език.

Бих бил щастлив ако поне една от тия идеи се осъществи, а моето послание към всички принадлежащи към българското малцинство в Сърбия е да не се срамуват от това че са българи, а от това че са забравили че са българи и че вече се борят час по-скоро да загубят националната си идентичност.

Йордан Величков, адвокат
Ул. В. Танкосич 30, Ниш

България не е в паспорта, а в душата

С Владимир Перев разговаря Петър Добрев

- Г-н Перев, как вие се борите с „македонския страх”, за който пишете?

Македонският страх- страхът на македонците, които са осъзнали своите етнически корени, да изказват публично българското си съзнание, е феномен, който още никой не е преодолял. Най-малко съм го преодолял аз, между другото. Страхът се надмогва с годините и с опита. Човек, който вече няма какво да скрие, би трябвало логично да не се плаши от последствията на своите позиции. Аз никога не съм бил в положение да крия своята българска етническа идентичност, защото на баща ми са казвали Хараламби Българина. На мен никога не са ми казвали : „Не казвай, че си българин”, а повече – „не казвай публично, че си българин”. Страхът си остава, той е вкоренен и човек го носи до смъртта си. Но аз вече съм над 60-годишен, нямам амбиции за някаква политическа или друга кариера. Синът ми е на 27 години и е в САЩ. Аз нямам задължения към никого, не моля за нищо, така че за мен сега е нормално да си казвам мнението открито. Страхът дълго ще остане у македонец.

- Страх само в Македония ли има, няма ли и в България?

У българина ще остане един друг страх. Имало е една песен, написана за идването на Хрущов на власт в СССР: „Никога вече няма да има страх в Русия!”. Авторът доста се е изложил. Ние всички още дълго ще се страхуваме от нещо. Всеки се плаши най-много от това, което не познава. Ние не знаем какво ще е нашето бъдеще. Българите се страхуват да кажат колко страшна беше комунистическата система, защото не знаят дали утре няма да им се върне един нов съветски комунизъм. За това те не могат да кажат откровено против кого са и какво е било преди.

Ние имаме грешен подход към темата. Говорим за това какъв мъченик е бил Павел Шатев. Но никой не казва как са отрязали главата на един Йордан Бадев, големия литературен критик, за когото малко хора вече изобщо са чували. Никой не иска да каже как зверски е бил убит Данаил Крапчев. Всички говорят само за Шатев и Шаторов. Голяма работа, че са били българи. Ние всички сме българи. Това, че някой е бил българин не го амнистира, че е бил злосторник.

- И в Македония ли е така?

В Македония Втората световна война още не е приключила. Македонците още се борят срещу „българския фашистки окупатор”, още живея с митовите от Югославия и още никой не смее да проговори. Колко души избиха комунистите, когато влязоха в Македония? Никой не смее да спомене за страшните концлагери, каквито имаше в Югославия. И в България човек няма право да се изкаже- например срещу комунистите. Българите обичат да казват: „при вас по времето на Тито беше хубаво, а при нас по времето на Тито беше лошо, нямаше демокрация”. Но това не е никак вярно. В Югославия имаше демокрация единствено дотолкова, доколкото човек имаше право да я напусне, ако иска. Дори това легално саваше едва след 1965 г. Това беше един лукав модел, който Тито употреби, за да елиминира недоволните. Сега същото е в България – всички, които не са доволни от работата си или от заплащането –заминават. В България вече почти няма кой да работи –нормално е заплатите да се вдигат и българинът да живее по-добре. Иначе Тито беше даже по-страшен тиранин от Тодор Живков. И двамата бяха примитивни хора –хитри и коварни селяни.

- Днес България и Македония поне не са управлявани от такива тоталитарни режими. Все още обаче българите не могат да намерят ключ към душата на македонец?

Душата на македонец...основния въпрос е дали въобще македонецът има душа. През последните 100 години всички околни държави, включително България, са се отнасяли бездушно към македонец. Той си е загубил душата като начин за самосъхранение, за физическо оцеляване. Като вентилите, които изпускат парата, за да не експлодират. Македонецът е бил тормозен, изнасилван, убиван и най-страшно е, че е бил обиждан винаги. Веднъж е бил принуден да си промени националната идентичност и да стане сърбин, втори път –да стане югославянин. Когато българите се връщат 1941 г., вече националната идентичност е запачнала да се подменя с идеологическа –македонецът е станал комунист, повече лъжекомунист. Лъжекомунистите са по-страшни. Те знаят, че тая работа комунизъмът не става, но го поддържат като начин да са на власт. Македонецът е станал лъжекомунист, а оттам – нищо.

- А какъв е македонецът днес?

Днес македонецът не може да забрави, че е живял в 24-милионна Югославия. Управлявали са сърбите, но той е имал възможност да си каже мнението по въпросите, за които е позволено да си кажеш мнението. Македонецът днес се връща назад към античните македонци, търси си

корените от Александър Македонски. Истината е, че македонецът не иска да е българин, не може да е югославянин или сърбин, гърците не го искат, и затова решава, че е наследник на Александър Македонски. Наследник на велик народ, който случайно е западнал и днес е малоброен и некултурен. Същото нещо става и в България –след заминаването на съветските окупационни войски и края на съветската политическа окупация, продължила до 1990 година, в България остана съветската ментална окупация. Днес българите търсят корените си далеч на Изток, хора като Петър Добрев бягат в далечната история. (Б. р. –историкът Петър Добрев няма нищо общо с автора на това интервю- журналиста Петър Добрев). Чета тези, че Китайската стена е била направена за защита от българските племена. Това дори да е истина, за мен е пълен идиотизъм. Абсолютно не ме интересува и никой нормален човек не го интересува защо е построена Китайската стена и дали са я нападали българите. Тя просто е построена в едно далечно време, когато не е важно какво се е случвало.

- И все пак, може ли такъв ключ да бъде намерен?

Да намериш ключ към душата на някого, който самият, се съмнява дали има душа, е много сложна работа. Ние не се разбираме не само защото говорим две тотално различни наречия. Не се разбираме, защото 80 години сме били напълно разделени, били сме в различни цивилизационни течения, мислели сме за общи неща по различен начин. Много е тежко сега да се намерим едни други. Ще трябва да мине време, ще трябва много да дружим заедно, ще трябва да имаме много смесени бракове и чак нашите деца ще могат да преодолеят различни системи, в които ние сме расли. Най-трагично е, че ние и днес се развиваме по различен начин и живеем различен живот. Маловажно е дали някой има български паспорт или не. България не е в паспорта, България е в душата. Човек може има български паспорт, да живее в София, да е женен тук, но с паметта си да е в Македония. Никога няма да забравя, когато говорих с един велик българин –емигранта в Торонто Георги Младенов и му казах: „Абе, бай Гошо, говориш като някакъв простак от Мусомище, а си напуснал Мусомище преди 50 години, завършил си два университета и говориш четири чужди езика”. А той каза: „Владо, аз напуснах Мусомище, но то не напусна мен, то ми е в душата. Затова съм такъв!” Човекът беше напълно прав, това е най-съвършената истина, която съм чувал. Ние трябва да се преборим първо със себе си. Много малък е пролемът колко души ще вземат паспорти –това е политически въпрос, а не въпрос на идентичност. Въпросът е доколко ние ще се преборим вътре в себе си, доколко ще започнем да мислим и живеем по български. И колко българите от България ще ни приемат като инакомислещи, пък макар и кръвни братя. Това е проблемът.

- Защо се връщаме с векове назад в историята си, а историята след 1944 г.? Например у нас наскоро имаше конференция, величаеща делото на Георги Димитров?

Всичко е изчислено. Ние всички знаем, но се правим, че не знаем, какво се е случило след 1944 г. Българинът в България е под съветска духовна окупация, а в Македония под югославска. Ние трудно ще се освободим от тези схеми. Всички знаят, че „геройството” на Георги Димитров от Лайпцигския процес е една измислица, един договор между Сталин и Хитлер. Нито процесът е бил толкова сериозен, нито Георги Димитров се е държал толкова геройски. Знае се и че този така наречен герой после после е станал пълен алкохолик и абсолютно е изгубил личността си – ако някога я е имал. Един достоен човек, ако беше живял до годините на Димитров и бе видял какво е причинил на народа си, щеше да извърши самоубийство. Не само японците се самоубиват, много почтени хора са го правили. Дори комунисти са извършвали самоубийство, когато са видели, че идеята им не се реализира. Днес да се каже, че Георги Димитров е бил добър човек, е злосторство! Един добър човек не може да донесе нещастие на своя народ и да бъде безучастен към тази работа. Нас ни е страх да кажем всичко това, страх ни е от себе си, страхуваме се, че някой простак на улицата ще ни пребие. Даже ни е страх от собствените ни дядовци и баби, които казват, че са живели добре „при социализма”. Всички тъгуват по социализма, казват, че тогава са били по-богати. Това не е вярно, всички делеяха общата бедност. Сега хората ревнуват, че пак са бедни, а други направиха големи пари. Проблемът не е в това, че България обедня след социализма –напротив, България забогатя. Проблемът е, че не всички забогатяха. Хората бяха учени от комунизма, че са еднакви по между си. Това не е така, те не са еднакви, Бог ги е створил различни.

- Комунистическа креатура ли е ОМО „Илинден”?

Проблемът за ОМО „Илинден” излиза извън релсите на демокрацията. Това е политически въпрос, от който определени хора печелят пари и власт. Всички знаем, че ОМО „Илинден” е

коварното семе на Коминтерна. Когато се говори срещу ОМО в България, се говори като за изменници на националната ни кауза. Застават Каракачанов и Божидар Димитров и говорят, но не казват, че ОМО е продукт на коминтерна и на съветския империализъм. ОМО са една шепа хора. Вече не сме в комунизма да ги затворим в Белене и да ги избием –така щеше да се реши проблемът през 1945 г. Така Сталин е учил своите гаулайтери като Шатаров –има човек –има проблем, няма човек –няма проблем. Оказва се, че ОМО не може да събере 5000 подписа, за да регистрира партията легално. Оказва се, че те дори с пари не могат да намерят достатъчно хора, които да се пишат македонци. Ако нещо не става с дума, не става ни с пари, значи никак не може да стане. Тази малка група дори не трябва да бъде предмет на обсъждане. Те са финансирани от някои определени политически кръгове в Македония, за да служат на сръбските интереси. Винаги, когато България предяви претенции за Западните покрайнини – една изконно българска земя, населена с българи, веднага някой дръпва конците и се появява ОМО. Това е организация, която служи на македонски и български политици да си правят кариера.

- А българската ВМРО, не е ли и тя подобна организация?

Българската ВМРО не съществува. Това е една търговска фирма на няколко души, която прави добри пари. Но с тези пари не съм чул ВМРО да е поело издръжка на някои бедни студенти от Македония. Даже от Молдова, от Бесарабия. Айде, да не е от там. Аз ви гарантирам, че в Цариград все още има българска колония, която е запазила своята идентичност, но живее в крайна бедност. Защо ВМРО не взема някое дете от там, за да получи образование тук. За 17 години ние разбрахме, че ВМРО на нашите предци вече не съществува –нито в Македония, нито в България. Днес в Македония става дума за една прагматична политическа партия, а в София за една търговска организация.

- Как тогава подобни партии могат да говорят за бъдещето на България и Македония?

България си остава в душата. Така ще е до края на моя живот и никой не може да я махне от там. Явно трябва да се случат нови катаклизми, нови турбуленции и подялби на Македония, преди политиките от нашите страни да се чувстват готови да говорят за общо бъдеще. Няма телевизия, няма вестници, няма книги, няма нищо.

- Има телевизия „Планета“...

Да има „Планета“ (б.р.-българският музикален канал за поп-фолк и чалга, която се излъчва в Македония). Това е най-срамното нещо. „Планета“ остана като законен наследник на делото на българската екзархия в Масекония. Страшна работа.

- Виждате ли други по-сериозни общи проекти, които да ни сближат отново?

Не виждам нищо. Не знам и откъде трябва да започне. 17 години изгубихме в празни ходове. България влезе в Европейския съюз и е щастлива, че има кой да я командва. Македония няма кой да я командва, тя е оставена на Груевски, на Цървенковски –на хора, които нямат хабер от това как се командва една държава. Те дори жените си не могат да командват, в къщи са безгласни. И оставена без команда, Македония върви към гибелта си. Македония има сериозни проблеми със себе си. Тя има идентичност, която никой не може да признае. А не иска да приеме една вече призната идентичност, защото това ще е промяна на идентичността. Няма смисъл в момента да се срещат Първанов и Цървенковски, защото те нямат какво да си кажат, не знаят какво да си кажат. Освен това и няма кой да ги слуша, защото всеки знае, че президентите няма какво да кажат и съответно никой не иска да слуша глупаци. Те казват, че всичко се подобрява, а в същото време в Македония има огромна безработица, а македонският човек живее на дъното на Европа.

- България все пак влезе ЕС. Как виждате разликата с Македония?

В България поне има някаква надежда, че може да стане по-добре, а надеждата, знаете, умира последна. Хората в Македония вече нямат такава надежда. А човек без надежда е непродуктивен за обществото. Той е конформист, гледа само да се напие, да се наяде и да изхарчи парите си, докато е жив. Така аз не виждам надежда за македонската младеж, освен ако не се приобщи към България. Въпреки отпора на част от българското общество към македонците, въпреки леката пренебрежителност на някои, само в България един македонец може да бъде равноправен гражданин с местното население. Това не може да стане никъде другаде по света, навсякъде другаде той ще си остане чужденец. Но никой няма кураж да каже на младите македонци, че те ще са равноправни граждани на света само като българи и само българите ще ги приемат като равни на себе си. Навсякъде другаде ще са втора и трета

категория хора. Тук само можеш да спориш, да имаш друго мнение, защото хората те чувстват като равен.

- Но това никъде не се казва. Дори в българските медии се чуват гласове против даването на български паспорти на македонците, защото те били лъжепатриоти.

Имало е войнствен патриотизъм, имало е патриотизъм с писано слово. Днес патриотизмът е повече в душата –като чувство. Следователно няма правила за това кой македонец трябва да добие български паспорт и кой не, защото го взима по някакви икономически или други причини. Щом македонците сами искат български паспорт, защо да им се отказва. Всеки ден македонци вземат американски паспорти, това е нормално. Но защо една далечна Америка иска да вземе македонците, а България не иска? Дори да не се чувства българин –да дойде тук, да поживее, децата му да се родят тука –малко време да мине и той ще си промени мнението. Има и хора, които се чувстват българи, но не търсят паспорт. Хората живеят с предубеждението, че паспортът означава личност. Той означава възможност, както и дипломата не означава професионализъм, тя е само стартова позиция. При паспорта важно е желанието.

Владимир Перев е роден през 1945 г. в Прилеп. Баща му е български офицер в двете световни войни и кмет на Прилеп по време на краткото българско управление. Журналист и публицист. През 2004 г. е уволнен от македонската национална телевизия заради пробългарски позиции. Владимир Перев е член на редакционния съвет на в. „ПРО и АНТИ”.

Сръбски рулет в руска режисура

Руснаците са надеждата на Белград, че Косовския въпрос няма да се решава по волята на Вашингтон и казват на албанците Косово, че не искат да отиват в Европейския съюз и считат сръбите за надеждни сътрудници: “самостоятелни, способни сами да взимат решения, да преценят приоритетите си и да ги реализират”.

Решаването на статуса на Косово, според съобщенията от САЩ, трябва да приключи вече до пролетта. От Вашингтон съобщиха, че американската администрация която представи проекторезолюцията си за Косово, ще настоява резолюцията в Съвета за сигурност да се появи за няколко седмици, дори споменавайки края на май. С тази цел се ускоряват американските дипломатически действия към Русия. Държавната секретарка Кондолиза Райс беше в Москва и както съобщи американската администрация, и да искаше не можа да скрие, че не успя да издейства приближаване на становищата във връзка със статуса на Косово. Оптимистична и по малко арогантна на път за Москва, при отиването действаше въздържано и дипломатично. “Вашингтон се опитва да достигне този етап когато може да се уважи загрижеността на Русия, Сърбия и други, така че всичко това да се отрази в резолюцията”, каза тя отивайки от Москва.

В Москва бе продължено с настояването, че е прекалено рано в Съвета за сигурност на ООН-е да се гласува все докато заинтересованите страни, представители на Белград и Прищина не бъдат доволни. Владимир Титов, зам.министър на министъра на външните работи Сергей Лавров, твърди, че бързият опит да се гласува резолюцията означава само едно: “пропадане на опита за решаване на статуса на Косово”.

Въпреки че Райс, известна и като експерт за Русия, в обръщението си към журналистите в самолета за Москва каза дори и това че “не обича реториката на Москва”, след срещата с Владимир Путин и други най-високи официални лица призна, че САЩ трябва да изчака този “етап”на който Русия ще вземе решение. Нейният помощник Даниел Фрид трябваше два пъти поред да обяснява какво се е случило в Москва. Първо призна, че разговорите за Косово са неуспешни и че без признаването на независимостта на Косово без приемане на резолюцията на Съвета за сигурност в ООН-е би било опасно, а след се върна на коментара за “неприкосновеността” на плана на Ахтисари за контролирана независимост.

Московските анализатори на чело на руския отдел на фондацията Хертридж, преценяват, че Русия наистина е готова да сложи вето, като крайна мярка, за да избегне нещо, което, и отвътре и отвън, би било оценено като сериозен удар към руската външна политика и знак че Русия няма да се пита

за решаването на най-големите световни въпроси, особено там където се вижда като желателна и изразително заинтересована.

В Белград, обаче, няма конструктивни отговори на тези, евентуални, знаци на отпускане в американското намерение статуса на Косово да се ускори и час по скоро да започне с имплементацията. Вместо веднага да се предложи нещо “конкретно” в рамките на известната формула за съществена автономия, сега се въвежда “новост”: “съществена, тоест контролирана автономия”. “Контролирана” трябваше да прилича на предложението от Рамбуйе, като някаква “крайна” отстъпка. ЕС върху който пада бремето да осигуряват мира и напредъка на Косово, търси да се ускори донасянето на решението на Съвета за сигурност за да може да организира голямата работа която ще бъде еднакво трудна както да е решението за статуса. Само в рамките на програмата на ЕПБО което се отнася за широко прилагане на върховенството на закона, ЕС би трябвало да изпрати 1800 полицаи, съдии, прокурори и митничари. Значи, официален Белград, за мандата на Правителството, не обещава кой знае какво. Още повече в програмата на Воислав Кошунница която той прочете пред депутатите на скупщината на Сърбия и в което Косово е първа тема и получава най-много място е изразена невероятна и напълно вредна ароганция. Говорейки за едностранчивото признаване на Косово мандатоносителя, сега отново премиер, каза, че едностранчивото прогласяване на независимостта и също такава признаване е “обикновена мъгла и паяжина”. Още по-точно казано едностранчивото признаване е по-малко от нула и то не смее да ви изплаши и да ви накара да напуснете родните къщи и нашата покрайнина”, допълни премиера, очевидно обръщайки се към сърбите на Косово. В Програмата на Правителството не бе изпратен нито един положителен сигнал към албанската популация на Косово, но няколко пъти бе споменавана синтагмата “албански сепаратисти” и “албанско малцинство”. Категоричните послания на “нашите граждани” ясно се отнасят на сръбската и останала неалбанска популация.

Така недвусмислено бе посочено на какво разчита новата изпълнителна власт: на руския принос за “дефиниране на общото становище”. На ония които евентуално биха признали независимостта на сръбската покрайнина, той отправи послание че неговото правителство ще предприеме определени санкции “съгласно правилата за международни обноси”. “Просто”, каза Кошунница, “вярвам че съществуват държави като Русия, които ще предотвратят опитите да бъдат погазени принципите и разорени основите върху които почива международния ред”.

Гостувайки на Форумата за международни отношения руския посланик в Белград, Александър Алексеев, не каза нищо ново. Но от “околните теми” за които говори се разбра много повече. “Основната задача на руската външна политика е създаване на условия за успешно развитие на Русия”. Вижда се, че въпроса за решаването на статуса на Косово е добре дошъл за намеренията на Русия да подобри външно-политическото си положение и да върне част от силата си в международните отношения но и властващия елит да обезпечи добри изгледи за продължение и стабилизация на вътрешната си сила. И пред самия Путин има голяма задача: успешно да лобира наследника на трона на голямата държава. Така както това успя на Борис Елцин. Посланикът Алексеев не скри, че Русия търси пръв ешелон съюзници в намерението си да повлияе на реформите в ООН-е и ОСЦЕ, критикувайки политиката на Запада. “Русия не иска в ЕС нито в НАТО”, категоричен е посланикът. За сега разбираемото тежнение на една велика страна, някога империя и супер сила, да се върне в играта в международните отношения, руската дипломация изкусно формулира като стремеж да се коригира сегашния световен ред с една суперсила. “Мултиполарността”, разделението на отговорностите, засилване на ООН и ОСЦЕ, са стълби по пътя на засилването на самата Русия. А ония които това ще обезпечат ще бъдат неприкосновени в страната си. В която неформално е установен принципа за пренасянето на властта по староримски обичай, по “наследство”. За да може да проведе това той трябва да бъде най-силен играч. Алексеев предаде желанието на Русия за Европа “без разделителна линия”, където всички ще бъдат “еднакво сигурни”. Както Белград така и Москва не обръщат внимание на албанците от Косово а всички критики се отправят към Запада: “първо създаваме реалности а след това каним те да бъдат признати”.

Въпреки че новия закон за министерствата предвижда Министерство за Косово и Метохия, на чело със съветника Воислав Кошунница и съпредседателя на преговорния тим Слободан Самарджич, Сърбия за сега не променя политиката си към косовските албанци. Навремето от самия преговорен тим можеше да се разбере, че Белград изобщо не е заинтересован за интеграцията на косовските албанци, а за продължаване статусквото “за още четири-пет години”. Да се завърти “още един кръг”

на актуалната, старо-нова, изпълнителна власт. Руският посланик поръча на сърбите: “Ние искаме вие да бъдете щастливи”. И допълни: а вие изберете начин как ще постигнете това...

Настася Радович

БАЛКАНСКИ СИНДРОМ

Какъв народ сме ние българите дявол до го вземе! Чудно племе: търпеливо, издръжливо, незлобливо, отстъпчиво, сговорчиво и разбира се склонно да се цепи, дели, рои на всевъзможни партийки, групички и сдружения с по един фойтон хора. Съседите ни по земя, „ох” да каже някой от тях, ще се сберат 300 души да му помогнат, а ние ще се стълпим сеир да гледаме. За туй са на този хал и нашите хора от Босилеградския и Царибродския край. Отгърмя във времето Титова Югославия, когато се живееше на кредит по средата между Съветския Съюз и Америка. В настъпилата разруха и разпад всяка народност потърси пътя за себе си. Само нашите хора се свиха и зачакаха да видят какво им е подготвила съдбата. И дочакаха да видят: безработица, бедност, асимилация, въвличане във войните на сърбите с разбягващите се народности, пълна изолация от целия свят. Докарахме я до там за една среща с роднини в България да чакат седмици и месеци за получаване на виза. Като през лошава година ни връхлитат едно през друго бедствия, а ние сме свили глава към нозете и чакаме най-лошото да ни отминие.

Отнемат ни езика. Пред очите ни изкореняват и последното българско останало в нас. Нашите деца и децата на нашите деца вече не знаят български. В детските градини и училищата по-лесно може да се открие паралелка с изучаване на японски език нежели на български. Бащи и майки треперят пред сплашващи ги гласове заради едната мизерна служба и къшей хляб. И пращаме децата в „сръбските” паралелки за да ни е мирна главата. Да бяха тук албанците едно дете нямаше да стъпи на 1 септември в училищния двор докато не започнат да изучават всичко на майчиния си език! Но ние сме друго племе различно от тях, за зло или за добро.

Отнемат ни и черквите. Рушат се пред очите ни старите български черкви по селата. Отидете в Божица, Извор и на още и още места за да видите как изтляват тези огнища на българщината. Срам и позор е за нашето племе да оставим най-голямата българска черква в Западните Покраинини в село Извор да е в такова мизерно състояние. Издигната преди близо 180 години в годините на турското владичество, тя сега представлява жалка гледка с рушащите се стенописи, ронещата се мазилка изпод която се провиждат рехави каменни зидове и разпадналия се дървен под на балкона в черквата. Пустош и забвение цари в тази някога великолепна българска църква, която превъзхожда по своя градеж и размери дори тази в Банско!

Ами какво да кажем за старото килийно училище, досами черквата, което би било гордост за всяко българско селище. Стои снишено и онемяло въпреки великолепните си камбани, сякаш обезверено от вида на редом стоящата Изворска черква!

Отнемат ни поминъка. Почти всички производства, които осигуряваха препитание на людете в тези краища фалираха и хората останаха на улицата без работа и без каквито и да е доходи. Затвориха се фабрики и цехове. Запустяха животновъдни ферми. Замря търговията. Сега тази очукана планинска земя на изток от Бесна кобила не представлява икономически интерес за Сърбия и тя не си дава труда да инвестира тук. Даже и малкото работещи производства са изнесени във вътрешността за да съживят сръбското население. И за да се види до какво унижение са я докарали нашите сънародници в Цариброд, вижте ги как като мравки пренасят ден и нощ стекове с цигари от безмитната зона към България или Цариброд, докарвайки си по този начин евра за оскъдния си семен бюджет. Това ли е достойния поминък на това иначе интелигентно население и този стар български град оставил история, каквато нямат далеч по-големи градове в пределите на България!

Осакатиха образованието на децата ни. Вярва ли някой от местните хора, че ако детето му трябва да се състезава на равни начала с връстниците си от България за влизане в Университета ще може да бъде конкурентноспособно на тях? До сега отпусканите места специално за българчетата от тези краища им позволяваха да се доберат до обучение във ВУЗ на приемливо ниски цени. Но никой не бива да се самозаблуждава, че в местните начални училища и гимназии се получава качествено образование даващо знания за успешно кандидатстване и преборване с българчетата от Родината. И тук лъсва нелепостта да се ограничават децата в изучаването им на майчиния език, който после така много им трябва, продължавайки образованието си в българските университети.

И за да се оформи напълно незавидното битие на това нещастно малцинство се, направи така, че то да се разпилее в различни партии и то все сръбски /е напоследък почнаха да се роят и българските/. Каква ирония на съдбата е да членуваш в партия която изповядва краен сръбски национализъм, насочен дори срещу самото българско малцинство. Сръбски партии, които дават мило и драго да се сърбизира най-после това българско население и така да се приключи с проблема „Западни Покрайнини“. И както е тръгнало наистина са на път да постигнат целта си, но не заради своята напористост, а заради малодушието и страха, който проявяват хората. За това вина има и Родината, която като че ли ги е отписала и не иска да си създава неприятности в международен план.

Още по-болно му става на човек, когато вижда, че има все пак възможности да се помогне на това население но се нехае и не се прави дори това, което е по силите както на хората тук, така и на България.

Например известни са строителните умения на тукашните дюлгери. Способни зидари, мазачи и въобще майстори-строители на къщи, те биха намерили доволно много и добре платена работа из различни краища на България, където сега бясно се строят хотелски комплекси, жилищни кооперации, еднофамилни къщички, пътища-магистрала. Вместо да политиканстват на джанковица и сръбска плескавица в кварталните кръчми, можеха пари да изкарат за себе си и своите семейства по строежите на България.

Още по голямо търсене има за млади хора имащи умения в ресторантьорство и хотелиерство. Планинските и морски курорти в България буквално „плачат“ за хора от този бранш /но забележете за отлични професионалисти/. Не би представлявал проблем организирането на обучителни курсове с получаване на диплом, който ще им осигури добре платена работа и възможности за професионално израстване. Тези курсове могат да се организират така, че младите хора от Цариброд и Босилеград да не бъдат обременени финасово, нужно е желание и предприемчивост. Има сигнали, че това е осъществимо. Къде сте млади хора? Откъснете се от оглушаващите децибели на хотелската дискотека и от мравешката пътека на цигарената контрабанда!

Или защо никой не проявява интерес да се създаде и направи известен един културно-религиозно и етнографски комплекс включващ намиращите се съвсем наблизо едно до друго : Килийно училище-Изворската черква и „Фермата на 8 мия ден“ /в село Белут/. Тази и идея вече беше предложена от КИЦ- Босилеград, но отзвук отникъде не дойде. Уверявам ви, че тези места биха привлекли повече туристи (разбирай пари) от България, отколкото понастоящем това прави Погановския манастир при ждрелото на Ерма. Но за да стане това е необходимо първо да се вкарат пари за ремонти и реставрация, пък след това ще дойде ред на разгласата и очакваните туристи. И още и още идеи могат да се предложат, но зада не са ялови трябва добра воля на хората от двете страни на границата. Трябва не да се делим на прави и криви, на заслужили и незаслужили, а да се осъзнаем като българи. В крайна сметка интересите ни са общи. Гребем в една лодка и никой да не си прави сметката, че може сам да доплува до брега на благоденствието. Нека най-после разчупим този Балкански синдром, който ни мъчи напоследък и да покажем първо на себе си и после на другите, че българина е съхранил в себе си жилавостта и жизнеността на предците си създали държава в Онгъла преди 1300 години.

19.08.2007г
София

Д-р Валентин Янев

Целта ни е да открием вътрешните механизми които използват политическите партии за да “запленят” общественото имущество и да разпределят управленските постове в общественния сектор (в която и да е негова част); те дават възможност за присвояване (корумпиране) на държавата за партийни, лични и корпоративни интереси.

Партийната държава като източник на корупция в Сърбия

И на края, най-важното: условието на всички условия за премахване на монопола на партийната държава и обратната ѝ връзка с мутрите и корупцията по системата, е Сърбия наистина да разчисти с престъпленията, насилието, грабежа, прикриването на военнопръстъпниците и политическата полиция.

Предмета на това изследване е връзката между характера на държавата и корупцията. Първо ще покажем якненето на “партийната държава” и увеличението на корупцията по системата. След това ще покажем как функционира партийния монопол на държавата в условия на многопартийната система. Целта ни е да открием вътрешните механизми които използват политическите партии за да “запленят” обществената собственост и да разпределят управленските постове в обществения сектор (в който и да е негов вид); те дават възможност за присвояване (корумпиране) на държавата за партийни, лични и корпоративни интереси. Ще покажем тия механизми както на централно така и на местно равнище. Ще анализираме също така позицията на контролните институции и ролята на определени закони, на първо място закона за финансирането на политическите партии, като механизъм който дава възможност за преплитане и обединяване на бизнеса и политическите структури. След това ще анализираме как гражданите на Сърбия виждат ролята на партиите в “пленяването” на държавата и в корупцията; ще използваме изследванията на общественото мнение проведени с цел изучаване на партийната държава в Сърбия. След това ще предложим мерки които би трябвало да се предприемат за да се намали или неутрализира феномена на пленената (партийна) държава като основен източник на лошото управление, непрозрачността на властта и потискането на обществените за сметка на частните интереси.

В това изследване се различава системната корупция от корумпиращите действия даване и приемане на мито (“административна корупция”). Ще се занимавам с причините на корупцията които в новата литература се свързват с понятието “запленена държава”. Тази концепция дава възможност за разбиране на вътрешните източници за корупция, в които спадат механизмите с които политическите и икономическите елити “пленяват държавата” разменяйки си политическата мощ и богатството. Сред тия механизми е и купуването на закони чрез “купуване на парламента”. Когато държавата е пленена по такъв начин, “цялата правова система става противоположна на това което би трябвало да бъде, защото работи в полза на нелегалните интереси облечени в правна форма”.

I. Засилване на партийната държава и увеличение на системната корупция

За нуждите на това изследване се приспособих към нашите условия и феномена “пленена държава” назовах *партийна държава*. Такова определение ми помага да твърдя, че в Сърбия политическите (партийните) елити са главните узурпатори на държавната власт, имуществото и целокупния обществен интерес. Многопартийния монопол върху държавата по някои свои последствия напомня на старият партиен монопол в комунистическата система. Но това не са идентични явления и не трябва да ги изравняваме. Някога партийния монопол който държеше една партия се оправдаваше с комунистическата идеология и беше представен с устройство чиито контролни механизми отдавна не съществуваха. Сега говорим за партийната държава като феномен на прехода през който минава днешна Сърбия в която текат процесите на приватизация на държавната и частната собственост и се изграждат пазарни и демократични институции за да се създаде нов правен ред по модела на Европейския съюз. Появяването на партийна държава в такива условия говори за това че прехода е попаднал в задънената улица на корумпираната система. Вместо процесите на приватизацията и изграждането на новата институционална система да променят предишната структура и функционална срасналост на подсистемата на обществото (в което икономическите и всички останали подсистеми нямат самостоятелност и своя вътрешна логика), партийната държава в Сърбия на прехода блокира функционалното диференциране на системата. А това означава, че партийната държава блокира развитието и модернизацията на обществото и държавата. Тя свидетелства за повърхностна демократизация която не допира до върховенството на правото и създаване на институционална граница между подсистемите на обществото. Съществуват определени стремежи те да се създадат но те главно са неуспешни, защото прикритите съюзи между политическите и икономическите елити и партийната власт над обществения сектор не дават възможност за институционален контрол който да премахне обмена на влияние, мощ и пари, а обратната връзка в триъгълника партия-държава-бизнес саботират новите закони които нарочно са

дефектни и само частично приложими на практика или изобщо не се прилагат. Обвързаността на интересите е само второ име за всеобщата политизация на институциите чиято недъгавост дава възможност за свободен обмен (търговия) между мощта и парите.

Доминиращата блокада на институциите в Сърбия се намира в политическата система която не бе успешно демократизирана, пък и предишната авторитарна система не бе коренно разлегитимирана с промените които се случиха след падането на старата власт през октомври 2000 година. При това за прехода бе характерна слабата мощ на икономическата система да поеме огромните излишъци на работна ръка създадени с първоначалните форми на приватизация. Оттук натиска за трудоустрояване в бюджетните, т.е. държавните служби (обществени предприятия, училища, здравеопазване, услуги, администрация) които партията на власт превзеха като своя, партийна собственост (“плячка” която се дели след изборите). Натиска за постъпване на работа в обществените служби (т.е. във властта) партията използваша да заякнат мощта си така че отвлече станаха авторитарно организирани а навън разпространяват влиянието си и там където в нормални условия това нямаше да им бъде позволено. Върховете на политическите партии систематично разпространяват политическата си и финансова мощ, така че масово купуват политическа подкрепа довеждайки на работа партийните си другари (“кронис”), роднини и приятели в бюджетните учреждения и публичната администрация. От другата страна на пирамидата, партийните върхове промовират личните и корпоративните интереси на икономическия елит който ги финансира извън погледа на обществеността. За да се постигнат и двете цели – трудоустрояване на партийни хора, роднини и приятели в обществения сектор, и “обмяна на услуги” с бизнеса на мутрите, партийните ръководства узурпирала държавните институции и функции политизирайки ги и не давайки им възможност за тяхното законно и неутрално действие. Разтърсени са и основните демократични институции а най-много е отслабнал парламента спрямо изпълнителната власт. Формулирано със социологически речник – политическата система е претоварена защото изпълнява редица функции които не ѝ принадлежат, което пък довежда до подкопаване на демократизацията, икономическата и политическа конкуренция, реформисткия и европейски курс на прехода.

Разпределението на властта и мощта (включително и на службите за сигурност, частично и институциите на правосъдието и медийните къщи) поеха тнр. партии на власт, т.е. ония които участват в управленските коалиции на национално равнище, големите градове, покрайнини и във всяка община. За разлика от “класическата” партийна държава, чийто монопол върху държавата бе загарантиран с идеологическа легитимация, властващата партия не настоява за своите политически идеологии а се стреми към открита картелизация на общите интереси и присвояване на обществените блага, институции и обществени служби. Тази структура на интереси се оправдава с необходимостта от единство (“сборност”) около “националните и държавните интереси” за които, уж не смее да има различия и парадоксално на многопартийната система, се заговаря *изключване на политическата конкуренция чрез национално единство*. Разбира се, обратните интереси, облечени в националистическа идеология, подкопават създаването на нормална конституционно-правова държава. За това най-добре свидетелства начина по който бе донесена новата конституция през ноември 2006 година. Присвояването на обществения интерес и неговото превръщане в партиен и частен се засновава на фактическата мощ на партийните върхове да разполагат с държавата (полиция, служби за сигурност, прокуратура) и нейното имущество и всичко това подкрепят и използват мутрите. Нелегитимната партийна мощ природно се стреми към съюз с нелегитимните делови среди които корумпират партията, а чрез него и парламента, правителството и останалите ключови институции на държавата и обществото. Чрез тази верига на влияние бизнеса на мутрите постига монопол, купува и саботира законите. Връзката между политическата и икономическата мощ се укрепва и от факта, че многопартийния монопол върху държавата няма сигурност, нито пък може да разчита на дългосрочно оцеляване (както това можеше някогашната партийна държава). Оттук идва и ламтежа на бърза ръка да се спечели богатство и мощ чрез използване на грубите методи на “разваляне” на държавата. Тия методи включват и вграждане на мутрите в държавата с това, че те финансират всички релевантни партии. Главните връзки за влияние в партийната държава, като модел показваме на **рисуника 1**. Рисуникът показва взаимозависимостта между политическите и деловите елити: мутрите поддържат политическото си влияние с това, че финансират важните политически партии; за сметка на това властващите политически партии защитават техните монополи, наместват тендери и аукции и донасят закони благоприятни за мутрите. Тя също така показва как Правителството, Скупщината и партията са свързани с обществените предприятия и обществени институции като със собствени части от властта. На

рисунката показваме и обратното влияние от участието във властта на функционирането на партиите. Всъщност, за да се обезпечи послушност във връщането на услуги на частния бизнес, те стават авторитарни, строго централизирани и олигархични с цел да контролират и ефикасно да наказват непослушността на депутатите и всички останали функционери на партията.

Партийната държава е отговорна за корумпирането на системата в огромни размери, защото самия начин на функциониране на държавните институции е развален в истинския смисъл на думата. Поставя се въпроса как се стигна до партийна държава в Сърбия след като първото демократично правителство пое властта през януари 2001 година. За свалянето на режима на Слободан Милошевич на президентските избори (24 септември 2000) беше необходимо да се обедини почти цялата опозиция, общо 18 партии. Демократичната опозиция на Сърбия (ДОС) излезе заедно и на републиканските парламентарни избори на които бе приложена чиста пропорционална избирателна система. (Сърбия като една избирателна колегия, с 5 на сто получени гласове като праг за влизане в парламента) който по правило дава коалиционни правителства с повече партии и по правило засилва партийната мощ на властващите (коалиционни) политическите партии. След убедителната победа, всичките политически партии на ДОС получиха по парче власт в първото правителство, а според големината си и депутати в парламента. Бяха разделени и другите части от “питата” в стопанството, обществените предприятия, сервизите, институциите, министерствата и т.н. Но по време на правителството на Зоран Джинджич и неговия наследник на мястото на премиера Зоран Живкович, не беше последователно приложен партийния критерий в разпределението на функциите. Още не бе създадена “партийната държава”.

Правителството на Зоран Живкович под натиска на политическите противници от коалицията ДОС подкрепени и от силите на стария режим, скоро бе принудено да разпише преждевременни парламентарни избори (декември 2003). Във второто правителство на Кошунница, бе строго приложен принципа на партийното разделение на властта и увеличение на партийното влияние на държавните и стопански институции. От формирането на това правителство (март 2004 година) се забелязва системно увеличаване на корупцията, което не означава, че тя по време на първото правителство е била чувствително по-малка. Тази тенденция ще характеризира целият период на правителството на Кошунница, от време на време достигайки алармени размери. Увеличението на корупцията е потвърдено и в доклада на световната банка за формите и тенденциите на корупцията във всички страни на прехода за период 2002-2005. Изследванията показват, че някои страни по време на прехода бележат постоянен напредък в борбата срещу корупцията. Грузия, Словакия, Румъния, България и Хърватия отбелязват напредък в предотвратяването на всички изследвани видове корупция, докато Молдавия, Таджикистан, Украйна и Литва са отбелязали напредък само в определени видове корупция. От другата страна са страните които са отбелязали постоянно увеличение на всички видове корупция след 2002 сред които се намират Сърбия, Албания, Киргизия и Азербейджан. Сърбия отбелязва увеличение на “малката” т.е административната корупция, но е забелязан и феномена на “запленената държава”, което е квалифицирано като “впечатляваща и систематична корупция” вкоренена в политическата корупция и неконтролируемата мощ на политическия елит. Що се отнася до “запленената държава”, както я дефинира съвета за сигурност (т.е. като купуване на закони в парламента), Сърбия се намира на високите нива заедно с Албания, Босна и Херцеговина и Македония.

Забележките на гражданите на Сърбия съответстват на резултатите от изследванията на Световната банка. Сведенията от изследването на общественото мнение проведени за нуждите на това изследване (изследването е проведено през юли 2006 година, виж Приложението) показват, че гражданите на Сърбия мислят че корупцията е твърде разпространена и че се е увеличила през последните години. На въпроса за размерите на корупцията, само 3% от изпитаните смятат, че е малка, 34% смятат че тя е значителна, а 53% смятат че тя е твърде разпространена. 56% смятат че корупцията се е увеличила през последните две години, а само 19% смятат че тя е намаляла (другите не са имали становище). Отговорите на въпроса в кое правителство корупцията е била най-голяма потвърждават нашата изходна преценка: 51% от изпитаните казаха, че корупцията е била най-голяма по времето на Милошевич, 25% казаха, че сега е най-голяма (отнася се за правителството на Кошунница), 9 процента счита, че корупцията е била най-голяма по времето на правителството на Джинджич, докато само 5% от гражданите се изясниха, че корупцията била най-голяма по време на правителството на Живкович. Парадоксално е, че въпреки факта, че правителството на Кошунница донесе най-много антикорупционни закони се увеличава партийното влияние. Политизацията на всички институции и разпространяване на обратната връзка с мутрите

блокираха влиянието на гласуваните закони върху реалната големина и разпространеност на корупцията затова, че са “продупчени” или просто не се прилагаха. Вместо обещаният “легализъм” правителството на Кошуница се занимава с оживяване на националистическата идеология, изнасяне на пръв план статута на Косово и отрицателното становище към арестуването на обвинените за военни престъпления. Ангажирането на старите и проверени партийни хора по-добре обслужва тия цели. Засилването на такива тенденции и фактичката мощ на политическите и стопанските елити се отрази на посоката на движението на Сърбия. След убийството на Джинджич и смяната на неговото правителство (което беше ориентирано към ускорена модернизация на Сърбия), с новото правителство се стигна до смяна на приоритетите и новият начин на управление се приближи до стария. Това се отрази в политическо-партийното срастване с полицията, сигурностните и разузнавателни служби, медии и правосъдие, смяната на кадрите на Джинджич и връщането на старите и доверени кадри на постове в органите на сигурността и всички други държавни органи. Докато първото правителство на Джинджич амбициозно се насочи към това да се даде възможност на Сърбия по-скоро да се интегрира в ЕС, въодушевлението за процеса на интеграция с ЕС видимо спадна след идването на десничарската, клерикално-националистическа партия каквато е Демократичната партия на Сърбия и нейният лидер Воислав Кошуница. Ненаклонена към западните ценности тя сложи на втор план определението на Сърбия за интеграция в ЕС. Видимите последствия от описаното засилване на партийната държава, увеличението на системната корупция се оглеждат в корупционните афери които избиваха по време на правителството на Кошуница. Това се вижда и от донасянето на новите декрети; с това се разшириха дискреционните методи на решаване. Накърнена е независимостта на регулиращите институции а някои ключови закони никога не стъпиха в сила. Така например, встъпването в сила на Закона за ревизорните държавни институции и Закона за омбудсманите бе отложено без обяснение. Националната антикорупционна стратегия приета през декември 2005 все още няма институционална рамка, все още не са направени конкретните планове за действие. Накрая, зад посочените слабости се намираха дългогодишните връзки между политическият и делови елит които продължаваха да се засилват особено в правителството и върховете на всички партии които създаваха всички важни коалиции (в Белград и други по-големи градове). Монополите на публичните предприятия и привилегираните частни фирми си останаха непоклатими и не започна приватизацията на големите предприятия. Тия тенденции наведоха председателката на Съвета за борба срещу корупцията Верица Барач да констатира, че равнището на корупцията в Сърбия е на равнището от преди 5 октомври 2000 година. Тя изтъкна, че през последните три години не е имало ревизия на бюджета на Сърбия предупреждавайки обществеността, че Националният инвестиционен план (НИП) който представи финансовия министър Младжан Динкич и който бе подкрепен от Правителството, бе приет по корумпиран начин – без закони за неговото прилагане и контрол. Несъществуващата процедура за разпределение на тия средства дадоха право на група министри за дискретно решаване за разпределение на средствата. Тя прецени, че корупцията в страната значително ще се увеличи ако се приложи НИП. И председателят за прозрачност на Сърбия Владимир Гоати, коментирайки факта, че партиите са похарчили повече пари от разрешените за изборни кампании (парламентарни избори, януари 2007 година) потвърди, че “приказките за борба срещу корупция е правене на дупка във вода. Кой иска борба срещу корупция трябва да сложи под лупа най-силните актьори, а това са политическите партии”. Скорешните събития с подготовката и приемането на конституцията на Сърбия, потвърждават първоначалната ми хипотеза за държавата която е “заплелена” от управленските партийни елити. По средата на септември 2006 година лидерите на четирите най-големи партии буквално за една нощ се споразумяха за Предложението на Конституцията. Без нито един ден публичен дебат, въз основа на решенията на партийните лидери, Скупщината прие Проекта и разписа референдум за неговото приемане. Дори представителите на Народната Скупщина не получиха Проекта, нито пък имаха възможност да разискват по него на заседанието на което бе приет. Гражданите, неправителствените и професионалните организации също нямаха възможност да разискват по него. Между решенията в Конституцията които циментират мощта на политическите партии да “окупират” държавата е чл. 102 по който депутатските мандати принадлежат на партиите. В него се говори, че депутатът е свободен “(...) неотменно да сложи на разполагане мандата си на политическата партия въз основа на чието предложение е избран за народен представител. Разширени са и депутатските права на имунитет. Тия и още някои конституционни норми засилват политическата мощ на партийните елити и нейните интереси и допълнително деградират Скупщината и отговорността на представителите към интересите на

техните избиратели. Обществеността нарече Конституцията “функционарска”. Че такава репутация на Конституцията е оправдана се показва когато на дневен ред на Скупщината дойде Конституционния закон. Партиите направиха “дил” че ще гласуват за този закон само ако по време на първото заседание на Скупщината (след януарските избори) бъдат сменени двама високи функционери: гуверньора на Народната банка на Сърбия и повереникът за информации от публично значение. Според оценките на специалисти Конституцията в истинския смисъл на думата дава възможност на партийните кадри да узурпират народния суверенитет, не осуетява партийно-политическото влияние на правосъдието, нито пък предвижда процедура за граждански контрол на армията и полицията. Новата Конституция “закова” партийната собственост върху държавата и посредством, партиите поеха суверенитета от гражданите, и затова в бъдеще може да бъде още по-трудно партиите да използват публичните служби и имущество за своите частни и партийни интереси, вместо за интересите на избирателите и постигане на обществена полза.

II. Партийната държава на практика

В тази част на студията ще анализираме механизмите които на практика укрепиха влиянието на партийната държава като корумпиращ начин на функциониране на публичния сектор и блокираха развитието на контролните институции. Тази блокада на прехода в Сърбия отведе в задънена улица олигархичните обществени структури базирани върху конвертируемостта между политическата и икономическата мощ.

Забелязах следните шест механизма на “запленената държава”.

1. Партиите във властващата коалиция си разделят властта по вертикалата над една част на властта и в цялото ѝ съдържание. В обществеността такъв начин на разделение на властта се нарича “феодализация”. Именно, под изключителния контрол на една партия се подвеждат институции, имущество и назначения които принадлежат към определена област на управление (финанси, полиция, здравеопазване и т.н.) На всяка партия в управляващата коалиция е даден контрол върху част от властта като върху нейна частна собственост. “Вертикалното разделение” на властта което наложи правителството на Кошуница отстрани взаимния контрол на коалиционните партньори който бе характерен за правителствата на Джинджич и Живкович.

2. Вторият механизъм свързан с първия се отнася за назначаването на партийните лидери (председатели, заместници и т.н.) да управляват “министерствата-феодите” и същевременно активно да изпълняват партийните си длъжности. С оглед на това, че партийния вожд – държавния феодал – има представители в Скупщината които дават възможност за подкрепа на Правителството, корупцията на практика е заложена в начина по който функционира правителството: ако министър бъде “извикан” за корупция, той ще изтегли депутатите и правителството ще падне поради загуба на мнозинство в Скупщината.

3. Деградиране на Скупщината и механизмите за подмитяване на депутатите с цел да се осигури лоялността им за да се даде възможност за гласуване на закони в полза на властта и мутрите. Послушността се постига така, че на депутатите им се предлагат многократни длъжности, като назначаване в управителните съвети на обществените предприятия или изпълнителни длъжности в местните и регионални правителства което им дава допълнителни източници на доходи.

4. Властващите партии от коалицията имат изключително право да назначават в държавната администрация, публичните предприятия, комуналните предприятия, институтите, агенциите, фондовете, здравеопазването, социалните и културните центрове, студентските общежития, ветеринарните станции, училищата, театрите, болниците, службите за поддържане на паметниците и мемориалните паркове – което всичко принадлежи към сферата на обществените блага и се финансира от бюджета. Мениджърските длъжности не се обявяват и не се разпределят според способностите, което допълнително накърнява обществения интерес и създава дискриминация на гражданите по партийна принадлежност.

5. Отношението между партиите и бизнеса не е регламентирано на прозрачен начин нито в частта която се отнася за финансирането на партиите. Закона за финансирането на политическите партии, гласуван 2003г. има недостатъци по отношение на контролните механизми над партийните финанси но и такъв какъвто е, не се прилага на практика. За прилагането на този закон (както и за други закони от антикорупционната област) липсва “политическа воля”. Сред партиите има мълчаливо съгласие че не е задължително закона точно да се прилага. Саботирането на този закон затъмнява

финансовото влияние на мутрите върху решенията които взимат властващите политически партии в Правителството и парламента. Мутрите влияят и върху разпределението на министерствата, с оглед на това че не всички личности са еднакво “кооперативни”.

6. Политическото влияние на правосъдието и контрола на изпълнителната власт над Скупщината, съдовете и прокуратурата е ключов механизъм на партийната държава и разпространение на корупцията. Партийното “плениване” на правосъдието е толкова обеман и важен предмет на изследване и не можа бъде обхванат с това изследване.

Правителството като конфедерация на партийни “феоди”

Правителството на Воислав Коцуница (2004-2007) представлява коалиция от четири партии а разделението на властта като “плячка” е проведено по следния начин:

Депутати	Министерства	Квоти в обществените предприятия (мениджърски длъжности)	
ДСС	53	10 (11)	50%
Г17+	34	4 (3)	30%
СПО-НС	22	5	20%
СПС	20	-	квота ДСС

Разпределението на властта се провежда въз основа на коалиционно споразумение което определя разпределението на министерствата и процентите на длъжностите в публичните предприятия които всяка властваща партия получава според придобитите места в Скупщината. Втората част от споразумението даде принос за увеличението на корупцията през последните три години. Този аспект както вече подчертахме, не присъстваше в правителството след Милошевич. Всяка коалиционна партия получава определени министерства суверенно да управлява с тях и да ангажира служители. По този начин всяка властваща партия става владетел в собствения си “феод” а правителството функционира като конфедерация на “феодите на властта”. Това “холистко” разделение на властите между властващите партии резултира с безотговорно правителство, за което свидетелства увеличението на мощта и пълномощията на определени министри и факта, че правителството не функционира като екип: премиерът не поема отговорността за Правителството изцяло и за всяко министерство, като беше случаят в първото правителство.

Най-силната коалиционна партия (ДСС) с 53 народни представители контролира 10 министерства (плюс Министерството на отбраната, след разделянето на Сърбия и Черна гора). Тази партия контролира назначенията в двете най-мощни “институции на властта”, вътрешните работи (Министерство на полицията и Сигурностно-информационната агенция) и икономическите работи (две министерства: едно за национално стопанство и друго за международни икономически отношения). Тази партия държи и Министерството на правосъдието, Министерството на науката, Министерството на образованието и спорта, Министерството за държавно управление и местно самоуправление, Министерство за вярата и Министерство за енергетиката. Като най-силна, ДСС управлява с най-големите (главно монополни) предприятия, каквито са “Телеком”, ЯТ ервейз, ПТТ Сърбия, ДП Транспорт на нефта, ДП Служебен вестник, “Галеника”, Югоимпорт-СДПР.

Г17 плюс получи Министерството на финансите, Националната банка и всички финансови институции. Тази партия получи още две министерства на управление: за здравеопазването и земеделието. И двете министерства имат огромен вертикален контрол за назначенията на местно равнище по цяла Сърбия, включително и в голямото монополно предприятие “Сърбия-гори” което често се описва като “държава в държавата”. СПО получи Министерството на външните работи, Министерството на диаспората, Министерството на културата и Министерството за търговията и туризма, а НС Министерството за капитални инвестиции. Нова Сърбия контролира Железниците на Сърбия и ДП пътища на Сърбия, докато СПО контролира Белградския панаир и има свои кадри в “Телеком”, НИС, ДП пътища на Сърбия и т.н. “Конфедерацията на феодите” представлява особен вид обмен на услуги и интереси между управляващите партии в коалицията и техните скрити спонсори. В тази система е заложено взаимното изнудване, че посланиците ще бъдат изтеглени от Скупщината ако някой министър бъде (т.е. председател на партия) бъде заподозрян за корупция. Заложено е и контрола върху посланиците които трябва да гласуват поръчкови “мутренски” закони: министрите през които минават поръчките са партийни шефове на посланиците които решават за

техните депутатски места. Феодализираното разпределение на властта корумпира и другите ключови държавни институции: полицията, разузнавателните служби, финансовите и икономически институции, здравеопазването и плащанията от националния бюджет. “Схемата” дава възможност и комбиниране на различни министерства които са в ръцете на една партия за да се увеличи нейната мощ. Например, министерството за земеделието получи нови правомощия директно да дава кредити на селяните, без прозрачна процедура; от друга страна от министерството но финансите (по това време подпредседател Г17 плюс) получи 10 пъти по-голям бюджет в сравнение с оня с който министерството разполагаше преди. По този начин министерството на земеделието получи допълнителни дискретни правомощия които можеха да се използват за купуване на политическа подкрепа. Практиката и възможността които неконтролируемата власт в такъв аранжимент дават допускат заключението че “феодализираното правителство” интегрира корупцията.

Пример с министерството на образованието и спорта

Това представяне показва резултатите от сравнението на правителствата на Джинджич и Кошунница за партийното членство във върховете на министерствата, назначените началници на областните отдели за образование и назначенията в институциите, предприятията и съветите които се занимават с образование. Тия сведения показват до каква степен професионализма в министерствата е заместен с партийна селекция на кадри.

Партийно членство на на Министерството в първото и второто правителство

Назначения	I правителство	II правителство
Министър	ГСС	ДСС
Зам. Министър	ДС	ДСС
Пом. Министър	непартиен	ДСС
Пом. Министър	непартиен	ДСС
Пом. Министър	непартиен	коал. парт. ДСС
Пом. министър	ГСС	неизвестно

Състав на началниците на областните отдели за образование по партийна принадлежност

Област	2000/ГСС	2004/министри/ДСС
	Началници	Началници
Сомбор	непартиен	ДСС
Зрениин	непартиен	ДСС
Нови Сад	непартиен	ДСС
Пожаревац	ГСС	ДСС
Валјево	ДС	ДСС
Крагуевац	непартиен	ДСС
Ниш	ГСС	ДСС
Зайчар	ДС	ДСС
Лесковац	непартиен	ДСС
Белград	ГСС	ДСС
Косово-Ранилуг	предишен	ДСС
Косовска Митровица	предишен	предишен
Чачак	предишен	ДСС
Крушевац	предишен	ДСС

Когато новото правителство дойде на власт всички началници на окръжните отдели за образование поставени през 2000 бяха уволнени (освен един на Косово). Смяната на кадрите на средните постове беше почти стопроцентова. Всички новоназначени началници бяха избрани само от доминиращата партия в този “феод” (министърът е от Демократичната партия на Сърбия). Тъй като техния професионален престиж беше много по-малък, тя смени означават, че хора с по-високи квалификации бяха заменени с по-непрофесионални. Кадровите смени отразяват и промените в работата на самото министерство, защото започналата модернизация на образованието беше

напълно спряна, за да бъде частично възстановена след това. Докато първото правителство тръгна с амбициозни и радикални реформи на образованието и ангажира най-известните експерти за това, второто правителство спря реформите и изгони модернизаторите за да освободи места на “сигурни” хора от ДСС.

Същия тип еднопартиен контрол може да се разпознае и във всички други образователни институции. Центровете които създаде министерството на първото правителство, за да се занимават с развитие и оценка на качеството на образованието, професионалното обучение на учителите и т.н. бяха реорганизирани, а директорите (експерти и хора извън партиите) бяха уволнени и сменени с по-неквалифицирани хора от ДСС. Публичните предприятия които създаде Министерството както печелившия Завод за издаване на учебници бе даден на ДСС.

Същата партия ДСС получи поста председател на Съвета на Скупщината за образование. На по-низките нива на йерархията, до директори на училища, официалната процедура теоретично опълномощава училищните съвети съставени от девет души (трима родители, трима работещи в училищата, трима от местната власт) да изберат директор и да изпратят избрания кандидат при министъра за разрешение. Но на практика това не е така, защото тримата от местната власт които са партийни кадри в повечето случаи налагат избирането на директора. Използването на партийни критерии за назначаване на директори на основните и средните училища в Сърбия доведе до сблъсъци между министъра и училищата които не искаха да приемат наложените директори. Едвам когато училищата се заканиха със стачка заради политическите назначения които наложи министерството, успяха да спечелят битката за по-професионални и квалифицирани директори. Анализираният модел на “партийно рекрутиране” не е характерен само за Министерството на образованието и спорта или Министерството на финансите за което тепърва ще стане дума. Изследването на определени назначения на места директори на местно равнище от страна на централната власт (в училищата, читалищата, културните центрове и т.н.) говори за това, че непартийните кандидати нямат почти никакви шансове да получат директорско място на местно равнище в институциите на местно равнище. Анализа на някои индивидуални случаи показва, че щом някоя партия “превземе” някое министерство местните партийни функционери почват да настояват при партийните шабове да получат водещите позиции по отношение на другите кандидати в конкурса. Партийната администрация подготвя предмет за председателството на партията за да влияе на министрите да назначат “наши хора”.

Описаната и разширена практика според която на “партийния кандидат” се дава почти абсолютно предимство за професионални ръководни места, маргинализира честната конкуренция и професионализма в състезанието за лидерски постове. С това че се пречи на конкуренцията и намалява професионализма се защитава корупцията в рамките на политическата/партийна йерархия и ръководните позиции в Правителството. Това правило има общ характер и се прилага във всички министерства и за всички административни постове, на областно ниво а след това и в институциите и предприятията – до нивото на местната власт.

Пример с Министерството на финансите

За да покажа партийния начин на функциониране на министерствата, освен Министерството за образованието и спорта, анализирах и Министерството на финансите и публичните финансови институции.

Партията Г17 плус получи всички постове които се отнасят за финансите. Министърът на финансите е и активен председател на Г17 плус. Под това място министърът назначи “сигурни” сътрудници и партийни другари. Изпълнителните отдели в състава на Министерството, каквито са Данъчното управление, Управлението на митниците, Управлението за хазартните игри, Управлението за осуетяване на пране на пари и т.н са под партиен контрол на Г17 плус (виж рис. 2). На около 90% на всички постове назначения бяха направени по партиен критерий т.е. според членството в Г17 плус. Същата партия разпoredи своите партийни кадри в най-едрите финансови институции които би трябвало да бъдат независими от политическото и партийното влияние. Най-важните сред тях са Народната банка на Сърбия; същото важи за шефовете на Комерсиалните банки, комисията за ценни книжа, статистическия завод, Националната корпорация за обезпечаване на кредити, Агенцията за чуждестранни инвестиции и промоция на износа, Агенцията за приватизация и т.н всичките са членове на Г17 плус. В този чувствителен за корупцията сектор, се стигна до преплитане на партийните и държавните функции, както ония които изцяло имат

изпълнителен характер така и ония които би трябвало да бъдат независими. Освен хоризонталното партийно управление в институциите на централната власт, тази партия също управлява и вертикално чрез назначаване на шефовете на местните данъчни управления, митническите отдели и други местни административни единици. Процедурата за назначение на местно ниво включва предложение на местните партийни организации. На практика назначаването на работа на шефовете на местните данъчни управления, митниците и т.н, не се обявява и за тях не се разисква официално. На практика процедурата е такава, че местните партийни съвети рекрутират от своите редове шефове на местните административни единици по Сърбия които подписва министърът.

Така кръгът се затваря от върха до дъното на държавната йерархия съобразно партийната принадлежност. Около 90% от шефовете на местните административни единици на Министерството в данъчното или митническото управление са поставени от редовете на Г17 плюс.

На практика, хоризонтално и вертикално, всичките финансови браншове и потоци на пари са под контрол на една партия, без вътрешен или външен контрол и без състезание за назначение. Двете йерархии – партийната и държавната – се преплитат. Това е начина по който функционира затворената система на “феодите”.

Публични предприятия

Около 50% от предприятията и по-нататък са собственост на държавата или имат смесена държавна, “обществена” и частна собственост. Общо взето 40% от всичката работна ръка работи в нереструктурирано стопанство. Най-важните аспекти на партийната държава са “превземане” на обществените предприятия. С тях управляват изключително партиите от властващата коалиция. Публичната собственост е превърната в “партийно имущество” и с него се управлява в партийен интерес. Става дума за огромна стойност която партийно е “запленена”. Управлението на 17 най-големи предприятия основани от правителството на Сърбия изпълняват партиите които съставляват властващата коалиция на национално ниво: събират се членовете на управителните съвети, председателите и директорите и по системата на квоти разпределени между партиите на властващата коалиция решават за назначенията на управленски постове, без контрол на обществеността, като че ли компаниите са тяхна собственост. Всички други публични предприятия – около 500 – се намират в ръцете на властващата коалиция на местно ниво. Многобройни показатели сочат, че ръководителите в публичните предприятия не се поставят според способностите, опита и квалификацията, нито пък мениджърите са отговорни за резултатите. Ако правителството иска да държи цените на ниско равнище, създавайки загуби, мениджърите и управителните съвети които то назначава трябва да се придържат към това. Това е случаят например, с цените на тока (или другите цени) които са по-ниски от цените в другите части на региона.

Оправданието за низките цени на тока (или другите цени) се позовава на социални аргументи и низки заплати на населението. Низките цени също служат и за представяне на номинално по-ниска инфлация. Но низките цени са полезни и за интересите на фирми свързани с партиите които продават ток в чужбина.

Такива дискретни решения за цените в обществените предприятия могат да донесат огромни печалби на мутрите които финансират партиите на властващата коалиция.

С оглед на това че публичните предприятия са опори на политическата мощ на властващите партии, те се използват по различен начин. Ползата за партиите включва нуждата от назначаване на работа на членовете на партиите и за награждаване на партийните функционери за тяхната лоялност с екстра приходи от директорството или членството в управителните съвети. Партиите също могат да получат директни услуги, каквито са публицитет по време на кампаниите, публикуване на списания и пропаганден материал, даване на дарения на социално застрашени от името на партиите, използване на работещите предприятия за кампания от врата на врата със закана за уволнение. Публичната собственост служи и за контролиране на медиите. На пример, Електродистрибуцията на Сърбия която е собственик на 14% от акциите на ежедневник “Политика” използва обществени пари за да може Правителството да си запази контрол над вестника. Правителството контролира и публичното предприятие Радио Телевизия на Сърбия (РТС), въпреки че то би трябвало да бъде публичен сервис. По малко по-различен начин Правителството контролира и “Вечерните Новости”, най-популярния ежедневник, осуетявайки независимо лице да изкупи контролния пакет и слагане на шеф на правителствената канцелария за сътрудничество с медиите в УС на Вечерни Новости.

Още повече, те са продадени на мутрите близки до Правителството и властващите партии. На местно равнище властващите партии контролират публичните медии. Най-свеж драстичен случай бе разпускането на редакционната колегия на седмичника в Зренянин. Това направи правителството на Кошунница което пое контрола над общината.

“Правото” за назначаване на директори и управителни съвети не е предмет на какъвто и да е публичен контрол при използването на средствата от които се делят заплатите на управителния съвет. Не съществува и независима външна ревизия на истинското положение в предприятията. На въпроса за заплатите на най-високите мениджъри и членове в УС директорите не дават отговор, казвайки че това е “тайна”, дори и когато за това интервенира повереника за информации от публично значение. Изследването на заплатите в публичните предприятия показва, че средната заплата на работещите не е значително по-голяма от ония в другите предприятия. Приходите са много по-големи за върховете на йерархията – управителните съвети, директорски и съветнички длъжности; лица на директорски функции приемат повече от 500 000 динара месечно. Приходите на членовете на управителните съвети се различават от предприятие до предприятие, но могат да бъдат два до три пъти по-големи от средните заплати. Трябва да се разчита, че ползата от такива функции е голяма защото тя не е работно място, а позиция която може да се заеме за редовна работа и/или други постове.

Управителните съвети които назначават партиите не изпълняват своята контролна роля и надзора над трудовите резултати на компаниите в полза на публичния интерес. Тяхната задача е да “мижат” когато става дума за работата на публичните предприятия. Затова публичните предприятия могат да се считат за легла на корупция и губене на публични пари. Това може да се промени само с приватизация. МВФ счита, че истинските реформи ще почнат едвам тогава когато публичните предприятия (най-често монополи) влезнат в адекватно устроен и контролиран процес на приватизация тоест конкуренция.

Местно ниво: пример с Нови Сад

В това изследване Нови Сад бе избран като индивидуален пример който да покаже връзката между партийната победа на изборите и кадровите промени в общинския/градския публичен сектор. Този град е добър пример за тази връзка, защото Сръбската радикална партия победи на последните избори през 2004 година (с два коалиционни партньора: Социалистическа партия на Сърбия и Демократична партия на Сърбия) след като Демократичната партия на Сърбия със своите коалиционни партньори управляваше града в предишните осем години. Радикалите получиха 35 съветника в Градската скупщина и със своите коалиционни партньори получиха мнозинство от 42 представители (от всичко 78 членове на скупщината).

Както бе показано на национално равнище, “пленяването” на държавата на всички позиции в държавните служби е модел който се прилага и на местно равнище. Всъщност, на това ниво много по-добре се вижда разделението на обществения сектор като “партийна плячка” и голямата нестабилност заради изнудването и ината кой колко ще получи. Почти всекидневно може да се следи в печата как в отделните общини съветниците изнудват с държавни места за да приемат формирането на правителството, или как свалят общинското правителство и искат въвеждане на временни мерки които налага републиканското правителство, за да се получи ново партийно разпределение на обществения сектор.

Структура на градската власт

Правителство/секретариати	Градски съвет		2000-2004
	2004	2000-2004	
Градоначалник (избира се пряко)	СРС	ЛСВ	
Градски архитект/урбанизъм	Квота СРС	ЛСВ	
Градски мениджър	СРС	-	
Бюджет и финанси	СРС	ДС	
Комунални дейности	СРС	ДС	
Съобщения	СРС	ЛСВ	
Социална защита	СРС	ГСС	

Спорт	СРС	ДС
Околна среда	СРС	-
Култура	СРС	ЛСВ
Образование	СРС	Реф. парт. Войводина
Стопанство	СРС	Реф. Парт. Войводина
Управление и правни работи	СРС	ДС
Здравеопазване	НДП	ГСС
Информиране	-	Соц. Дем. Партия

Табелата показва структурата на властта според партийното разпределение на “министерствата” и позициите в местната власт. Тя показва, че се е стигнало до стопроцентова смяна след местните избори: една партия (коалиция) влиза в местното правителство и превзема държавните функции; след следващите избори идва нова “армия” да превземе позициите на своите предшественици. Това също показва, че професионализма на местно равнище е низък и че загубите за гражданите поради кадровите “игранки” на партиите са изключително скъпи.

С оглед на управленските способности разноските са огромни. Щом една администрация овладее знания и опит във воденето на здравеопазването, образованието и пр. при първа възможност на следващите избори ще трябва да си търси нова работа. Същото ще се случи и с радикалите когато новата власт загуби изборите и новата коалиция поеме властта в Нови Сад. Без създаване на професионални критерии в публичния местен инвестиционен сектор и обучението на местните кадри е напълно напразно. Тъй като местната власт и услугите са най-близо до нуждите на гражданите практиката за пълна политизация на местните функции е пагубна за обществения интерес, като че ли местната власт съществува само да назначава партийни колеги, семейства и приятели.

Описанието на смяната на властта в Нови Сад е направено въз основа на следните факти: от 42 избрани членове на Скупщината 24 са получили работа в държавните предприятия като директори и на професионални места. Три членки на Градската скупщина са избрани от листата на ДС са напуснали партията си и са се придружили на радикалното мнозинство поради семейни причини (за да защитят съпрузите си от загуба на директорските постове които държали в предишното разпределение на управленски длъжности в държавните предприятия.

През първите 13 месеца на управлението на радикалите 965 души от тяхната партия са назначени на работа в държавни и комунални предприятия (докато ДС назначи 654 души през цялата си осемгодишна власт). Повечето назначения бяха засновани на шуробаджанашина (семейни и приятелски връзки), което предизвика много публични скандали. Градоначалничката на Нови Сад реагираше с издаване на специално съобщение, че “тя е против шуробаджанашината и конфликта на интереси, че кани назначените лица да демонстрират съвест и да напуснат позициите които са придобили по такъв неморален начин”. Но нищо не се промени. Всички “неморални постове” оцеляха в ръцете на членове на семейства, партийни другари, роднини и приятели.

Повече от 30 души без нужните образователни квалификации чрез семейни и партийни връзки получиха работа на водещи позиции в градската администрация. Работните места бяха в държавни и комунални предприятия (има 15 такива предприятия под управлението на града и те са в ръцете на властващата коалиция), в институциите на културата, урбанизма, музеите, училищните съвети, разни директорски места и т.н.

Всички радикали и техните коалиционни партньори (ДСС и СПС) които взаимно си разделиха държавните предприятия, игнорират предишната практика председателите на управителните съвети на държавните предприятия (и институции) и председателите на надзорните съвети да бъдат от различни партии. Тази практика дава възможност да се създаде елементарен вътрешен контрол. Сега и председателите на управителните съвети и председателите на надзорните съвети са от една партия.

Драматичното снижаване на квалификационните критерии за ония които се назначават на длъжности в предприятията доведе до огромни загуби които трябва да бъдат покрити от градския бюджет. Финансовите доклади на държавните предприятия показват, че те са създавали все по-малко печалби.

Градското транспортно предприятие имаше пет пъти повече загуби отколкото през 2004 година (когато радикалите дойдоха на власт), докато най-голямото предприятие (спортен център Нови Сад –СПЕНС) претърпя загуби за пръв път в историята си. Градската скупщина прие ревизия на

бюджета според която са одобрени 750 милиона динара субвенции за градските предприятия. Това означава, че повече от половината на градския бюджет се използва за субвенционирани на държавните предприятия.

Заплатите на директорите на публичните предприятия са увеличени до такова равнище, че директорите на 44 обществени предприятия и институции (както и техните съветници и заместници) бяха на листата на милионерите на Нови Сад. Директора на Публичното транспортно предприятие което имаше най-големи загуби, имаше най-голяма заплата, втор на листата бе директора на института за строителство в Нови Сад, трети е директора на Деловия простор и така нататък. Всичките директори с най-големи заплати на високи функционери на СПС а някои сред тях са и посланици в Народната скупщина.

В заключение мога да кажа, че данните за град Нови Сад показват, че “партийната държава” и нейните феодални механизми инсталирани от властващата партия, на местно равнище работеше по много по-видим и арогантен начин; тя сериозно корумпира обществения сектор във вреда на гражданите и техните публични интереси.

Деградация на депутатите и парламента

Пропорционалната избирателна система на републиканско и местно равнище засили върховете на властващите партии, които не само че правят листите на кандидати за скупщините на всички равнища, но и решават за това кои кандидати ще влезнат в Скупщините. Това право на партиите е важен, разрешен със закона корупционен механизъм на партийната държава. Още повече, ония които са избрани да влезнат в Народната скупщина са длъжни да подпишат бланко оставки преди да получат депутатския си мандат. Това стана нелегално “изобретение” на партиите. Бланко оставките стоят при партийните лидери които едновременно са и министри и при нужда могат да ги активират от което следва въпроса как депутатите могат да контролират и министрите тоест техните партийни шефове. Ако депутатът е нелоялен и не гласува според инструкциите на него/нея се отнема мандата и се изхвърля от Скупщината. Докато подписването на бланко оставките съществуваше и преди, те за пръв път бяха приложени на практика по времето на малцинственото правителството на Кошунница. Такава практика е незаконна. Конституционния съд, отговаряйки на жалбата на Демократичната партия на Кошунница на която тогава бяха отнети мандатите реши на 27 май 2003 реши, че мандатите принадлежат на отделния депутат, създавайки с това принципа на “независимия мандат”. Това решение ограничи силата на партията, но създаде възможност за злоупотреби с мандатите каквито са “търговия с мандати”. Мандатите бяха купувани когато това бе нужно, за да се запази правителственото мнозинство в парламента или когато това е нужно на опозицията да сваля правителството. Обаче, въпреки че случаите на “непослушност” не спадат в “търговските категории” те понякога изразяваха и самостоятелни преценки на депутатите за това как да гласуват за предложените закони. Незаконното изхвърляне на депутатите вече стана “метод” който използва правителството (в което седят шефовете на партиите) за да си обезпечи собствено мнозинство и състав на Скупщината. “Метода” бе прилаган чрез Административния съвет на скупщината съставен от представителите на властващите партии.

Венецианската комисия даде препоръка избирателното законодателство в Сърбия да се промени така че да се изясни (а) мандатите да принадлежат на отделни депутати, (б) партиите и коалициите предварително да публикуват поредния брой на кандидатите които от листата ще влезнат в Скупщината с което да се отнеме възможността след изборите да решават кой кандидат ще получи мандата. Според сегашната практика гражданите никога не знаят за кого ще гласуват. Но вместо партиите да подкрепят предложените реформи на избирателните закони, новата конституция потвърди че мандатите принадлежат на партиите. Така и Конституцията затрудни премахването на корупционните механизми от Народната скупщина на Сърбия.

За да се бетонира тяхната послушност депутатите бяха корумпирани с получаване на пари за несъществуващи командировки и за заседания на комисии които никога не са присъствали. Но главния механизъм за подмитяване се намираше във възможността на депутати да акумулират постове: депутатите едновременно можеха да бъдат градоначалници (или кметове на общини), председатели на регионални правителства или членове на местните правителства (“съвети”) и да бъдат членове на управителните съвети на фондове и агенции. Като членове на скупщината те могат да бъдат избирани на всички други нива (на града и покрайнината). Могат да бъдат делови съветници, ръководители на градове и бюра и членове на управителни съвети, председатели или

директори на публични предприятия. Единственото ограничение за депутатите предвидено със Закона за конфликта на интереси (приет през април 2004) е че не могат да държат повече от едно място в управителните съвети на публичните предприятия. Според този закон депутатите имат изрично право да задържат своите управленски права в другите делови фирми ако това не влияе на техните публични функции и тяхното безпристрастно и независимо действие.

Изпълняването на повече функции дава възможност на депутатите да имат няколко източника на доходи (виж график 1). От графика се вижда че 61% от депутатите имат други функции, от които 44% имат повече от една, а 17% изпълняват две или повече функции. Получаване на най-доходни функции в публично предприятие е възможно само въз основа на решението на председателя на партията. Колкото по-богато публично предприятие получи някой той ще получи толкова по-голям доход с членството в управителния съвет. Идентифицирах 23 отделни депутати които имат по 4 обществени функции; 17 градоначалници са депутати. Когато на някои от партийните лидери бе поставен въпроса за причините на акумулирането на функциите, отговора бе, че градоначалниците и председателите на общините, директорите на градските строителни площи и други институции искат да бъдат депутати заради използването на имунитета. Втората причина за акумулацията на функциите произлиза от олигархичната структура в партиите: по-лесно е да контролираш по-малко хора отколкото по-голяма група в случай на разделение на функциите (градове, покрайнини) под нивото на Народната скупщина. Освободени от строгите ограничения според Закона за конфликта на интереси (Конституцията въведе някои ограничения които посочихме, но пресече връзките между депутатите и стопанството), използвайки широко дефинираната отговорност към гражданите и контактите с тях, посланиците в така устроеният парламент представляват важен механизъм на партийно "пленяване на държавата" и са фактор в системната корупция.

Закона за конфликта на интересите трябва да послужи за ограничаването на трупане на функции в ръцете на високите държавни чиновници, функционери и посланици. В краткия срок в който действа Закона за ограничаване на конфликта на интереси едвам е успял да инициира съзнанието за конфликта на интересите, защото такива стандарти при изпълнение на публични функции в Сърбия не съществуваша. Нормите за конфликта на интереси трябваше да послужат за създаване на стандарти за изпълняване на публични длъжности. Когато публичните функционери настъпват от повече публични роли, те не могат да изпълнят изискванията на нито една от тях, нанасяйки вреда на обществения интерес. Все пак, този закон не изпълни антикорупционните си очаквания, най-вече заради това че не са обхванати много публични функции подаващи се на корупция, каквито са позициите в съда, прокуратурата, полицията, митниците, данъчната управа, разузнавателните и сигурностните органи, затворите, здравните и социални фондове и много други важни функции. Този важен стандарт измина и депутатите, за което свидетелстват сведенията от нашето изследване.

IV Регулиращите институции и антикорупционната политика

В тази част на студията ще анализираме антикорупционната политика на Сърбия в онази нейна част която се отнася за ограничаване на политическата мощ, изгонване на партийния интерес от държавните органи и разбиване на обратната връзка между партийните и деловите елити. Положителната антикорупционна политика се стреми да създаде прозрачна и отговорна власт ("добро управление") към което принадлежи:

1. Професионализиране на държавната администрация което подразбира разпределение на ръководните позиции в публичния сектор според способността, квалификацията и прозрачността при избирането на държавните чиновници;
2. Независим ревизионен орган който ще контролира бюджетните разноски и надглежда харченето на парите на данькоплатците (тази институция трябва да контролира всички публични бюджети, включително и Народната банка на Сърбия, управление на публичните предприятия и политическите партии).
3. Омбудсманската институция и агенцията за борба срещу корупцията.
4. Мрежа от регулаторни институции и надзорни съвети които засилват способността на обществото да предотвратят политизирането на държавните органи и медии и;
5. Независимо правосъдие и граждански контрол на полицията и армията. Ефективните законни подобрения са необходими и в областта на свободния достъп до информации от обществено значение, премахване на конфликта на интереси (това вече коментирах), представяне на свободна конкуренция и финансиране на политически партии. Такива подобрения са особено важни в

правосъдието чиято политизация расте защото реформите там не са започнали. Същото важи и за апарата на властта (полиция, сигурностни служби, армия) чиято реформа все още не е започнала. Сърбия започна да създава елементи от добро управление но нейната политика не беше решителна и резултатите са повече от скромни. Според едно изследване, което обхваща антикорупционното законодателство, правовата държава, надзорните и контролни механизми, публичната администрация, отговорността на всички органи на властта, изборите, гражданското общество и медиите Сърбия се намери сред 43 страни с индекс 64 което означава изостаналост и се намери на равнището на Русия (63) и Мексико (65). По лош индекс имат Черна гора (58) и Армения (58) а над Сърбия са България (80), Грузия (78), Аргентина (79) и Индия. Сърбия получи позитивни оценки за сектора на гражданското общество (добре развито), избирателната система (умерено развито), правовата държава (умерено развита). Лоши оценки Сърбия получи за контролните и надзорните механизми и отговорността на всички органи на властта (много слаби оценки), и изключително лоши оценки получи за публичната администрация (общо 30 точки).

Съвременните регулаторни институции, които в страните на ЕС се наричат “четвърти клон на властта” в Сърбия са създавани със сериозни недостатъци защото партийните интереси се простират и върху тях. Регулиращите институции в Сърбия са похарчени (относно политически “пробити”) от самото им конципиране до начина на функциониране. Техният престиж от началото беше подведен под въпрос: закона беше нарушен още при избирането на членовете на регулаторните органи. Най-типичен бе случаят с Републиканската радио-дифузна агенция (РРА) чиито членове са избрани незаконно което се отрази на работата ѝ и разпределението на националните фреквенции на телевизионните къщи и радио-станции през 2006 година. Не по-добра беше и съдбата на Републиканската агенция за телекомуникации – Рател, за което подробно писа лист Република.

Други, по-малко познати примери на “агенционна независимост” се отнасят до политиката в областта на конкуренцията и “антимонополната комисия”. Поради голямата доминация на монопола и липса на конкуренция Сърбия получи най-ниската оценка - 1 за политиката на конкуренцията. В повечето случаи публичните предприятия държат монопол. Частните фирми чрез политически връзки получават привилегии за да избегнат пазарното състезание. Те са придобити с купуване на закони, та дори и с поръчкови арести чрез връзки в Правителството. За да се спре монопола и насърчи конкуренцията миналата година бе приет Закон за защита на конкуренцията. Но и този закон няма да бъде действителен поради очевадните си недостатъци: той не наказва доминацията на пазара а само “злоупотребата на такива позиции въз основа на “разумна дискретна преценка”.

Показателно е създаването на специализираната Агенция за борба против корупцията която Сърбия да създаде съгласно международната конвенция (на ООН и Съвета на Европа). Първият проект за специализирана агенция за борба срещу корупцията е съставен през 2002 година в сътрудничество с ОЕЦД и Съвета на Европа), а обществеността едва отскоро (октомври 2006) разбра, че Правителството подготвя предложение на закона за агенциите но предложението не бе сложено на дневен ред за разглеждане пред предишния състав на скупщината. Толкова колкото в публичното пространство си пробиваше новината за създаване на агенция за борба срещу корупцията, толкова вървеше и пропагандата за съкращаване на двете съществуващи институции за борба срещу корупцията – Съвета за борба срещу корупцията към Правителството на Сърбия и Републиканския съвет за предотвратяване на конфликта на интереси. Агенцията не бе направена, но тези две институции бяха застрашени.

Един от важните антикорупционни закони който неотдавна стъпи в сила – Закона за държавните чиновници – трябваше да въведе критериите за професионализиране на държавното управление. Самото донасяне на закона и неговото встъпване в сила (юли 2006) е крачка напред (закона предвижда местата на помощниците на министрите да бъдат професионални ръководни места и те публично да се обявяват), но прилагането на закона бе напълно изиграно. Противно намеренията на закона, на практика се стигна до терор на властта и политиката над професионализацията на държавното управление. На края на мандата на това правителство, когато стана ясно че изборите ще бъдат разписани, терора на политиката над професионализма се изрази в масови назначения на постоянни ръководни постове в държавната управа за кадрите приети по партийна линия. През ноември 2006 във вестниците се появиха конкурси за помощник министри и други високи административни постове. Намерението бе собствените партийни кадри да се превърнат в “професионални държавни чиновници” и оставят в наследство на новата власт. Тази далавера на властващите партии ясно говори затова, че държавното управление се счита за главна “партийна

плячка”. За “рационалната бюрокрация” на Вебер, която представлява основата на модерната държава, очеводно няма място. До такива промени може да се стигне само ако Сърбия напредва по пътя към европейската интеграция. Въпреки че и това не е гаранция че процеса на професионализацията на държавното управление ще приключи успешно.

Закон за финансирането на политическите партии

Този закон е важен защото би трябвало да предотврати тиловите връзки между партийните лидери и мутрите. Тази непрозрачна връзка превърна властващите партии в силови центрове и корупция. Закона за финансирането на партиите, приет през 2003 година не оправда очакванията т.е. не прекрати непрозрачната свързаност на партиите с бизнеса което стана традиция в Сърбия още при въвеждането на многопартийната система (1990). Правителството и партиите получават финансова подкрепа чрез даренията на едрия капитал и е добре известна публична “тайна” че мутрите финансират всички големи партии. Според закона, индивидуалните дарения са официално ограничени за редовно функциониране на политическите партии до 10 средни заплати за физически лица (за календарната година цифрата достига 2 600 евро) и 100 средни заплати за организации (което достига 25 000 евро). За изборителна кампания горната граница за дарения е определена според нивото на фондовете от бюджета (през последните избори за личности даренията можеха да достигнат 323 000 динара а за фирми 1 200 000). Всеки приход трябва да бъде регистриран в деловите книги на партията, а анонимните дарения са забранени. Обаче на практика закона не се прилага и имената на спонсорите не се публикуват въпреки че според закона трябва да се докладва за всяко дарение над 6000 динара заедно с името на спонсора.

За да се направи ред във финансирането на партиите трябва да се донесе закон за организирането на политическите партии който сега не съществува. Все още е в сила стария закон за “обществено-политическите организации”.

В Сърбия съществуват над 400 партии и сериозно намерение да се контролират партийните финанси трябва да започне с обяснението какво представлява политическата партия, кои са нейните дейности и какви са постъпките за нейното създаване. Но главния проблем не се намира тук, дори не е и в някои сериозни недостатъци на този закон от които най-важните се отнасят за несъществуването на отделни институции или органи които биха били заети с експертен контрол на партийните финанси. Сега съществуват два контролни органа които не са взаимно свързани: Републиканската изборителна комисия (РИК) е длъжна да контролира редовните партийни дейности и тяхното финансиране. Съвета за финанси е съставен от членове на партии които поднасят финансови доклади и затова не се потвърди на практика. Излезе че партиите контролират сами себе си. Въпреки че тези органи могат да назначат на работа професионални ревизори, те се въздържат да направят това поради две причини: първо, нямат политическа воля наистина да контролират партийното финансиране; второ, тия два органа (Републиканската изборителна комисия и Съвета за финанси при скупщината на Сърбия) нямат бюджет за плащане на ревизори. Проблемът на тия органи е, че нямат законови правомощия да почнат постъпки срещу партиите които нарушават закона; те могат само да инициират процес който могат да проведат другите органи. Това практически означава, че със закона е предвиден неефикасен контрол за финансирането на политическите партии. Закона има и други недостатъци, каквито са разпоредбите според които 20% от парите от бюджета за финансирането на партиите се дават в началото на кампанията, а останалите 80% на края на кампанията (според успеха на изборите). Тази разпоредба кара партиите да намерят пари от други източници защото парите са им нужни в началото на кампанията. Недоуменията в закона, особено слабия контрол, отвориха път за недисциплинирано поведение на партиите. Повечето не спазват закона и поднасят на време цялостни финансови доклади. Нито една партия не е публикувала своя финансов доклад в Служебния вестник и да го направи достъпен на обществеността въпреки че закона налага такава практика. Но за такава ситуация в която партиите успешно избягват прозрачността на своите източници на финансиране така че използват (но и блокират) слабите контролни механизми предвидени със закона. За това не са виновни само недостатъците на закона. Проблемът е, че нито един закон, колкото и добре да е написан, не може да замени волята на ония които разполагат с фактическа сила да му се подчинят. И най-добрия закон няма да накара властващите партии (на национално, градско и общинско равнище) да прекъснат връзките с частните фирми чрез които получават големи пари, което зависи от влиянието на отделните партии. Не само този закон но и всички останали които са донесени за ограничаване

на властта доживяха своето публично компрометиране с оглед на контрола на непозволения обмен на услуги между носителите на политическата и икономическа мощ. Затова се и поставя въпроса как да се преодолее партийната държава. Законите са много важни, но не са достатъчни. По всяка вероятност, трябва да съществуват и външни натисци върху властта които идват от обществото, медиите или интеграционните процеси в ЕС за да се накара политическия елит да съгласува своите интереси с правовата държава.

V. Общественото мнение за корупцията и партийната държава

До сега анализирах обективните сведения за партийно заплепената държава като рамка за системна корупция. За обуздаване на неконтролираната мощ на властващите партии и техните връзки с деловия свят, което може да се нарече и демократизация на политическата система, е важно да се знае какво гражданите като най-заинтересовани, мислят за механизмите на партийната държава, колко голямо е тяхното доверие в държавните институции, как преценяват “партийните” назначения на работни места в публичния сектор, какво мислят за многократните функции които изпълняват политиките и какво мислят за начина на борбата срещу корупцията. Сведенията от изследванията на общественото мнение на гражданите на Сърбия разделих на три части: (1) степента на загрижеността от корупцията и доверието на обществеността в главните държавни институции и партийни ръководства; (2) преценка на съществуващите критерии за назначения на ръководните постове в обществените служби и какви трябва да бъдат критериите включително съгласие/несъгласие политиките да имат многократни длъжности и (3) толеранция към корупцията в обществените служби и какво мислят гражданите за това какви са най-ефикасните стратегии за борба срещу корупцията.

Загриженост поради корупцията и доверието в институциите

Гражданите на Сърбия мислят, че корупцията е един от четирите най-важни проблема в Сърбия. Когато гражданите на Сърбия бяха питани спонтанно да изберат главните проблеми пред които Сърбия е изправена, отговорите бяха следните: безработица (55%), низък стандарт (37%), корупция (28%) и Косово (23%). Високото съзнание за корупцията има непосредствено влияние върху доверието на гражданите в главните държавни институции. Недоверието в институциите и съзнанието че те са напълно отчуждени от интересите на гражданите са тревожни. Техните отговори на въпроса кои публични институции работят в полза на гражданите и за общо добро показват крайно ниско доверие в институциите: само 6% от гражданите считат че политическите ръководства работят за общо добро; скупщината получи само 8% положителни гласове, министрите 9%, правителството 11%, съдилищата 12%, местните правителства 15%, публичните предприятия 20% и т.н. Почти всички институции са оценени с висок процент на недоверие (графа 3).

На въпроса за чии интереси работят тия институции и организации (използвана е скала от 1 до 5), повечето изпитани, или 71% считат, че държавните служби работят за собствени интереси, 70% казват, че те работят за своите партии, 69% казват, че те работят за роднините и приятелите си и също толкова мислят че те работят “за силни хора и бизнесмени”. Само 13% казаха, че държавните служби работят в полза на гражданите. Отговори на директни въпроси в които публичните служби корупцията е най-разпространена (използвана е скалата от 1-5 за всяка институция), 77% от изпитаните мисли че политическите партии са най-корумпирани, следват лекарите и депутатите със 75% гласове (графа 4).

Назначаване на публични функции

Гражданите имат реалистични наблюдения за това как се попълват работните места в публичните служби, подкрепяйки сведенията от моето изследване. Най-много се определиха че партийната принадлежност е главен критерий (77%) след това следват семейните и приятелски връзки (76%), докато всички останали критерии каквито са специализация, опит, способност и т.н. получиха значително по-малко гласове (графа 5). На въпроса как би трябвало да се правят назначенията, отговорите бяха напълно противоположни на това каквото става на практика. Така изпитаните считат, че назначенията според способността трябва да бъдат най-важен критерий. Повече от 90% (по точно 92%) считат, че това би трябвало да бъде най-важен критерий при назначаването на

управленски постове, след това следва отговорност (87%), опит (80%) и влияние (60%). Само 5% се определиха за партийна принадлежност и 4% за роднински и приятелски връзки (графа 6).

Наблюденията за процедурите за рекрутиране за работи в публичните служби показват, че 49% от гражданите считат че обявяването на работните места в публичните служби не съществува и че партиите самостоятелно разпределят тия постове на свои хора в рамките на партийните и коалиционни споразумения. Общо 40% счита че когато се обявят свободните работни места, става дума за наместен конкурс. Само 8% от интервюираните граждани мислят, че публично обявените работни места са възможност за еднаква достъпност на всички. Широката общественост доживява многократните длъжности на политиците като негативна практика. Над 90% от изпитаните граждани имат такова становище. Сред отговорите за многократните длъжности 27% казаха, че този феномен е предизвикан от ламтеж за пари (да се имат повече източници на доходи); 24% казаха че проблемът е че човек не може да се справи с толкова много длъжности и да ги изпълнява качествено и в интерес на гражданите; 20% смятат че многократните длъжности означават концентрация на сила в малко ръце и че това не е демократично; 19% преценява че многократните длъжности дават прекалено много мощ на партиите. Само 9% казаха, че изпълняването на повече длъжности не е проблем ако някой е способен всичките качествено да ги изпълнява.

Гражданите също така не са съгласни с практиката високопоставени държавни служители/ки едновременно да изпълняват активни роли от високо ниво в партиите си. С такава практика не са съгласни 54% изпитани, 29% изрази несъгласие само когато става дума за най-високи длъжности (премиер, президент на Сърбия и министри) и 15% счита че активното изпълняване на високи партийни длъжности и държавни длъжности не влияе на ефикасността на тяхната работа и в двете роли.

Толеранция към корупцията и ефикасна антикорупционна стратегия

Гражданите на Сърбия са твърде чувствителни към корупцията и показват висока нетолерантност към това явление. На въпроса какво биха направили ако знаят, че политикът от партията за която гласуват е корумпиран, 34% казаха че биха отишли да обадят в партията, 33% не биха гласували (биха се въздържали), 22% биха гласували за някоя друга партия, а 4% казаха, че биха гласували за своите партии защото и другите с нищо не са по-добри.

Другите показатели по отношение на същия въпрос още веднъж показваха висока чувствителност и нетолерантност към корупцията. Гражданите твърдяха, че непременно биха се оплакали от някой който би им поискал мито. Такива отговори трябва да се приемат с резерва защото на практика рядко се случва гражданите да се оплачат от искане на мито. В отговора на въпроса в който се твърдеше, че политическата корупция е същата и в развитите страни, но че това не им е пречило да се развият, 45% изрази силно несъгласие с такова твърдение, докато само 13% се съгласиха (останалите нямаха мнение). На въпроса защо корупцията не е изкоренена 46% от изпитаните изнесе становище, че държавата не прави достатъчно с цел да спре корупцията защото корупцията е позиционирана в държавните органи, докато 21% счита че институциите каквито са съдилищата, инспекциите и бюджетния контрол не функционират, а малък брой считат, че няма пари за борба срещу корупцията, че политическите партии я подкрепят достатъчно но и че гражданите не са достатъчно активни.

На въпроса коя политика би била най-ефикасна в борбата срещу корупцията, изпитаните граждани дадоха три отговора които се ползват с най-голяма подкрепа. Първо, трябва да бъдат създадени независими органи за борба срещу корупцията на които това да бъде единствената задача; второ, да бъдат засилени правовата държава и независимостта на правосъдието; и трето, задължително да бъдат създаден вътрешен и външен контрол за всички публични институции и ефикасни санкции за ония които в публичния сектор нарушават предписанията и стандартите. Малцина, около 5% за всеки отговор припомнят че трябва да се увеличи ангажирането на гражданите да се забранят многократните длъжности, да се въведат задължителни стандарти за поведението на всички държавни чиновници и необходимостта да се развива разследващата журналистика.

VI Заключение и предложения за премахване на партийната държава

Резултатите от изследването на партийната държава и анализа на становищата на общественото мнение сочат ключовите проблеми които възпроизвеждат партийна държава и които не дават възможност за създаване на отговорна и прозрачна власт:

- интересите на мутрите и едрия бизнес станаха част от системата на властта с купуване на политическо влияние чрез финансиране на партиите и органите на властта с цел да обезпечат своя монопол, да получат благоприятни закони и привилегии в работата си; Закона за финансирането на политическите партии не осигури прозрачност в обмена на услуги между партиите и бизнеса нито пък създаде контрол над средствата в кампанията и за редовните дейности на политическите партии;
- третирането на целия публичен сектор като “плячка” която властващите партии на всички нива разделят по вертикалата (“феодализация” на властта), което доведе до дискретно решаване, концентриране на сила в определени министерства и правителство и политизиране на държавното управление (данъчните органи, митницата, полицията и други служби които трябва да се професионализират и политически неутрализират), партийна собственост над целия сектор, вертикално и хоризонтално, доведе до увеличение на системната корупция която е вградена в начина на функционирането на “феодализираните” министерства;
- Превръщане на публичните предприятия, услуги и институции в партийна собственост и място за разпределяне на партийни кадри на ръководни постове и назначаване на работа на партийни другари, роднини и приятели;
- Многократните длъжности на правителствени чиновници и депутати и липса на контрол върху тяхното имущество, прекалено широко дефиниран имунитет на публични функционери и депутати, деградиране на Народната скупщина с изхвърляне на посланици и тяхното подкупване с места в управителните съвети, партийна собственост на мандатите които легализираха новата конституция;
- Разширяване на партийното влияние и изпълнителната власт над регулиращите институции, независимите държавни институции, антикорупционните органи, медиите и контролните и надзорните механизми, в което принадлежи и отлагане на прилагането на законите с които да се конституират такива механизми каквато и държавната ревизионна институция за контрол на публичните бюджети и партийните финанси, омбудсман, агенция за борба срещу корупцията и т.н.
- Концентриране на сила в партиите на власт и в изпълнителната власт, която системно ограничава политическата (и икономическата) конкуренция и подчинява законодателната и правосъдната власт; изпълнителните органи се освобождават от вътрешен и външен контрол и тия органи стават корупционни огнища.
- Превръщане на държавните предприятия в партийна собственост която се използва за партийни нужди и най-много за разпространяване на партийна сила с назначаване на работа на “свои хора” и разпределяне на високи партийни функционери на добре платени места в управителните съвети на тия предприятия или на директорски и високи мениджърски длъжности; предприятия в областта на енергетиката и затова при формирането на ново правителство партиите се грабят за това министерство;
- Всички най-важни публични институции загубиха доверието на гражданите които преценяват, че те работят за собствени и партийни интереси а не за интересите на гражданите и общо добро.

Главния проблем на практичната политика се отнася за избирането на метода на действие за да се създадат законови и ефикасни ограничения на властващите партии за да не могат без контрол да управляват с обществените блага и държавния сектор изцяло. Това означава, че властта трябва да се ограничи с правова държава. До тази цел има повече паралелни пътища. Единият е на глобално равнище и подразбира икономическо развитие, изграждане на модерни институции (особено в правосъдието) и разделяне на властите, партиите и стопанството (т.е. елиминиране на трансферирането на една мощ в друга и нейното интересно свързване). Става дума за промени които включват Сърбия в Европа.

Олигархичната структура, обратната връзка на мутрите и политическите партии е проблем който няма да се реши без отваряне на страната към европейските интеграции които да доведат до

политическа стабилизация, демократизация и правова държава от една страна и отваряне на пазарите, либерализация, чужди инвестиции, конкуренция и съкращаване на монопола, и от друга без политическа и икономическа конкуренция и отделяне на държавата от стопанството с изграждане на твърди институции и контролни механизми под външен натиск тази обратна връзка трудно ще се разкъса само с гласуване на закони колкото и добре да са написани (преписани) което потвърждава досегашната практика на неприлагане на Закона за финансиране на политическите партии. При това значителна роля трябва да има свободната и изследователска журналистика, публичните дебати и силата на публичния натиск за което гражданския сектор и медиите имат незаменима роля; по този път трябва да се стигне до промяна на изборителната система която дава прекалено голяма роля на партиите а малка или никаква отговорност на представителите на гражданите; външните натисци и откриване на шанса за политическа алтернатива трябва да доведат до промяна на Конституцията която даде посланическите мандати на партиите, с което те концентрират огромна и непрозрачна мощ и узурпира суверенитета на гражданите.

Посочените глобални промени конституират основните институции на държавата и гражданското общество. Те представляват условие за ефикасност на мерките на второто ниво на действие – в областта на антикорупционните институции. Системното и непосредствено ограничаване на монопола на партиите върху властта трябва да започне вече след парламентарните избори през януари 2007 и при формирането на новото правителство. Предлагаме следните мерки:

- Строг контрол на имуществото и ограничаване на многократните длъжности на държавните функционери, въвеждане на етичен кодекс за всички публични чиновници, което подразбира ревизия на закона за конфликта на интереси, професионализация и разширяване на правомощията и ефикасни действия на контролните органи в тази област.
- Обществен договор за забраняване на партиите да ръководят с министерствата и назначаване на кадри от върха до дъното на йерархията и всички независими институции и предприятия от същия сектор; коалиционните споразумения трябва да бъдат направени така, че нито една партия да не може да функционира система т.е като “система на свързани лица”, нито пък да изпълнява каквито и да е публични длъжности (например, изграждане на апартаменти за бежанци и пр.); политическите функции в министерствата трябва да принадлежат на различни политически партии;
- Кампанията за деполитизация на държавното управление и преразглеждане на последните назначения преди изборите които превръщат партийните кадри в професионални и постоянни; намаляване на назначените в здравеопазването, образованието, културата, обществените и комунални предприятия и управленските постове да бъдат достъпни на всички граждани под еднакви условия съгласно предписанията на Международната организация по труда; с отделни и ефикасни реформи да се деполитизира полицията и службите за сигурност, продължаване на кампанията за отваряне на полицейските досиета и лустрация в тези служби;
- Продължаване на законодателната дейност, прилагане на вече съществуващите закони и инсталиране на предвидените контролни институции, каквито са държавните ревизорни институции за контрол на всички публични бюджети, институцията на омбудсмана, предотвратяване на монопола със засилване на регулаторните институции в тази област, конституиране на ефикасна агенция за борба срещу корупцията; преразглеждане на решенията взети от страна на републиканските агенции за радио-дифузия и телекомуникации; изработване на план за приватизация на обществените предприятия и започване на тяхната продажба; да се открие втор цикъл на подобрене на вече взетите антикорупционни закони които ограничават мощта на политическите и стопански елити (закон за свободен достъп до информации от обществено значение, закон за финансирането на политическите партии, закон за насърчаване на конкуренцията и т.н.

И накрая, най-важното: условието на всички условия за премахване на партийната държава, нейният монопол, обратната връзка с мутрите и системната корупция е Сърбия наистина да се справи с престъпниците, насилието, грабежа, прикриването на военнопръстъпниците и с политическата полиция. Всичко това отразява мистицизма на националистическата идеология която легитимира партийната държава, маргинализира интересите на гражданите, пречи на модернизацията на обществото и държавата и брани ненаказуемостта на престъпниците и плячката.

Авторката е дипломирала философия и е доктор по социология

170 години от рождението на Левски

Ние, дейците, сме си посветили животът за отечеството, да работим за толкова милиона народ. Трябва да се мисли зряло, да не изгубим и сега.

В. Левски

Закле ни сам Левски

Из спомените на поп Минчо Кънчев

Народните апостоли, Минахме под клетва. За председател на комитета се избра Колю Ганчев. Закълна ни сам Левски, облечен в попското му расо. Всички приятели от делото, старозагорски патриоти, съзаклятници станаха. Евангелието, камата и револвера целуваме. След акта на закълнаването Общи стрии на дланта стрии барут и накара съзаклятниците да го миришат с разтворени гърди. Левски, като облече попското си джубе, надяна калимявката ми, наметна епитрахла ми и строго избърбори нещо като молитва. На масата бяха турени евангелието, кръст, камата и револвера на Левски и един книжен фишек, напълнен с барут. Всинца стояхме на крака. Левски говореше и ний всички в един глас след него повтаряхме клетвата. Бая се изпотихме, докле се свърши обрета на закълнаването. Някои от народните приятели трепераха – може да се уплашиха – от страх във времето на закълнаването.

...Този обред, това свято дело се извърши в къщата на Коля Райнов – Пантата. Направиха се два вида комитети, вънкашни и върешни: за център на вънкашните комитети ще служи Букурещ, а за център на вътрешните – Стара Загора.

...Търсят го под земята, той на кон отгоре в табаханата на хаджи Хаузовото кафене. През коледни пости 1871 година дакон Васил Левски е дошел в Стара Загора в къщата на Коля Райнов. Ще има събрание. Проводил “пощата” – Димча Станков с писмо, та ме повика. И аз отидох. И тази нош стана събрание от по-главните братя, членове на комитета. Стана запитване от Левски: какви и колко човека имаме приготвени; колко пушки и револвери и какви са пушките; и колко барут и фишеци имаме; и в какво място го крием; колко турски села има в Старозагорска околия и колко български и по колко къщи е всяко едно село; и колко чифта волове и коли има, и колко коня за ездене и товар; и какви са местата покрай селата; имаме ли хубави позиции за отбрана и ако има при кои села са; храни, овце в кои села се нахождат най-много; и кога се открива на хората, с драго сърце приемат ли; и кои са приели и клетва дали, или се помахкат, та се крият?

“Правете понякогаж опит, та ги опитувайте дали са готови в първо повикване, или ще избягат, та се изкрият в миши дупки. – Смейсе... – Ний няма да бързаме, само ще гледаме да си приготвим хората и всички по-потребности. И като се повдигнем на востание, за три дни да стъпчем тези мръсни кучета...”

В това събрание стана препирня. Едни казуваха: колко можем да се приготвим и востанем, доде турците спят и не са усетили. Други казаха: не трябва да се бърза, догде се не приготвим с всички потребности с всички потребности за востание. Стефан Сливков най-много упорствуваше: а не бързаме за востание, догде се хубай не приготвим, зере тези мръсните данаци като мравки ни притъпкуват.

Крахасе, дигаха се, слагаха... Остана въпроса – догде се хубай не приготвим, няма да воставаме. Ами юнашко сърце трай ли?

Тази нош всички си отидоха. Останаха само трайните караули. Аз като съм от село, нямам къща, останах при Левски в стаята; която имаше Георги Хаджидечев при дюкяна на Коля Райнов. Вечеряхме: Левски, Колю Райнов, Георги Хаджидечев и брат му Димитър, Николай Стоилов (фурнаджи Колев). Тази нош не спяхме.

Сутринта се стегнахме. Левски ще дохожда с мене, в нашето село Арабаджиево, Колю Райнов се качи на бялото си магаре, взе пушката си – хубава, изтрита, лъскава, флинта, тамам за зайци и гургулици да трепе, та одите при Къор Минчови дюкяни на Съар сокак... Там ще ни чака. Левски имаше къса маргинка, която загъваше в тилгията и вързуваше изотзад на коня си, на седлото; един

револвер с бяла дръжка и една кама; облечен в цивилни опънати дрехи, с фес. Отвън наглед божа кравичка, а отвътре – страшен лев (Дервишоглу Аслан), от когото Турция се разклати, та трепери: Какъв е този, та не влиза в ръце,

Толкова шпиони и преследователи имаме за него?!... И колко пари, съсипа хазната...” – така говореха турците.

...Ще освободим Левски! Узунов и Бойчо Русев от Порюждий (дн. Преславен), отидоха с Узунов двамата да разгледат барон Хиршовата железна линия, между Търново-Сеймен да отпечатат с восък бурмите на железницата. Заедно с тях беше и Дойчо Д. Аладжов. Ходиха и донесоха восък, взет (като) мярка, за да направим железни нахтаре (ключове). Между атиловците се намери железар, който по заповед на Коля Ганчев изработи през нощта на 26 януари четири железни ключа согласно восъчения отпечатък.

...На 1 февруарий Узенов заповяда да се сформира четата, която ще задържи тренът и освободи Левски. Заповедта гласеше: четирима конника от с. Хайнето (дн. Гурково); трима конника от с. Елхово; трима конника от с. Махалата; двама от с. Дервеня (дн. Змейово); четирима от с. Арабаджиево, в числото на които влиза поп Минчо; трима от с. Порюждий – с Бойча Русев; четирима от с. Понелийска махала (дн. Любенова махала); петима от Стара Загора начеол с Коля Райнов; командующ сам Узунов – всичко с началника 25 души съзаклятници революционери. Заповяда се на атиллици (старозагорци) да приготвят 35 ката турски костюми. В тях ще се облечат юноците в денят на нападението.

...На 8 февруари излезе пътник – юнак из Атила и замина към Борич. Това беше Дончо Фесчията. Дончо отиваше в Дилиан да узнае как стои делото на Левски и скоро ли той ще бъде прекаран за Цариград. Ако дилианци не знаят това, е отиде в Докум. Ако и там не знаят, ще отида чак в Роман (София) и оттам ще телеграфира така: “Стара Загора – Кундураджи Никола. Къоселето (гъонът) е скъпо. Подпис: Фесчи”. Значи: Левски е обесен. Или: Пращам ти днес или утре заръчаното къоселе.” Значи: Левски ще бъде откаран за Цариград известно кой ден.

На 12 февруарий в къщата на поп Минча в село Арабаджиево разговаряме с Узунов за нападението на трена и освобождението на Левски.

На 12 февруарий в къщата на поп Минча в село Арабаджиево разговаряме с Узунов за нападението на трена и освобождението на Левски. Илюзии: Как подхвъркат конвой и (с) усилен маршрут ще превърнем откак Балканът с освобождения, а оттам – в румънска територия... В това време пред нас се изпречи Райнов Колю Пантата и подаде телеграма Узенову. Телеграмата носеше подписът на Дончо Фесчията, подаден от Пловдив. В нея се говореше, че Левски е обесен на 19 февруари в София.

Новината произведе потресающе впечатление в душата на Узунов; той заплака, заплака и поп Минчо, а Пантата скръцна със зъби и строго се закани да отмъсти за обесения.

И ако спечеля, печеля за цял народ, ако загубя, губя само мене си.

140 години от смъртта на Георги Стойков Раковски

Георги Стойков Раковски е един от най-изтъкнатите синове на българския народ за всички времена, в новата българска история името му е записано със златни букви. Той е един от първоапостолите на славната епоха на българското Възраждане. Най-точно, най-силно и с най-малко думи е очертал неговият живот и дело Иван Вазов:

**Историята има да се позамисли
във кой лик безсмъртен тебе да причисли.**

Този велик син на България се ражда на 2 април 1821 г. в град Котел. Учи в родния си град, в Карлово и в гръцко училище в Цариград (1837-1840 г.) През тези години се сближава с видни представители на многобройната българска общност в града, като Неофит Бозвели и се обрича да служи на род и родина. През периода 1841-1842 г. се включва в подготвеното от българи и гърци

въстание в град Браила (Браилските бунтове). Раковски е арестуван през 1842 г. но успява да избяга и от 1842 до 1843 г. пребивава в град Марсилия, Франция. Там усъвършенства френския си език и обогатява своята култура, с различни познания, включително по санскритски език. През 1844 г. се завръща в Котел, където е арестуван от османските власти и заедно с баща си е хвърлен в Цариградските затвори от 1845 до 1847 г. След като е освободен от затвора, Раковски се установява в Цариград, започва да работи като търговец и адвокат, включва се активно в църковно-националната борба. По време на Кримската война постъпва като преводач в главната квартира на османската армия в Шумен. Раковски е един от създател на българска организация, която изпраща сведения за османската армия на руското командване. Разкрит и арестуван, той е изпратен в Цариград да бъде съден, но по пътя успява да избяга. През 1854 г. организира чета от 12 души, която действа в Източна Стара планина. В края на 1855 г. Раковски преминава във Влашко и от 1856 г. започва вторият период в живота му като политически емигрант.

Руската империя губи Кримската война и Раковски е покрусен в надеждите си за освобождение на България. Но той твърдо решава, че неговото поприще ще бъде на писател-емигрант и революционер-публицист. Чрез научни и литературни произведения ще насажда национален идеал сред българите и щом бъде възможно ще се прибегне до въоръжено въстание.

В началото на юни 1856 г. Раковски напуща Влахия и пристига в Белград, но след едномесечен престой, преценява че условията не са подходящи за дейността, която възнамерява да извършва. През месец юли той пристига в Нови Сад и решава да се установи там. В Нови Сад Раковски има възможност да ползва доста богата библиотека и да се запознае по-основно с историята и филологията на западноевропейските и славянските народи. Даровитият българин чете и пише толкова много, че постигнатото смайва изследователите на неговия живот и дело. В срещи със сръбски учени Раковски си доизяснява целите на българската просвета и с помощта на Данило Медакович започва да редактира вестник „Българска дневница“. Обсъжда проект за едно българско общество, което да издава учебници за българските училища, вестник, списание и разни книги и, което с времето да се превърне в „Дружество за словесности“ гдето да боравят всички учени българи“. Той преценява, че на първо място стои нуждата от български народен вестник. В него ще намерят отражение всички други фактори за сплотяване на българите: борбата за българско образование, за самостоятелна църква, а по-късно – и за извоюване на политическата свобода – непрекъснатата борба „през пресата и сабята“. На 4 април 1857 г. излиза пробен брой на „Българска дневница“, който е изпратен на спомоществувателите в Османската империя, Румъния, Сърбия, Русия. Езикът и коментарите на новия вестник намират широк отзвук сред българите и Раковски получава десетки писма, в които се изразява одобрението, с което е приет. Вестникът тръгва добре, но когато брой 19 е набран и сложен за отпечатване, пристига нареждане от австрийските власти той да бъде спрял. На 4 ноември 1857 г. Раковски е арестуван и изпратен в Земун, за да бъде предаден на турските власти. Спрял е първият български емигрантски политически вестник, а редакторът изгонен от Австрийската империя.

Уреждайки издаването на „Българска дневница“, Раковски замисля успоредно с него да обнародва и литературен вестник „Дунавски лебед“. В средата на август 1857 г. се появява брой 1 на „Дунавски лебед“, но до края на престоя на Раковски в Нови Сад втори брой не е отпечатан. В Нови Сад той работи по окончателното завършване на поемата си „Горски пътник“. Цяло едно поколение черпи вдъхновение и опора в тези стихове. Иван Вазов разказва как като малък е чел поемата с възторг и умиление. Със своя демократизъм и революционност поемата оказва голямо въздействие за утвърждаване в българската национална литература на демократични и граждански мотиви, революционни традиции, патриотични чувства, развити по-нататък от Каравелов, Ботев и Вазов.

Заниманията на Раковски по това време не се ограничават само в областта на книжнината, художествената литература, публицистиката. Големият родолюбец се намира в постоянна връзка с десетки българи по всички краища на българските земи, в течение е на различните болки и тежнения на своя народ. Той взема активно участие в подготовката на въстание в България – става дума за движение в българските земи край сръбската граница, подготвяно от Иван Кулин и други ръководители на въстанието през 1850 г. Благодарение на своите широки връзки Раковски е разбрал, че българското движение се поставя в услуга на чужди планове. Той е убеден, че без да е достатъчно премислено, без да е налице необходимата подготовка, народното въстание не бива да се вдига. Колкото Раковски е импулсивен в научните си занимания, толкова е внимателен, разсъдлив и въздържан тогава, когато действията му засягат народните интереси, борбата на българите за свобода.

След изгонването му от Австрийската империя, през Влашко, Раковски се установява в Русия. В Одеса той се отдава на активна книжовна и политическа дейност. През 1858 г. съставя своя първи „План за освобождение на България”. За да се включи по-активно в националноосвободителното движение, през 1860 г. Раковски се прехвърля в Белград и започва да издава вестник „Дунавски лебед”, който след брой 16 излиза и на френски език за да запознава европейската общественост с борбите на българите. Своят втори „План за освобождение на България” Раковски съставя през 1861 г. За осъществяването на този план през 1861-1862 г. той организира в Белград Първата българска легия, създава и ръководи „Привременно българско началство”. Но след преодоляването на конфликта между Сърбия и Османската империя Раковски е принуден да разпусне легията. През 1863 г. той извършва активна дипломатическа дейност между Белград, Цетине, Атина и Букурещ за да подготви създаването на съюз между балканските християни. От 1864 г. се установява в Румъния и издава в Букурещ вестник „Будущност” на български и румънски език. Продължава писането и издаването на своите научни, литературни и публицистични трудове. През 1865 г. излиза брой 1 на списание „Българска старина”.

Раковски обединява многобройната българска общност в Румъния и обосновава тактиката и идеологията на четническото движение. Изработва „Привременен закон за народните горски чети за 1867-о лято”. През 1866 г. учредява „Върховно народно българско тайно гражданско началство”, което подготвя освобождението на България. Заболял тежко от туберкулоза, до последния си дъх Раковски извършва родолюбивата си дейност. Умира на 9 октомври 1867 г. край Букурещ.

Георги Стойков Раковски се издига като самобитен идеолог на националната революция, поет и писател, историк, филолог, публицист, нумизмат, етнограф, дипломат, държавник от голям калибър.

Йордан К. Колев
главен експерт

Сръбско-българската война през 1885

Войната на капитаните срещу генералите

(продължение от 49 брой)

И българските войници тръгват за да извършат невъзможното. Някои историци твърдят, че тази война всъщност е спечелена от **войнишките крака**, които е трябвало да изминават без почивка тези разстояния от единия край на отечеството до другия. Същите тези войници с изпокъсани цървули и вехти шинели (не всички при това), оброчени с домашни торби, и пушки Кринки и Берданки през рамо, напъхали патроните си из пояси и по джобове са изглеждали доста зле спрямо професионално подготвената, и отлично въоръжена сръбска армия. Патроните би им стигнали само за един-два сериозни боя. Всичко е било оскъдно: сухари, храна, плодове, зеленчуци и самият им подвоз. Всъщност войскови обоз почти липсва поради изтощението на слабите коне и отсъствието на продоволствие. Положението е спасено донякъде от наличието на месо, благодарение изобилието на рогат добитък из местностите през които преминават войските. Нелицеприятна картина на състоянието на цялата българска армия.

Това са знаели сърбите и върху това са почивали очакванията им за бърза и лесна победа. Стратегията им за предстоящата война е ясна и проста. Тръгване мощно в две направления (изключваме Северозападна България, където те също нахлуват и целта им е превземането на град Видин). Посоката на главния им удар е Цариброд- Драгоман- Сливница – София. Втората колона е трябвало да пробие по направление Трън- Брезник с излизане в гръб на Сливнишката позиция, като направи невъзможно удържането и от заелата я българска войска. Сърбите са превъзхождали по численост **в пъти** противостоящите им български военни части. Като добавим модерните за времето им пушки и разполагането със значително повече на брой топове снабдени с достатъчно амуниции става очевидно голямото неравенство на силите в началото на войната. Разполагайки с оскъдни сили на западната си граница българската армия не е в състояние да противостои успешно на мощното сръбско настъпление. При Цариброд и Трън сърбите печелят първите сражения и изгласват войски те ни към Брезник и Драгоман. Докато при тях стратегията е ясна, то през първите дни на войната в българския щаб цари колебание по въпроса как да продължат бойните

действия. Княз Батемберг е стреснат от бързото приближаване на сръбската армия до София и е склонен да я отстъпи като даде сериозния бой източно от София при Ихтиманските възвишения. Това означава столицата да се попадне в ръцете на нашественика. В най-голямата трудност при отбраната на Сливнишката позиция на 5 ноември вечерта в Сливница се събира военен съвет и на него надделява мнението на Княза изразено в телеграма до министър-председателя Петко Каравелов. В нея се съобщава, че е възможно българските войски да отстъпят и се нарежда хазната да се изпрати на сигурно място в провинцията, а архивът на двореца- в германското дипломатическо агентство. Телеграмата се получава в София рано след полунощ. Това налага да се свика спешно заседание на яМинистерския съвет в 4 часа сутринта на 6 ноември. Обсъжда се положението на Сливница и се взима отношение към нарежданията дадени в телеграмата. Ето буквалния отговор на Министерския съвет.

ТЕЛЕГРАМА ОТ МИНИСТЪРА НА ПРАВОСЪДИЕТО ДО КНЯЗ АЛЕКСАНДЪР I БАТЕМБЕРГ В СЛИВНИЦА ЗА РЕШЕНИЕТО НА МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ ДА НЕ СЕ ОТСТЪПВА ОТ СЛИВНИЦА

София, 6 ноември 1885г. 8,35 ч.

Подир получаването на депешата на Ваше височество, събра се Министерският съвет, който, като взе предвид, че народът е настъпателно въодушевен и решен да положи всичко в жертва за запазване честта и свободата си, че в срок от няколко дни в София ще се стече опълчението от всички окрузи на държавата, то реши, щото войските при Сливница да не отстъпят никак, додето не пристигне всичката наша сила, която се отправя към София за позициите в Сливница.....

Министър(и) [Васил Христов] Радославов

Най-тежките сражения стават на пети, шести и седми ноември. Те решават изхода на войната. На моменти положението става толкова тежко, че Княз Батемберг напуска позициите и отива в София за да подготви нова отбранителна линия на Ихтиманските възвишения.

В това време от южната граница започват да пристигат първите бойни части. Те са извършили невъзможното. Изминали са стотици километри за няколко дни за да стигнат до Сливница, на последните възвишения преди София. Зад тях пътя към столицата на България е открит и няма какво да спре напредващата сръбска армия.

Войнишките колони са крачили безспир денем и нощем в суровото ноемврийско време. Брулил ги е вятър, валил ги е дъжд прехождащ в сняг, газили са в кал и студът е смръзвал потните им тела. Но по-мъчителни от това са били новините идващи от запад. Видин е обкръжен, паднали са Цариброд, Трън, Брезник и Драгоман. Сърбите са пред Сливница и от околните баири вече виждат София.

В столицата се чуват топовните гърмежи от Сливница. Мизерни душици всяват паника и смут сред населението. Някои товарят багажа си и напускат града бягайки на изток. Други нарамили кирки и лопати отиват на запад да копаят окопи и укрепления. Създават се лазарети в които пристигат потоци от ранени войничета. Хиляди жени стават болногледачки и милосердни сестри. Много чужденци съпричастни на българската кауза разкриват свои болници. Еврейска, германска, италианска и още и още. Решаващи са вече и часовете!

Войниците вървят в колони по трима с очи слепнали за сън, гърла пресъхнали за вода и подкосяващи се от умора крака. Когато някой се свлече заспивайки от изнемога, слагат го по средата да върви придържан от две страни за да придреме в движение. А стане ли невъзможно очите да гледат и мозъка да будува всички започват да пеят като сетен опит да се прогони умората и съня. И ето, че дружините приближават Сливница. Чуват се топовните гърмежи от бойните позиции, залпове и единични стрелби на пушките. През стелещата се ноемврийска мъгла се провиждат от време на време Сливнишките баири. Там в окопите се води бой за всяка педя земя. Атаки се редуват от контраатаки.

Офицерите в щаба трескаво се чудят как да посрещнат тези до смърт уморени момчета! Вода, храна или малко спасителен сън. Но няма време, вече минутите са решаващи. Сърбите атакуват ожесточено височините отвсякъде: в центъра, левия и десния фланг. Още малко и ще стъпят в окопите. И тогава става нещо неопикуемо. Строена военна музика посреща южняците. Над бойното поле се въземат звуците на “Шуми Марица” и тя стига до слуха на идващите на помощ

войски. С това само може да посрещне Сливнишката позиция изнурените до смърт войници. Но то е достатъчно. Мъжете разбират, че мигът е съдбовен и сега се решава всичко. Някои плачат, други подемат песента, трети викат ура. Офицерите разгръщат войнишки колони от походен направо в боен строй. Щиковете със звънтеж се слагат на Кримки и Берданки. Хиляди гърла подемат Шуми Марица, и изнемогващите защитници разбират, че това не са обходили ги в гръб сърби, а помощ идваща в последния миг. Над бойното поле песен и рев се сливат в едно.

Българите от цялата позиция се вдигат на контраатака и срещат на нож налиташите сърби. Схватките са ожесточени и кръвопролитни. Сега вече не помагат нито топовете, нито модерните пушки и амуниции и озверелите сръбски офицери стрелят и бият в гръб отстъпващите сръбски войници. Нищо не помага вече защото страхът е завладял за първи път сърбите от вида на ставащата кланица. В ръкопашните схватки преимущество е на страната на българските войници и ужасени от жестоката сеч сърбите отстъпват панически назад оставяйки стотици трупове по подстъпите на Сливнишките височини. Документите, макар и лишени от горните емоции дават представа за случващото се.

ЕКСТРЕНА ТЕЛЕГРАМА ОТ НАЧАЛНИКА НА АРТИЛЕРИЯТА ДО УПРАВЛЯВАЩИЯ ВОЕННОТО МИНИСТЕРСТВО КАПИТАН КОНСТАНТИН НИКИФОРОВ ЗА ХОДА НА БОЙНИТЕ ДЕЙСТВИЯ

Сливница, 5 ноември,

1885г.

Предприехме настъпление, преследвахме около 15 километра. Има ранени сърби и пленени. Около един часа подир пладне сърбите атакуваха по всичкият фронт нашата позиция. Престрелката и досега продължава, но ще бъдат отбити.

Капитан Олимпий Панов

Княз Александър I Батемберг се връща на фронта и без страх за живота си взема участие в решителните сражения. Дори взривилите се на няколко пъти снаряди в близост до него не го разколебават да е в близост до сражаващите се.

Денят е 8 ноември, сърбите са прекършени.

ТЕЛЕГРАМА ОТ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ ДО МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛЯ ПЕТКО КАРАВЕЛОВ ЗА ПОБЕДАТА НА БЪЛГАРСКИТЕ ВОЙСКИ ПРИ СЛИВНИЦА

Сливница, 8 ноември 1885г

4,20ч.

Пълна победа. Сърбите отхвърлени и от двете крила с големи загуби, роби хванати около 400 души. Нашите заеха всичките висоти до Драгоман. Войниците и офицерите се биха и нападаха като лъви.

[Стефан Николов] Стамболов

На същия ден 8 ноември в 19,10 часа Княз Александър Батемберг изпраща следната телеграма до Министър-председателя П. Каравелов.

По цялата линия на Сливнишката позиция пълна тишина. Капитан Христо Попов със своя отряд зае Брезник; неприятелят отстъпил в Трън. Днес всички солдати имаха топла храна и ракия. Добър слънчев ден. Музикантските хорове свирят по цялата боева линия, солдатите се веселят.

Александър

Следващото удивително сражение, което се разгръща непосредствено след тридневните битки при Сливнишките височини е това на Чепъна. Тази голяма камениста планина, която стои при входа на Драгоманското дефиле, извисяваща се на 1206 метра височина, със своите стръмни и голи склонове изглежда непревземаема. Сърбите са се окопали на билото и нямат никакво намерение да отстъпват

от удобната позиция. Височината е стратегическа, защото от нея се контролира Драгоманското дефиле и не е възможно да се продължи към Цариброд без да се очисти тя от неприятеля. Тук оставям да говори рапорта на ротмистър Анастас Бендерев:

.....Неприятелят беше заел голямата камениста планина при входа в Драгоманското дефиле под название Петровски кръст (връх Петровски кръст в планината Чепън). Оттука той можеше да угрожава десния фланг на настъпващите наши части. Затова аз се разпоредих.....Подемът на планината изисква най-малко 3 часа време; местността е страшно крута (стръмна; бел. на автора), обривиста и покрита с остри едри камъни. Непприятелят откри убийствен огън, от който се рани конят ми. Без да се гледа на това, ротите в присъствието на брата на нашия господар (брата на Ал. Батемберг; бел. на автора), под барабанен бой и музика (от една тръба), с песни и ура се приближаваха към вършината (върха). От вършината неприятелят тоже избяга. Тая атака аз считам за една от най-славните във всичката кампания: 3 роти румелийци гонят и изпъждат с песни от неприятелската позиция неприятеля, в няколко пъти по-силен от себе си. Много ранени и убити неприятелски трупове се валиха по планината.

Така се открива пътя за преследване на отстъпващите разнебитени сръбски части към Цариброд. Обратът във войната е неоспорим и сега българите воюват със самочувствие и ожесточение за всеки баир и чукар отхвърляйки деморализираните сръбски части все по-назад и на запад към българската граница. Скоро всички завзети български земи са освободени.

След преследване на отстъпващите сръбски части през Драгоманското дефиле на 11 и 12 ноември се водят сражения за Цариброд. До скоро в него се е намирал генералния щаб на сръбската армия и самия крал Милан. Ето какво четем в записките на командира /капитан И. Сарафов / на 8-и пехотен приморски полк (Варна) за действията на полка в района на Цариброд и Пирот.

11 ноември 1885 година

Две дружини под моя команда тръгнаха по шосето за Цариброд.....Като пристигнах до воденицата при Цариброд, получих приказание да атакувам “Острата чука” вправо от шосето; атаката произведох с “Шуми Марица”, като разбих 9-ия сръбски полк и заех “Острата чука”....На 11-и ноември 2-ра и 3-та дружини атакуваха височината над Цариброд и я заеха.

След освобождението на града полкът получава заповед да премине българо-сръбската граница и навлизайки в сръбска територия да настъпва по направление към Пирот. Сърбите са решили да дадат твърд отпор и да не допуснат превземането на града. Изградиха са няколко защитни вала около него и са заели околните височини от които обстрелват с гранати и куршуми настъпващата българска армия. Четем по нататък в същите записки: **...беше предписано да се заеме град Пирот и височините около него, то ние продължавахме настъплението си; под самия град Пирот огънят беше убийствен; първа линия атакува града и го завзе.**

Поради недостатъчния брой български войници в града и липсата на резерв се взема решение нощта да се изкара извън града и полкът прави бивак пред него. На следващия ден 15 ноември битката за града започва отново с междуременно заелите отново позиции в него сръбски части, като се води ожесточено и с променлив успех и за двете страни. В записките четем: **След това захвана се правилно отстъпление; дружините отстъпиха до задната опушка на града и там се запряха. Всичко ставаше под силен оръдеен и ружеен огън неприятелски огън. Гранатите и куршумите се сипеха по града; беше адски огън. Това стана до 9 часа на 15 число сутринта. В това положение премина се до 2 часа през деня и в това време.....неприятелят захвана да отстъпва; нашата първа цеп захвана настъпление и в 4 часа заех с бой г. Пирот (втори път).**

Така войната се пренася вече на територията на сръбския агресор. Очертава се пълен погром на прехвалената сръбска армия. Тук за първи път се намесват Европейските сили в лицето на Австро-Унгария, Германия и Русия. В една колективна нота от 13 ноември те призовават с един неясен текст правителството на Княжество България...” **да вземе нужните мерки, за да се спре кръвопролитие и неприятелството между българската и сръбската армии**”. Така ли биха се държали тези Европейски сили ако сръбската армия беше влезнала в София, едва ли! В същото време сърбите продължават да заемат други български територии на северозапад. Видин е обкръжен и обстрелван. Странна загриженост на трите велики сили! Същевременно българското военно командване в лицето на Княза и щаба на армията не изпуска инициативата във войната. От следващия документ прави впечатление големия оперативен замах с който се плануват и възлагат задачи на българската армия за следващите дни.

ДИСПОЗИЦИЯ №3 ПО БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ ЗА ДЕЙСТВИЯТА НА 16 НОЕМВРИ

Ръжана, 15 ноември 1885г. 20,25 часа.

За утрешний ден Негово Височество заповядва:

1. Западният корпус....се движи по направление на Ниш и се стареа да достигне рекичката Тополница и селата Врандол- Дразевац (Космовац)
2. Една колона от два полка, две батареи и два ескадрона се вдига към Княжевац.....Тази колона да служи за свърз на Западния корпус със Северния отряд.

Царибродската колона действува от Цариброд през Планинци, Синя глава, Вава, Калугерово на Бела паланка.

Трънският отряд действува по направление на Лесковац.

Изворският отряд продължава движението си и се стареа да заеме Враня.

Ломският отряд атакува обсаждащия Видин противник и се стареа да го накара да снесе обсадата. При удачно изпълнение.....продължава движението си на Княжевац и се съединява с колоната, която иде из Пирот.....

Началник на Щаба на армията от Генералния щаб

Капитан Рачо Петров

Сега вече Австро-Унгария се активизира дипломатически опитвайки се да спаси своето сръбско протеже от пълен разгром стигащ до национална катастрофа. Първоначално на 15 срещу 16 ноември е връчено писмо чрез Австро-Унгарския пълномощен министър в Сърбия на Княз Батемберг от австрийския император Франц-Йосиф I. Този дипломатически ход остава без ефект. На следващия ден 16 ноември в играта влиза извънредния пратеник на Австрийския император Граф Рудолф фон Кевенхюлер. Той предава декларация на българския Княз, която гласи следното:

ДЕКЛАРАЦИЯ НА АВСТРОУНГАРСКИЯ ИЗВЪНРЕДЕН ПРАТЕНИК ГРАФ РУДОЛФ ФОН КЕВЕНХЮЛЕР- МЕЧ ПРЕД КНЯЗ БАТЕМБЕРГ ЗА СПИРАНЕ НА БОЙНИТЕ ДЕЙСТВИЯ

Пирот, 16 ноември

1885г.

Негово Величество, моят милостив господар, ми заповяда телеграфически да се отправя моментално в Главната квартира на Ваше Височество и да заявя на Ваше Височество, че след като Сърбия, следвайки натиска на Великите сили, се съгласи да прекрати военните действия, Ваше Височество още днес да стори същото.

Ваше Височество може да направи това много лесно, тъй като Вие се намирате на сръбска земя и Вашата военна чест е блестящо удовлетворена. Ваше Височество е герой и българския народ показва чрез своята храброст, че е народ, достоен за своята свобода.

Ако Ваше Височество не би изпълнил това желание, то аз съм упълномощен да заявя, че Негово Величество императорът, който като владетел на три милиона [сърби], ще бъде принуден да бди над интересите на Сръбското кралство и още днес ще даде на своите войски заповед да преминат река Сава, така че войските на Ваше Височество не ще имат вече пред себе си сръбски, а австрийски императорски части.

Българският Княз е принуден да се съобрази с Австро-Унгария и в телеграма до председателя на Министерския съвет, Петко Каравелов пише следното:

Предвид колективната нота на представителите на Великите сили и на декларацията на графа Кевенхюлера, който ми се представи от страна на господаря си и заяви, че ако ний напреднем още един километър, императорско-австрийските войски ще преминат в Сърбия, и следователно вместо сръбските войски ще срещнем австрийските, и най после, като взех в съображение, че с победоносното ни влизане в Пирот нашата военна чест е спасена и репутацията на войската ни обезпечена – съгласих се да заповядам да се спрат неприятелствата (hostilities) и после да се открият преговори за условията на примирието.

Последва и телеграма от Министъра на Външните работи до дипломатическите представители на Великите сили в София, в която се съобщава,.....**че Негово височество князът даде съгласието си да се заповяда на командирите на българските войски да спрат вражеските действия и да се помисли за преговори относно условията на едно примирие.....**

Поведението на Сърбия обаче е доста непочтено, защото тя от една страна молейки отчаяно Австро-Унгария да се притече на помощ и да спре навлизането на български войски във вътрешността на Сърбия, същевременно продължава да окупира северозападни български земи около Видин. Ето защо Министерският съвет се събира на заседание в София и изгражда своя позиция по този въпрос, която е оповестена телеграфически на Княза.

В нея се казва следното:

.....**тъй като неприятелят държи почти целия Видински окръг, без града и че това би послужило на посредниците за мярка на компенсация – взаимно изпразднование, ние Пирот, а те Видинско. Заради това съветът е на мнение ние да не губим от предвид всяка възможност за усилване на Видинският отряд по време на примирието, защото ако неприятелят отхвърли условията ни, то да може да се изпъди от Видинско. Негово височество не е ли говорил с Кевенхюлер като как мисли за местата, които са окупирани от сърбите, и при такова положение – как може да се спира действието, толкова повече, когато българската войска е победител? Ние мислим, че за да може да предлагаме условия, българската територия трябва да е очистена съвършено от неприятеля, иначе едва ли ще може правителството да устои пред всеобщото желание и справедлива претенция на народа за териториално възнаграждение.**

Тази телеграма, а и други документи от този период показват, че Министерският съвет е един значим полюс във властта от който се взимат трезви решения подпомагащи много Княз Батемберг при взимането на окончателните решения по един или друг въпрос. Тези съставки на властта много добре се допълват един друг. Няма главозамайване от успехите, нито страх от изправящата се насреща Австро-Унгария. В случая министрите трезво и реално преценяват положението на двете воюващи страни и подтикват Княз Батемберг към едно достойно поведение в тези решителни за България дни. Когато Пирот е превзет министрите не се забавят да поздравяг Княза за достойното поведение на него и войниците, което личи от следващите редове.

“Вследствие на вчерашната славна победа, която нанесоха нашите храбри войски, предводителствувани от Ваше височество, и превземането на Пирот, днес както в столицата, тъй и по цяла България се отслужи молебен за здравето и дългоденствието на Ваше височество и на българските юнаци.

Освен това в столицата се отслужи панихида за падналите на бойното поле войници.

**София, 16 ноември 1885г
Министри: П. Каравелов, В. Радославов, Р. Каролев, К. Никифоров”**

От цялата страна пристигат телеграми до Княза във връзка с победата при Пирот. Интерес представлява една от тях изпратена от кмета на Стара Загора в, която се настоява да се продължи започнатата работа до освобождаване на българите живеещи в района на Пирот, Враня, Лесковац и Ниш.

Тоест, българите тогава много добре са осъзнавали грабежа, който е бил извършен над България по време на злощастния за нас Берлински конгрес подарил тези български земи на алчния сръбски съсед.

Превземането на Пирот има зашеметяващ ефект върху сръбското военно командване и крал Милан. Обратът във войната се е задълбочил до пълен разгром и възможност за окупиране на обширни области от източна Сърбия включително и Ниш. Ето защо реакцията на Австро-Унгария е така бърза и брутална. И това води в крайна сметка до преустановяване на бойните действия между двете армии. Настъпва напрегнато затишие по фронтовете. Спешно организираната международна

военна комисия подготвя условията за примирие между воюващите страни. Съществените положения в документа за примирието са дадени в пет члена, а именно:

Член I. Примирието сключено в Пирот, днес 9 декември 1885 година да трае до 1 март 1886 година. Ако до тази дата мирът не бъде сключен, примирието ще се продължи по право и ако след тази дата на 1 март то бъде нарушено, денонсирането трябва да стане най-малко 10 дни преди подновяването на военните действия.

Член II. Войските на двете воюващи страни ще опразнят неприятелската територия, завзета досега от тях. Най-напред ще бъдат изтеглени сръбските войски.....

Член III. Граничната линия между Сърбия и България ще следва делимитационната линия между двете армии- българската и сръбската;.....

Член IV. Освобождаването на пленниците взети от двете воюващи страни трябва да стане веднага.....

Член V. Незабавно да се назначат делегатите, натоварени с преговорите по сключване на примирието.

Пирот 9 декември

За България: капитан О.Панов

За Сърбия: Полковник П.Топалович

Членове на Международната военна комисия: Г.Ведел, Розенберг, Де Салл, Кейт Фрейзър, А. Черути, Барон Н. Каулбарс, Шакир

И така с посредничеството на Международната военна комисия военните действия са преустановени и примирието между България и Сърбия е сключено на 9 декември в Пирот. В българското правителство има известно разногласие по отношение на това каква трябва да бъде българската позиция в преговорите за примирие и мир със Сърбия. Министърът на правосъдието В. Радославов е за по-твърдо поведение в предстоящите преговори, включително и за безусловно признаване на Съединението. В това отношение той е подкрепен от водачите на Съединисткото движение в Пловдив [Захари Стоянов, д-р Странски, Димитър Ризов, Иван Стоянович]. Застъпници на по-мекото политическо поведение са министър- председателя П. Каравелов и външния министър И. Цанов.

След проточване на преговорите за мир по вина на сърбите се стига дори до тяхното прекъсване. През цялото време Сърбия се опитва да протака нещата за да възстанови армията си в жива сила с нови оръжия и боеприпаси. Не можейки да преглътне позорното поражение в тази очаквана лесна война, Сърбия се готви за реванш. Това не убягва от погледа на българите и щаба на армията започва да съсредоточава отново войски по всички най-важни места на западната граница. Свършил е сантименталния период в отношенията между двата близки народа. Лукавството и вероломството на Сърбия вече не са тайна за никого в България. Все пак благодарумието и страха от ново поражение надделяват и сърбите се обръщат с лице към подписване на историческия мирен договор.

ДОГОВОР ЗА МИР МЕЖДУ КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ И КРАЛСТВО СЪРБИЯ

Букурещ, 19 февруари 1886 година

В името на всемогъщия Бог,

Негово Императорско Величество, султанът, отомански император в качеството си на сюзерен на Българското княжество, Негово Величество сръбският крал и Негово Височество българският княз, одушевени от еднакво желание да се възстанови мирът между Сръбското кралство и Българското княжество, снабдиха за тази цел своите пълномощници:

От една страна:

Негово Императорско Величество султанът

Абдулах Маджид паша

Негово Височество българският княз

Господин Иван Евстатиев Гешов

И от друга страна:
Негово Величество сръбският крал
Господин Чедомила Миятовича

Които, след като си съобщиха пълномощните, които се намериха в добра и надлежна форма, се съгласиха, както се следва:

ВЪЗСТАНОВЯВА СЕ МИРЪТ МЕЖДУ СРЪБСКОТО КРАЛЕВСТВО И БЪЛГАРСКОТО КНЯЖЕСТВО ОТ ДЕНЯ НА ПОДПИСУВАНИЕТО НА НАСТОЯЩИЯ ДОГОВОР.

Направен в Букурещ на 19 февруари 1886 година
(подписали) А. Маджид – Ч. Миятович – И. Е. Гешовя

Така приключва тази война. Месеци по-късно Министър-председателя Петко Каравелов произнася една много интересна реч пред седмото заседание на четвъртата извънредна сесия на IV Обикновено народно събрание. Тя касае събитията свързани със Съединението и последвалата Сръбско-Българска война.Ето най-любопитните моменти от нея:

“.....Господа! Кой е направил 6-ти септемврий,(Съединението- бел.на автора) дали са извършени малки или големи подвизи – няма да говоря. Но аз никога не обичам да се кича с паунови пера, нито пък ще кажа, че аз направих Съединението. И как е станало то – не зная. Аз само това зная – не бях тогава в столицата, както и Негово височество – получавам телеграма, че се е прогласило Съединението. И наш пръв дълг беше като на правителство да узнаем: дали цялата страна е прогласила това Съединение и го признава. Получихме телеграми от всички градове на Южна България, видяхме, че цялата страна е за делото и че цялата страна признава временното тогавашно правителство. След това ние трябваше да помислим: какво да правим?.....мнозина си даваха мнението: едни ни даваха ум, че или да стоим настрана, да гледаме, а там каквото става, да става; или да мобилизираме войските си и да стоим на своите граници с Румелия. Аз мислех господа представители, че ако направяхме първото, щяха да ни осъдят всички. Поне знаете, че още тогава навсякъде из България станаха митинги и народът се произнасяше, че правителството трябва да поеме в защитата това велико народно дело.(Гласове: Вярно!Вярно!) Да постъпехме пък по втория съвет на някои приятели, ние щяхме да заприличаме на Гърция, на която знаете как излезнаха работите..... Да стояхме, господа, със своите войски на границата, да чакахме още вътрешна революция в Южна България, да навлезеха турските войски и башибозуци, аз мисля, че по-голям грях от тоя не можеше да направим.(Гласове: Вярно! Вярно!) Ето защо ние избрахме третия способ: да влезем с войските си в страната, да запазим реда и тишината и да апелираме към Негово величество султана и към Великите сили, че българският народ единодушно иска своето Съединение, че ние влязохме с войските си да запазим реда и тишината, че ще се подчиним на тяхното великодушие. След това вече всички знаете какво последва: никога ние не очаквахме да ни отвори война в такива обстоятелства един братски и съседен нам народ.....Така дебнешком ни нападна този братски народ и войските му, както знаете, бяха навлезли в земята ни. Обаче нека благодарим на усилията на народа, да благодарим на неговите храбри солдати, които отидоха и спасиха честта на отечеството.....

-всичко това знаете, казвам, но благодарение на нашата храбра войска, на яките крака и ръце на солдатите, ние спечелихме войната. Може би не знаете едно, че нам се угрожаваше от всички страни: ние бяхме принудени да стоим спрямо Сърбия с едно примирие, което ни се наложи; в това време Сърбия успя да получи нови 150 топа от Банжа (Френска оръжейна фирма); турските войски бяха натрупани от към Едрене, а Таир паша чакаше коя минута да нахълта в Тракия. Такова беше положението ни.Какво трябваше да правим? Каза ни се много ясно, че трябва да се обърнем към Турция, да се съгласим, както можем, защото не може да ни се помогне. И ние, разбира се не можехме да чакаме да се свърши примирието,(със Сърбия- бел.автора) да ни нападнат и от към Турция и откъм Сърбия.....Пък дошли сега някои да ни обвиняват, че сме предали Кърджали. А знаете ли на що прилича това обвинение? На туй:

оня, що се давил в морето, като го извадили, почнал да се сърди и крещи: “Защо не спасихте и капата ми?” (Смях.Силни ръкопляскания).....

Говори се тук за отстъпки: говори се за Сан-Стефанска България. Хубав действително идеал за българския народ.....Но да се реализира, знаете, господа, много труд трябва, трябва да се бием, трябва сила, инак кой не желае толко хубаво нещо?.....Казват в небето лети орелът. Гонете вие орела, господа, а аз кокошката държа в ръце.(Силни ръкопляскания). Съединението зехме господа! И можа да кажа, че благодарение на тия отстъпки ние днес тук заседаваме.....Та не бойте се: Кърджали била отстъпена, аз я не жалия. Аз едно зная: яйцето ние изядохме, а чорупките останаха на другите.....Ние извършихме това, което можахме и колкото можехме. На свършване ще кажа, че може да сме направили грешки, но ние стояхме начело на българския народ, водихме войната, вървахме с народа, намервахме се с него във всички опасности и сега, без да се срамям от никого, можеме да чакаме със спокойствие съда на историята (Шумни ръкопляскания, викове браво.)

Ето така Министър-председателят на България Петко Каравелов от трибуната на Народното събрание и пред цвета на българската нация обяснява поведението на воденото от него правителство през онези съдбовни седмици и месеци на съединение на двете Българи и последващата му защита в Сръбско- Българската война.

Свършва най-важната война в следосвобожденската история на България. Кое я определя като такава за държавата и народа? На първо място факта, че чрез нея се защитава с оръжие в ръка делото на Съединението на Северна и Южна България. След съкрушителното поражение, което нанасят на прехвалената сръбска армия, българите предизвикват страхопочитание и уважение както в близките ни съседи, така и във Великите европейски сили, и повече никой не се опитва да оспорва извършеното Съединение. Ценността на победата иде и от обстоятелствата, че войските се предвождат само от български офицери (за съжаление руските биват отзовани от руския император), които се справят блестящо с управлението на поверените им войски и тактиката на водене на сраженията. Тази война се води без пряка подкрепа от външна сила, както за Сърбия, така и за България. Така вкопчени в единоборство в тази кратка но много кръвопролитна война българите доказват своето превъзходство на бойното поле. Доказват, че такъв народ заслужава освобождението си от турското робство.

Главен победител в десетдневните ожесточени битки е българският войник. Решаващи се оказват неговия дух, физическа издръжливост и безстрашие. Когато от българските позиции се чуе страховитото **уррааа** и се надигнат в атака стотици решителни мъже затыкнали щиковите на пушките си, когато от гърлата им ечи песента “Шуми Марица” и **“на нож”** се врежат във вражеските редици няма сила, която би могла да ги спре. Това изпитват на гърба си сърбите по време на решителните за изхода на войната сражения на 5-ти, 6-ти и 7-ми ноември на Сливнишката позиция. Същото се повтаря в сраженията за Синя чука и Чепъна, за Цариброд и ред още други места. Изминали стотици километри в ноемврийския студ, брулени от вятъра, засипвани от сняг и дъжд, извличайки на ръце топовете по калните пътища и стръмните чукари около Трън, Цариброд и Брезник, капнали от умора, недоспали и недохранени тези обикновени български войници печелят войната. Това дава основание на Министър-председателя Каравелов да каже с уважение: **“нека благодарим на усилията на народа, да благодарим на неговите храбри солдати, които отидоха и спасиха честта на отечеството”** и още **“водихме войната, вървахме с народа, намервахме се с него във всички опасности.”**

Сега сто и двадесет години по-късно си даваме сметка какво са свършили нашите предци. Те не просто са победили в една балканска война, а са спасили една току що освободена държава от разпадане и окончателно изчезване от картата на Европа. Много преди освободителната Руско-Турска война през 1878 година сърбите са откъсвали парче по парче земя и население от западното българско краище. Така са погълнали Поморавието и Тимошко, а по-късно Ниш, Пирот, Враня, Лесковац. Една спечелена от тях светкавична война през 1885 година би довела до окончателното разпадане на българския народ в отделни държавици и области според заложеното на Берлинският конгрес от 1878 година. Това щеше да ги улесни в последващо поглъщане на нови, и нови български земи и окончателно сърбизиране на сходния им по език и религия български народ. Един безславен край на държавността за един древен народ дошъл от планините на Памир и Хиндокуш и принудил да се съобразяват с него не една и две империи от древността.

Победата в тази съдбоносна война предотвратява всичко това. С един удар българите доказват няколко неща. Доказват, че са народ заслужил да бъде свободен! Доказват, че тук на Балканите съседите им трябва да се съобразяват занапред с тях! Доказват, че и Великите европейски сили трябва да уважават този многострадален народ! Пресичат опитите на Русия да се разпорежда с бъдещето на тази държава! Защото какъв е смисълът да бъдеш освободен, когато освободителя ти нахлува на шията нов робски хомот? Така потомците на някогашните български канове Кубрат и Аспарух изправят на крака завещаната им от предците държава и показват, че нейната мисия на земята все още не е свършила.

ДА ЗАМЪЛЧИМ И ОТДАДЕМ ПОЧИТ НА ТЕЗИ ДОСТОЙНИ МЪЖЕ ОТ ДАЛЕЧНАТА 1885 ГОДИНА!

Д-р Валентин Янев

Бележки на Емануил Попдимитров за конгреса на малцинствата в Женева

(София), 1929г.

Впечатления от 5 конгрес на малцинствата

Поробените Западни покрайнини са едно неоспорвано от никого българско малцинство. И Върховния комитет на организацията на емиграцията реши тая година да направи опит за участие в конгреса на Европейските малцинства през м. август т.г. в Женева. С оскъдните средства на организацията, с добри другарски благопожелания тръгнах аз, избраникът на Комитета да диря ония, които с общи усилия са решили да водят мирна борба за човешки права на всеки поробен.

Пристигам във Видин с влака: с параходче преминавам Дунава. Сърцето ми трепна при напушането на родния бряг след толкова години заседнал живот в България. Дунавът е гладък като тъмносино огледало. Бял сняг от водни пеперудки на облаци пада по палубата и изчезва. Калафат, Румъния. Смрачава се. Облаци и дъжд. Далечно по румънската равнина проблясват беззвучни светкавици. Крайова. Директен влак за Буда Пеща. Сутринта минаваме Турно Северин. Оршова. Ето величествен град – Темишвар. В строежа на зданията, в просторността на улиците владее унгарски дух. Но това е румънско владение. И все нататък Румъния! Ето я стихията на унгарската равнина. Шумят листата на царевиците – безкрайно море, додето ти видят очите. Задавен и тъжен шепот; въздиша равнината, оплаквайки съдбата на разпокъсаното племе, спомняйки за своята изгубена свобода. Нима толкова малка е останала сега Унгария? Ето станция Винга. Винга е населена от българи, някогашни бежанци. Малко етническо островче. Две жени се разговарят на хубав, малко стар български език. Питам: “Как е плодородието тая година? – Имаме си от съто за доста! (всичко от достатъчно). Арад. Ето и сегашната граница между Румъния и Унгария: Куртини – Лъогешаза. А! Това е мъртвата зона... Започва се движение на граничари, стражари, тайни полицаи, войници, митничари, паспортни чиновници; след късо пътуване това се повтаря. Пътниците са настръхнали. Само един тържествува тука, сарафинът, който като хищна птица прелита от вагон на вагон, със своята тежка чанта. Мъртва зона – долина на запустението... Значи такава нещо се иска за нашата западна граница. Горд, с прикрита горест и мълчалив е унгарския народ, решен да чака своя по-добър час. Река Тиса. Млад момък кара лодка и поздравява с кърпичка. Буда Пеща! Сърцето на Унгария, дето тупа пулса на един строг и замислен живот. Тъкмо що се е открил тук Международният студентски конгрес. Тръгваме. Пленителна вечер. Ето моста. Отраженията във водите на Дунава сякаш са в тайнствено езеро. Ето ги мистичните огньовете по Йоханисберг: корона от светлини, сякаш някакво северно Монако. Отминаваме. Слънчево утро. Ето я пространната и шумна, елегантна и лекомислена, вечно млада Виена, великолепната танцьорка по баловете, които от време на време историята дава на Европа. Нека да видим как тая шерка на императорите носи на елегантните си плещи републиканска дреха... Няма време: Тирол. Свеж въздух. Ливади, планински ливади; роса. Залцбург, Инсбрук. Нощ. Къде сме сега? В Швейцария, страната на езерата, на шеметните върхове, на зелените ливади. Всякъде пътища, тренове, вили, стопанства, ливади. Вода и синьо небе, гори и снежни върхове. Тишина и вмисленост на някакво планинско усое. Колко труд,

колко ум и постоянство е било потребно да се превърнат дивите планини и суровите долини в един земен рай! Цюриското езеро. Цюрих, Бруг, Ярау, Олтен. Неимоверна чистота по вагоните, по гарите. Електрически тренове. Няма защо да затварят прозорците, когато се минава през тунелите. Ето го Алпийското огледало, между Франция и Швейцария: Лак Леман. В него се оглежда Дант Дю Миди... Женева.

Заседанието на конгреса е започнало. Бързо слизам към хотел Централ. Извивам се, и хайде направо по първия мост през езерото, надясно и ето ти Плас де ла Маделен, Сал Сантрал, дето стават обикновено конгресите. Отвън движение: рояк журналисти, делегати, жени, господа. Момчето пред входа раздава книжа, отчети, резюмета, доклади. Влизам. Търся запасен полковник Таджер, представител на еврейските малцинства от България. Благороден, усмихнат, той ме посрещна, той вече е направил много неща за нашето приемане. Телеграмата за пристигането на наш делегат е получена. Мнозина са наклони да бъдем приети. Да видим какво ще каже Вилфан, председател (представител на словенците в Италия). А също и Аменде, секретаря.

Първа точка от конгреса е, "Обществото на народите и националностите". Изреждат се ораторите. Настава обяд. След обяд ще продължи разискването по същата тема а ще се разгледа и нашия въпрос. Г-н Таджер ме запознава постепенно с всички. – А, това ли е нашият очакван гост, казва Естерлих (симпатичен, даровит момък и добър оратор, каталанец от Испания). Запознава ме с известния сър Дикинсон, - висок гост на конгреса, с Моцкин, голям представител на еврейството, с Д-р Шиман, немец, е унгарския представител от Чехословашко – депутат фон Сциوليو, с професорите: Англансен (каталанец) и Курчински (русин от Естония) и с около 50 други членове.

След обяд с нетърпение очаквам започването на заседанията. Говори сър Дикинсон върху научната и морална страна на въпроса за малцинствата, с вещо познание на материята. Изказва ценната мисъл, че Обществото на Народите трябва да се запознае по-дълбоко с конкретните поводи за недоволство на малцинствата. Трибуната е заета последователно от Естерлих (каталанец, автор на книгата "Националностите и Обществото на Народите"), който третира въпроса за малцинствата и как той еволюира постепенно в ООН. След него иде ред на депутата фон Сциوليو. Той вярва в едно задоволително развитие на идеята за малцинствата; професор Курчински обрисова дейността на руските малцинства по отношение на същия вълнуващ въпрос. Най-после се явява и представителят на еврейството, г-н Моцкин; почти със сълзи на очи говори за изстъпленията в Палестина, известията за които пристигат тая сутрин. Стискам му ръката, също и аз с просълзени очи зарад жертвите, които даде и моята родина.

Дойде ред и на нашия въпрос. Мъчно ще бъде влизането на такава група малцинства: това е първи претекст, да се приема емиграция и малцинство, когато представителите не са от покорената област. Започна се борба, тя трае и утрешния ден, и след енергично наблягане от страна на русите, маджарите, еврейските представители, доктор Шиман, малцинството е признато и делегатът – приет, с право на съвещателен глас. Според обичая трябва да се поблагодари за приемането с няколко думи. Утре сутринта аз успявам да раздам нашия доклад на всички членове, да изясня положението и съдбата на нашите покрайнини, които всички заедно считаха за стара Македония. Не, казвам, ето, гледайте картата, това е наша втора рана. – Не бяха ли това местата със сензационните убийства по границата? – Да, тия са.

Председателят Д-р Вилфан ми дава думата, и аз произнасям следните благодарствени слова: "Г-н Председател, уважаем конгрес, господа делегати!

Аз Ви благодаря живо и от все сърце за лоялността и добротата, която ми оказахте, както на мене така и на тия които са ме изпратили тука, като ме приехте за делегат на 5-ия конгрес на Европейските малцинства. Аз ви изразявам също и бурното задоволство на населението от българските западни покрайнини, чиито представител съм тук. Това са покрайнините анексирани от Югославия според договора в Ньой.

И понеже се явявам за пръв път пред вас, аз се считам длъжен да ви дам уверение, че ще работя винаги в духа на целите и пътищата, които конгресът си е вече начертал и желая да следвам идеите, от които той се вдъхновява в своята дейност.

Моето впечатление – от това, което чух и видях в конгреса, е че конгресът на Европейските малцинства е една грамадна морална сила и великолепно оръжие в ръцете на ония, които биха желали да работят за триумфа на световния мир, и които се силят да разрешат тежките международни проблеми, не чрез методите на войната и насилието, а чрез морални и хуманни средства;

Че обществото на Народите трябва да държи сметка за тая морална сила, която по същество на нещата е една реална сила. Аз констатирам с голямо удоволствие, че идеите, които вдъхновяват конгреса са вече еволюирали и надявам се, че е дошъл моментът да се пристъпи към проблемите откъм тяхната реална страна.

Колкото се отнася до българските малцинства, аз ви заявявам, че ще направя всичко възможно да спечеля тяхното доверие в полза на дейността на Конгреса.

Най-после, за да подчертая по-силно важността на един орган, който е взел върху себе си ролята да осветлява сложните и трънливи проблеми на малцинствата, аз не мога да не цитирам сега думите на нашия висок гост сър Дикинсон, казани в първия ден на Конгреса:

Желателно е също Съветът при обществото на народите да се вдълбочи повече в причините за недоволствата на европейските малцинства; правдата най-после ще победи, ако ОН ѝ даде своята подкрепа. И това ще бъде неопценима заслуга за световния мир; а за осъществяването на тоя мир трябва всички да работим”.

Утре ден се откри конгресът на журналистите от европейските малцинства. Конституира се бюро и се редактира уставът на сдружението.

Почувствах, че бях вече доста уморен, и че мисията ми е свършена. Приготвих се за път. Сбогом Женева! Третият ден бях вече на българския Дунавски бряг. И сега след като видях няколко чужди страни, убедих се, че няма между тях страна по-разнообразна и по-богата от България, и какъв рай би станала тя, ако над земята се приложеше труда, капитала и ума на една Швейцария, например!

Емануил п. Димитров

“Траурна година за Кюстендилски край и цяла България”

Заглавието, както и по-нататък текста са на изтъкнатия кюстендилски историк и родолюбец Владимир Алексов Караманов. Написани са по повод сръбската окупация на Босилеградско и изпращането на последните демобилизирани войници, които служат в Тринадесети пехотен рилски полк. Демобилизацията на полка започва през ноември 1918 година и продължава до месец декември 1920г., когато той е трансформиран в Тринадесета пехотна дружина. Че демобилизацията не е еднократен акт го потвърждава и Караманов с прочувствените думи, посветени на изпращането като на заточение уволнените войници от Босилеградско по родните им места. Той не сочи точната дата на събитието, но от текста се подразбира, че то става след окупацията в интервала 8 ноември началото на декември 1920г. Разформированието на полка сякаш е погребален венец на заробенния край. На живо погребани! И като че ли няма никакъв изход за измъкване от гроба, изкопан от съседа поробител.

Намесата ми при публикуването на Карамановата записка е минимална и се изразява в осъвременяването на правописа и пунктуацията. Направените добавки са маркирани в // скоби.

Ето и самата записка за знание и поука, а надявам се и искрица надежда в изстрадалите души и сърца на любознателните и родолюбиви босилеградчани. Да се знае, че и в днешна България има хора, които са неизменно с Вас братя, така както преди 86 години, а и докато има българи.

“Първата половина на 1920г. е особена паметна и траурна за населението от Кюстендилската околия, поради сключения в Ньой, предградие на Париж, унизителен и злощастен за целия български народ мирен договор, според който се наложиха най-тежки условия и откъсването от пределите на Българската държава части, които се предадоха на съседните Сръбско и Гръцко кралства. По същия договор, една значителна част от Кюстендилската околия или по-голямата част от бившата Босилеградска околия, 42 села, /всъщност 38 само в Босилеградско/, включващи се в осем общини, бяха откъснати и присъединени към Сръбската държава. По такъв начин се намали хинтерланда на гр. Кюстендил и започна да се чувства липсата на пазара в гр. Кюстендил на месо от домашен добитък, масло, сирене, вълна, кожи и други продукти, каквито произвеждаше в изобилие този откъснат и вече поробен край, напуснаха вековните си бащини огнища и се изселиха в свободна България, главно в град Кюстендил и селата от околията му, в мина “Перник” сто/олицата/ София и в Северна България – край Дунава в Оряховска и Никополска околия, а някои в Северозиточна България в местностите: “Тозлука” /дн. Сланник/ и Делиормана /дн. Лудогорие/, Османпазарска /дн. Омуртагска/, Ескиджумайска, /дн. Търговишка/, Поповска, Шуменска и

Провадийска околии, в които се бяха преселили в разво време след Освобождението на България и до войните на 1912-1913 и 1915-1918г. мнозина техни съселяни. Тия преселници бяха трудолюбиви и се предадоха на своите занятия.

Все във връзка с Ньойския договор, през 1920г. в гр. Кюстендил прекарахме един много скръбен и траурен ден с освобождаването на войниците от войсковите части в Кюстендил, за да се завърнат в родните си места, от заетите части на Кюстендилска околия /Босилеградско/ и от Трънската и Царибродската околии, също откъснати и присъединени към Сръбската държава. Тия войници по Ньойския договор се считаха вече сръбски поданици и следваше да се освободят като такива от войсковите части и да си заминат за родните места в чужда територия.

Градът бе обкичен с черни знамена и войници служили вярно и честно в родната българска войска, вземали дейно участие в много от сраженията по бойните полета в Македония, Тракия, Добруджа, проливащи кръвта си за свободата и обединението на целокупния български народ в една държава, със сълзи на очи се разделяха с братята си от гр. Кюстендил и околията. Те бяха построени войнишки на централния площад в града, държащи в ръце черни знамена. Държаха се речи от техни войскови началници и други граждани, както и от тяхна страна, обещаващи се, че и в новата държава ще останат добри българи и родолюбци. Под траурните звуци на военната музика, всички потеглиха на път за родните си крайща със сълзи на очи и изпращани с целувки и прегръдки от братята им кюстендилски граждани – българи.

Тоя траурен ден и до днес е паметен за съвременниците кюстендилци и няма да се забрави от поколенията.

Тодор Димитров

Доброволци от Босилеградско в Македоно-одринското опълчение

/1912-1913/

Вече 95 години ни делят от началото на балканските войни. В тях България впряга човешките си, материални и морални ресурси. Свиква под бойните знамена своите синове – готови да положат младост и живот пред олтара на Българското обединение. Но не малко от тях остават извън редовете на армията. Причини от различно естество, най-вече възрастни и дребни физически недъзи, възпрепятствуват включването им във войнишките редици. Но нищо не е в състояние да спре решените от участие в свящото дело. Затова надлежните органи пристъпват към формирането на Македоно-Одринско опълчение /МОО/, като доброволческа войска единица в състава на Българската армия. И то незабавно. Няма време за губене. Огненият дух на войната вихром се носи над целия Балкански полуостров. Затова още до края на септември 1912г. са формирани 12 опълченски дружини, а до 3 март 1913г. още три.

Численият състав на МОО е между 14670 и 18870 доброволци според различни източници. Преобладаващата част са от Македония и Одринско, както показва и името. Но значително е участието и на мъже от свободните предели на Родината. Само от тогавашния Кюстендилски окръг те са 412, включително Босилеградско. Като визирам Босилеградско имам предвид само частта, която и до днес е под сръбска власт. И те се сражават в Кърджалийско, при Фере, Дедеагач, Малгара, Шаркьой, Булаир и другаде през Първата балканска война. Около върховете: Редки буки, Китка, Маркова стъпка, Говедарник, Царев връх и на още места в предземята на Кратовско и Кочанско в Междусъюзническата война. При студ и пек. При сняг и дъжд. Под свистенето на куршуми и трясъка на снаряди, дето се ражда не живот, а смърт. Срещу петвековния поробител и предишните съюзници. По-надолу посочвам имената на тези достойни български синове. Извадката е от “Македоно-одринското опълчение 1912-1913г. Личен състав по документи на Дирекция “Централен военен архив”- София, 2006г.”

Подреждането е по азбучен ред на селищата, а в тях по същия ред на фамилията имена, със сведения срещу всяко име, заети от споменатия документален справочник и които не са пълни.

С. /дн. град/ Босилеград:

1. Велинов Стоимен – служи в 1-а рота на Кумановска дружина от 22. IX. 1912г.

2. Иванчев Стефан – 19 годишен, бояджия, образование I клас, служи във 2-а рота на 7-а Кумановска дружина от 29. –X. 1912г. удавил се в река Струма на 18. V. 1913г.
3. Певев Захари – 21 годишен, земеделец, основно образование, служи във 2-а рота на 14-а Воденска дружина от 05. 03. 1913г.
4. Чипев Андон Хр. – 19 или 20 годишен, шивач, образование I клас, първоначално до заминаването за столицата се числи към формираната в Кюстендил опълченска дружина. В нея е от 06. X. 1912г., впоследствие е зачислен към някоя от дружините на МОО, но към коя не е упоменато.

С. Брестница:

1. Иванов Мите – 24 годишен, земеделец, отначало в Кюстендилска дружина, а за после няма данни.
2. Маджов (или Младжов) Дойчин – 50 годишен земеделец, служи в нестроевата рота на 7-а Кумановска дружина от 01. X. 1912г., награден с бронзов медал.
3. Расийски Мите – 24 годишен, земеделец, образование IV отделение, от 22. IX. 1912г. е в 1 рота на 7-а Кумановска дружина.

С. Назърица:

Младенов Тончо – 22 годишен, земеделец, основно образование, 03. III. 1913г. във 2-а рота на 14 Воденска дружина, награден с бронзов медал.

С. Паралово:

1. Стоянов Петър – служи в 3-а рота на 5-та Одринска дружина.

С. Радичевци:

1. Ризов Дмитрий /Мите/ - 18 годишен, земеделец, неграмотен, от 28. IX. 1912г. е във 2-а рота на :-а Кумановска дружина, награден с орден “За храброст” IV степен.

С. Райчиловци:

1. Анакиев Георги – служи във 2-а рота на 7-а Кумановска дружина.
2. Георгиев Илия – 21 годишен, ученик, от 22. IX. 1912г. у в Кюстендилската дружина а след разформированието ѝ е зачислен към 1-а рота на 7-а Кумановска дружина.
3. Накев (или Наков) Георги – 24 годишен, учител, средно образование, от 01. X. 1912г. е в нестроевата рота на 7-а Кумановска дружина.

С последното име приключва босилеградското участие в МОО. Може на пръв поглед то да се стори символично. Но, не е така, защото основната част от мъжете на Босилеградско са редовни или западни войници, преимуществено в 13-пехотен Рилски полк и в други части на Българската армия. И в този смисъл участието на Босилеградските българи в двете балкански войни е значително. Те са там, дето ги зове Отечествения дълг. И не е тяхна вината, че всичко отива на халост с погром, национална катастрофа и крах на възрожденския ни устрем и идеали.

Тодор Димитров

КИЦ “Босилеград” на промоция в Дупница

Македонския научен институт – филиал в Благоевград и ВМРО Дупница поканиха представители на КИЦ “Босилеград” да присъстват на промоция на книгите “Политическия мит за “Македонското малцинство” в България от Димитър Тюлеков и “Легални и тайни организации на македонските бежанци в България” (1918-1947) година. В тържествената зала на общината, в присъствието на политици, журналисти и общественици от Дупница и Благоевград, книгите представиха самите автори. В дискусиата развила се по този повод, освен историческите теми които се обработват в тези книги, се стигна до актуалните проблеми на съвременната българска култура и политика. Проследявайки темата за македонизма и “Македонското малцинство” в България както и домогванията на скандалната ОМО “Илинден”, Димитър Тюлеков с всичката си научна добросъвестност и богат фактографски материал разобличава една политическа доктрина която има за цел да разорява единството на българската нация, с прозрачни и високо тиражирани научно-политически фалшификации.

Другият автор, Александър Гребенаров в книгата “Легални и тайни организации на македонските бежанци в България” подробно изследва македонските бежански организации които действат на територията на България след Първата световна война. Процесите на тяхното развитие са проследени до средата на 1947 година когато София се подчинява на Белград и Москва и ликвидира формациите на македонските преселници, дарявайки техни архиви, печатни издания и уникални етнографски предмети на Скопие. Монографията е придружена с графични приложения и таблици, които в синтезиран вид показват отделни характеристики на бежанските формации и влизането им сред обществото.

Македонския научен институт подари няколко комплекта от книгите на КИЦ “Босилеград”.

Кандидат-студентска кампания 2007

В рамките на кандидат-студентската кампания сред българите в Западните покрайнини, КИЦ “Босилеград с подкрепата на кмета на община Дупница и водещия на предаването предаването “Сите българи заедно” Никола Григоров, в началото на юли проведе седмичен курс по български език и българска национална история сред босилеградските гимназисти. Курса проведеха преподавателите от Дупница. Участваха около 40 гимназисти. Въпреки ограниченото време, босилеградските гимназисти изслушаха интензивния курс на който кандидат-студентите имаха възможност да решават и тестове по български език и история.

На последвалите кандидат-студентски изпити на 18 и 19 юли се оказа, че тази подготовка е била изключително полезна защото босилеградските кандидат-студенти показаха много по-добри резултати по български език и история от царибродските и македонските си връстници. С изключение на скандала с недопускането на пет момичета от Босилеград до кандидат-студентските изпити заради не дотам ясните правила, тази година по Постановление № 103 бяха класирани рекорден брой студенти от Босилеград, общо 35 от кандидатствалите 44!

Кандидат студентите от българските общности в чужбина показаха изключително слаби резултати по специализираните предмети биология, химия, математика и чужд език. Все още не е ясно дали това се дължи на завишените критерии или на спада на качеството на образованието в нашите гимназии. Кандидат-студентите са на мнение, че най-голямата им пречка е разликата в специализираните понятия на български и сръбски език!

Обзор 2007

И тази година Народното събрание на Република България прояви жест и се отзова на писмото на КИЦ-а в Босилеград да спонсорира десетдневна лятна почивка за 50 босилеградски деца. Веднага след това, в КИЦ-а настана суматоха от родители и деца кой по-напред да се запише и да докаже, че точно той е най-заслужилият, и именно неговото, а не нечие друго, а ако може някак и двете му деца със съпругата, да почиват за сметка на Народното събрание. Егоизмът, пристрастието и партизанщината в нашата среда понякога минават границите на нормалното човешко поведение и получават животински вид.

В КИЦ-а дълго разглеждаме идеята да включим децата от българските паралелки в I и II отделение в почивката, и със съжаление сме принудени да се откажем поради ред причини: трудния и далечен път за малки деца до детския комплекс в Обзор, невъзможност да вземем и родителите им, неблагоприятните условия за малки деца в лагера, пестенето на пари и невъзможността малките да пътуват нощем през България.

Накрая, на 20 август, тръгвам с групата към морето с типичните притеснения и грижи, да не би някое от децата да се загуби из гарите или да не направи някоя друга шуротия. Защото, дори и най-мирните на пръв поглед деца, щом се освободят от родителите си, бързат да се правят на големи и из пътя или в лагера, правят всичко онова което в къщи им е забранено. Влакът, големия град и някои палави връстници им предлагат толкова много предизвикателства за приключения!

Струва ми се, че пътят до морето е най-дългата ми и безсънна нощ.

За един следобед и цяла нощ пътуване с рейс и влак, пресичаме цяла България и пристигаме в Обзор. Там ни чакат с разтворени обятия. Любезни домакини, чисти легла, добра и изобилна храна,

подреден плаж и топло море – всичко е идеално за добра лятна почивка. С удоволствие забелязваме, че България все повече получава европейски вид и това искрено ме радва.

Заедно с останалите две ръководителки и възрастните от групата се надхитряме с децата, които се опитват да ни наложат своите правила на поведение, поведение, в което, за съжаление има все повече агресия и невъзпитаност или пък пълна апатия, отколкото радост от живота. Най-радостни са селските деца, за които морето е истинско приключение и радост и ми представлява удоволствие да ги наблюдавам как се радват на всичко.

Бързо измина десетдневната почивка. Постигнахме целта – показахме българското море на босилеградските деца, показахме им туристическа България, показахме им много красиви неща, които някои от тях може би никога нямаше да видят и изживеят в детството си. България става все по-близка на децата, и то по време на летните почивки и в началото на учебната година, когато все повече босилеградски деца пожелават да продължат образованието си в Кюстендил и Дупница. Това може би също е едно от постиженията на летните почивки които Народното събрание всяка година плаща на босилеградските деца.

Мая Николова

Гостуваха ни деца от България

Неправителствените организации Български Национален комитет (БНК) “Заедно за децата” и КИЦ-а в Босилеград, вече няколко години си сътрудничат при организирането на Великденския фестивал. БНК организираше деца от различни градове на България за участие във фестивала и награждаваше с десетдневна лятна почивка в Турция или Гърция първите четири места на Великденския фестивал. Тази година четиримата победители не можаха да използват правото си на лятна почивка в Ставрос, Гърция, поради трудностите с визовия режим, но затова пък към края на септември БНК, доведе трийсет и две деца от Перник, София и Айтос в Босилеград. Става дума за ученици от горните класове, любители на театрални работилници, които, със средствата на театралното изкуство предупреждават обществото за проблемите на младите: липсата на любов и внимание в семейството което, притиснато от нуждата за оцеляване в днешния динамичен живот не им обръща достатъчно внимание, трафика на деца и момичета, проституция, наркомания, корупция, посредствени културни ценности и проблемите в междуполовото разбирателство.

Гостите от България прекараха два дни в Босилеград. През първия ден, заедно с босилеградските си връстници които миналата година участваха със собствена постановка “Един необикновен ден в Босилеград” на БИТЕФ ПОЛИФОНИЯ в Белград, обиколиха Изворската черква и фермата “Осмия ден” в Белут. Пълни с впечатления, домакините им дадоха вечеря и всички заедно продължиха забавлението си в дискотеката. На Другия ден, след съвсем малко подготовки, гостите и домакините заедно изиграха няколко постановки на тема корупция, трафик на момичета, проституция и проблеми на сексуалното образование.

Децата от Айтос, Перник, София и Босилеград се сработиха за изключително кратко време и проявиха впечатлително майсторство и чувство за хумор при разобличаването на недъзите на обществото. Най-трудно им беше да се разделят на тръгване – имаше дълги прегръдки и сълзи.

Александър Димитров

Танцов състав “Банкя” изнесе концерт в Босилеград

КИЦ “Босилеград” и Фолклорен ансамбъл “Банкя” от град Банкя изнесоха фолклорен концерт в Културния център в Босилеград. Пред недотам пълната зала танцовия състав изнесе програма от български народни танци от всички краища на България. Гостите за първи път дойдоха в Босилеград и след обиколката на града отидоха в Извор, където разгледаха Изворската черква.

Отбелязахме рождената дата на Апостола в Босилеград

КИЦ “Босилеград” и Държавната агенция за българите в чужбина и Представители на Историческия музей в Кюстендил отбелязват 17 юли отбележиха раждането на Апостола с полагагане на цветя пред

паметника му в Босилеград и изнесоха лекция в КИЦ-а за живота и делото на Левски. Гостите посетиха Изворската черква и село Извор където според легендата Ревски е боравил.

Иван Николов

Първо посещение в Босилеград или Стопената граница

Пътят е моето превъплъщение. Поглъщат ме гънките на меки зелени склонове. Превръщам се в сок от техния живот. Плъзгам се тихо и нежно в техните извивки – забравена, изгубена и просветлена – като в милувките на ръце, които още не познавам...

Да кажеш, че съм обръгнала на граници, че съм навикнала с преминаванията от татък – в чужди земи, не е вярно. Два пъти ми се е случвало. И вълнението е голямо. Но странно – кое време вече пътувам отвъд една гранична линия и никакво усещане за смяна, за чужда земя. Все свои склонове, все свои поляни, все свой въздух... Така своя и близка земя, както кръвта ми, която е все моя...

В диренето напред приближавам непознат град. Името е Босилеград. Като Билеград. Като Либеград. Чудя се какви ги върши историята, какви ги трупва политиката...

Доста по-късно тази нощ ще прочета в увода на книгата, подарена ми от нейния автор: „Лош е навикът ни непременно да се гордеем с историята си. Понякога трябва и да се срамуваме от нея. Защото, погледната отблизо, тя не е нищо друго, освен едно отвратително тресавище от човешка кръв и плът, което вече с векове наред поглъща най-младите и най-способните ни хора, които можеха да направят много повече за нас със своя ум и труд, отколкото със своята кръв.”

Така казва Иван от Босилеград. Когато превали този ден, аз ще разбера, че ако Босилеград има очи, това са очите на Иван.

Стъпвам тихо край една река, нагазвам меката поляна край църквата... И виждам отвисоко как на два склона, като в две шепи, се разгръща и скътава градчето.

– И тая фабрика фалира... и оня цех не работи... и това предприятие е затворено... – сочи ръката на Радко. Но гласът му набира сили и в звучния български добавя:

– А това там е училището. То работи!

Запалвам свещичка за децата на този град и за своите. После и за себе си. Дано Господ да ми даде силите, нужни, за да изпълнят повелите на сърцето.

Малката ни културна делегация от София е приета така радушно, с толкова топлина в гънките на тези свои планини... В малкото салонче ние, с Младото Човечество сме донесли с гласовете си стиховете на Ботев и Вазов, звучат църковно-славянските песнопения... Денят на детето е. А ние празнуваме Деня на героите...

За първи път разбрах колко опасно нещо е патриотизмът. Как се криви той от помисли нечисти и неясни. Колко се спекулира с него и колко живот се взима. Колко е лесно да го произнасяме, провъзгласяваме и декларираме. И как свят е той, когато тръпне в теб. Изгубената родина на тези хора ги е научила да я обичат. Винаги съм мислела, че не съм безразлична към съдбата на всичко българско. Но сега я изплаках дълбоко в себе си. След толкова много пъти в живота ми, сега като за първи усетих кръвта си – родолюбна.

... И когато момичето от Младото Човечество запя „Добър вечер, приятелю млад... вземи във този хубав ден една българска роза от мен...”, помислих си кой на кого дава радостта и кой на кого пее – тук, където всички сме свои. Това градче прелива от трендафили, отсам границата също...

„И не забравяй нито ден ти таз българска роза и мен... Нека тя да ти напомня с ароматния си глас за... и за всички нас, за всички нас”.

Нашият рецитал отсам, публиката срещу нас – всички пеем заедно. И всяка страна казва на отсрещната „И не забравяй!” И като че ли „за всички нас” се повтаря два пъти в песента точно заради всички нас – от двете страни...

„И когато, приятелю млад, си тръгнеш ти от нашия град, си тръгнеш ти от България...” – Господи! Коя България? Как – да си тръгнеш?

„Нашия град” и „България” се сляха в сълзите ми. Босилеград и България се преляха в сърцето ми.

На няколко километра оттук някой е очертал тънка линия..., която ние топихме с любов, идвайки насам – и я стопихме тук – свои при свои. Мостът във времето и пространството е възможен, когато поколенията и съзнанията диалогизират, осъзнавайки и запазвайки своята автентичност.

И тук днес българският род празнува своята автентичност. Тънка е линията, защото любовта е непреходна и всесилна. И кръвта няма граници, защото тя е земният образ на душите ни, които могат ВСИЧКО.

Най-чувствителната струна в съдбата на един народ е езикът му. Защото той е мисъл, той е самият живот. Той е и миналото му, ала и бъдещето. Настоящото му състояние индикира утрешната му съдба. Езикът се твори във всеки миг, докато сме живи. Словото тръпне с нашите открития. И ни сочи Божественото, което има да познаем.

Затова съм удивена от носителите на българското слово тук. В този град, днес, в 21-ви век, попаднала съм направо в Епохата на Възраждането. Тук Ботев и Левски са светини, всяка българска дума – бисер, всяка мисъл за България – болка.

Господи! С колко много любов прелива сърцето ми. Ето че стигнахме и до любовта към Родината. Родината не е абстракция. А Себе – в земя и небе. Себе с другите, когато отпада другостта. Това е Родина. Кръв и Мисъл. Душа и Любов. Заедно. Когато Сърцето стапя границата.

И се моля Богу всеки миг, от Босилеград насам, никога да не пресъхва в забвение сърцето ми. И се страхувам да не би да не издържи то на светлината и красотата на толкова много любов. Страхувам се да не се разминат сърцето и желанието. Желанието за вечна светлина, волност и прилив, за растежа и за всепреливащата и всепреобразуваща сила на любовта.

Подкрепи сърцето – извор на Любов, Господи! Изненадай ме, Господи!

... Луната е пълна, налята със светлина... като злато тежи в небето... и като любов ефирна е, и във въздуха стои.

– Виж! Луна в дърво! А над нея – звезда. А над нея – бял облак като криле на птица, като една Victoria... – казвам на Иван и му соча в нощта пред нас.

– Да! – отвръща той. – Колко красива картина!

После го прегръщам и го целувам за „Доскоро“. Подпрял мишници на железните си криле, стъпили в земята, прегръща ме и той с топли и силни ръце и ме целува, докато обещавам, че ще дойда пак.

– Колко е хубаво тук! – възкликвам, когато се отделям от него.

– Ами остани тогава! – отсича той и разперва щедро ръце като за прегръдка... опрян на своите железни криле, стъпили в земята.

От очите ми тръгват потоци, които никой не вижда в тъмното, докато махам през отворения прозорец на смаляващата му се, махаща с ръка, фигура в нощта...

... Светлината пребъдва в нас, ако сме я пуснали. Ако сме ѝ позволили да побеждава мрака.

Това, което ме разтресе днес, бяха три неща: границата, патриотизмът и българският език в една стихосбирка от Босилеград.

Богати духовно и жадни за родното, пазещи българската святост и палещи умовете и сърцата за нея, тези свидни българи сред скътаните склонове са лишени от пълноценно и всепроникващо общуване с култура и наука на свой език. Часовете по български език в училище са ограничени. А всички предмети се учат на държавния език тук. И ако целостта на света е безспорна, и ако от всеки звук, от всяка дума се гради словото и от всяко равнище на живота прониква то до съзнанието и душите, тогава и часът по физика на български е важен точно толкова, колкото и часът по литература. Господи, благодаря ти за гадните часове по математика, проведени на български език в моя живот!

Никой не ме видя как се разплаках над разтворената стихосбирка. Богатство от идеи. Разкрепостен ум. Душевна свидност. Духовен напор за гмурване. И притиснат от междата на историческото пространство-време език, съхраняващ безценност в архаичното си звучене, но и подложен на изпитания в естествения си път, като душите – родолюбиви и страдални, потиснати, насила отделени от родното. Оковите на съществуването блестят като мокър асфалт в напирашото да се отприщи море на мисълта.

В родния океан, а не на остров трябва да живее автентичният човек. Достъпът до всичко, абсолютно до всичко на роден език и в роден свят създава и крепи живата сила. Никому това не бива да се отнема! И всеки длъжен е да додаде там, дето отнето съзира!

Помогни ми, Господи! Крепителю! Създателю! Изпълнена с идеи за Босилеград, се прибирам у дома. Помогни ми да изпълня не поне една, а всичките! И още дай ми!

Думите, които казах, и стиховете, които прочетох, светлина дадох и топлина много - на хората. Но думите и чувствата достатъчни не са. Дело трябва!

България няма да се уголеми със Западните покрайнини. И едва ли териториалното уголемяване е тръпката в сърцето на истинския родолюбец. Но душите на хората там и животът им ще се уголеми, ако в своя земя, в свой свят преходят чрез стопена граница. Защото късчето земя е късче душа.

Междите са невежеството и ограничеността на нашите съзнания. Те са образът на тесногърдието на Човечеството. Сякаш забравило е то, че Земята е единствената във вселената точка, в която си е близо.

1-2 юни 2007г.
Босилеград-София

Анета Иванова

Розата и Рицаря

или по дължината на правата

Скъсах листа от цветния месец на календара. Днес на първо число от тревистия, ни пристигат гости. Пристигат от столицата, за да дойдат в огнището на бащинството. Ще изнесат програмата не за тревистия месец и детската радост, а за да отбележим годишнината от гибелта на поета, дух и материя, земя и небе, и певци, що песни за него пеят. Още приживе бе изрекъл – Той не умира! И наистина жив е той, жив, по-жив в нашите сърца от всякога. Гостите тъкмо за това идват да ни съобщат, че е жив и че не умира.

В слънчевия следобед тинейджъри от столичния град заедно с учителката по литература и вечния организатор на нашите прояви, се изсипаха пред храма на родната духовност. Млади и крехки създания. Бледи, смерни и безмълвни, но със светли очи и топли души. Ръководителката им ги представя, били най-добрите сред своите връстници. Да, така е, мисля си аз, тук при нас само качеството пробива. Учителката по литература ги е подготвила, да подготвила ги е, чрез тях да блесне, да се види нейното дело. А тя, една крачеща усмивка, дошла тук за първи път, на забравена родна земя да даде кураж, да вдъхне самочувствие на всички ни, да се помоли заедно с нас да пребъднем. Да пребъдне вярата в нас, да ни осоколи вярата в лъва и трибагреника. Ревът на лъва да заглуши крясъка на орела, да се надяваме. Тихомълком влизат в люлката на родното. Немеят. Гледат и не вярват на очите си. Учителката, и тя гледа и ахва. Тук има всичко, което е разпиляно из столицата по различни учреждения и офиси. Тук е на едно място, за да крепи, окуражава, да дава сили, сили и надежди, най-много надежди... Снимки, картини, икони, книги, всичко родно и свято, ето го тук пред погледа на гостите и пред нашите. Любуват се, радват се, иска им се да не вярват, но лъжат ли очите?! За добре дошли ги черпим освежително. Разговорът тръгва, искат да узнаят нещо за самите нас, за града, за хората, за какво мислим, тук, в различната часова зона и в другото географско понятие. Учителката и тя се чуди, гот ѝ е, имам чувството че е вече във възторг, ахва от статуята на поета, изнесъл преди десетилетия пламенно слово в Обществото на народите, и благодарение на когото оцеляхме и се съхранихме като идентичност. С пиетет и почитание я разгледа. Уважава го, защото познавала творчеството му и потомците му и е общувала с тях. Гостите изпитват желание да се запознаят с градчето, което обитавам. Отивам до свящото и високото, до църквата, оттам се вижда панорамата на градчето. Из пътя им показвам паметника на Апостола, гордост на всеки българин. Ето ни в църковния двор. Смирено влизаме в църквата и палим свещи, всеки за свое нахождение. Аз за мое здраве и за здравето на всички сънародници, където и да са те, паля и за покоя на душата на баща ми. Тихомълком се изнасяме от храма и в ролята на екскурзовод обяснявам за този покрив, за оная сграда, за онова зеленото в дъното, за сградата с антената. Разказвам за минало и настояще. Бъдещето се очертава от предходните две. Учениците внимателно ме слушат все едно са в час. Учителката слуша и от време на време задава въпроси. Отговарям, не казва нищо, поклаща глава и се чуди. Нима е възможно да сте забравени от всички, коментира тя. Колко красота, какво богатство – неизползвано. Язык. Язык за управниците, и за едните, и за другите. Откривам програмата, както и всяка друга, рутинно, но с доза на емоции, защото денят е важен, гостите също, публиката млада, любознателна и интелигентна. Програмата свършва с прекрасна песен, песен, избрана за химн на свидната ни организация. Всички пеят, само аз мълча и немея. Мълча пред паметта на баща ми. Учителката по литература се оказва поетеса.

Раздаде свои книги с автографи. Дълго се подписва. Даваше ги с благодарност и усмивка. На мен ми хареса книгата... и усмивката.

В определения ресторант седяхме дълго и делово. Никой от нас никого не забеляза, бяхме едно с всички. Притисналите ангажименти ме накараха да напусна по-рано. Така беше на първото число в месеца на тревата в града на босилека, както го нарече поетесата.

Месеца на жътвата е “месец на морето”. Всяка година организирам почивка на мечтаното родно море. Тази година бяхме в града на китовете, както го наричаше поетесата, кръстила моя роден град с името на босилека – то няма нищо общо със заобикалящата ни реалност, но готино звучи. А бе, поетите си ги бива за небивалици! Бива я и нея, поетесата на босилека.

Колко чифта обувки Бог е скъсал за да уреди нещата?! И ги уреди. Уреди ги на втория морски ден. В този слънчев и лазурен ден се срещнах с литераторката, за мен вече поетеса. Поетеса, защото имах книгата ѝ. Бях я поел в съзнанието си. Съзнанието. Бяха ми останали малко, но хубави неща. Страданиято и любовта не могат да се скрият, и не трябва, те бяха плъзнали по страниците на книгата ѝ. Срещата беше приятна и вълнуваща. Среща, в която талантът си почива и словопоздравяващият се се грижи за удобството на своята група. Тук я няма деловата сериозност, официалните дрехи, тържествените думи. Тук диапазонът на действие е по-широк и обсегът на думите своеобразно волен. Поетесата пристига ден преди мен, а това много означава, защото първия ден около забелязва всички забележителности, след това е рутина от която се ползваш. Ето ни в кафе сладкарница, недалеч от морето. Удобно и приятно местенце за непринуден разговор, сякаш с всички вълни морето се вля в доброто ни настроение. Говорихме дълго и вдъхновено, говорихме по общочовешки теми, любовта и нейния капацитет, благодарността и нейната тежест, за дълбините на човешката душа, за светлото и тъмното в нея, за съзнателното и подсъзнателното, за чакрите и разпределението им, за слънчевия сплит и неговата роля. За рабоша... Да, за рабоша, май рабошът е над всичко, защото ако всичко говорено от един, не се съвпадне с другия, рабошът не го приема. При нас рабошът идеално си пасна. Дамите избират, казах ѝ. Да, но мъжете решават, отговори ми тя. Да, тя избра, а аз реших когато рабошът се поклопи. –Ти знаеш ли, че аз пиша книга за тези неща? – Нима аз съм преразказвал книгата ти, когато говорех за кристалите на водата. –Да, аз и за тях пиша, пиша за всичко онова, което съм преживяла и осъзнала. Философско-поетична книга за душата. Да, наистина ги пише тези неща, щом погледът ѝ улавя моя поглед, нейните думи засичат моите думи и заедно мълчахме в трепетна глъб. Но не в мълчанието, а в съзнанието. Розата откри Рицаря. Рицаря откри Розата. Ако този разговор беше заснет (може би да), то щеше да бъде кратка история за красотата на душата и светлината на съзнанието, яснотата на подсъзнанието. Сто крачки ми бяха достатъчни във втория ден от зоната на червеното до зоната на слънчевия сплит. Точно там, в слънчевия сплит ме срещна усещането за рабоша. След унес от сладкия разговор и леко паниран от морския пясък, имах нужда от солена наслада. И случи се, солено-водно щастие, там, под слънцето, в града на китовете. След обяд, от другата страна на горещите камъни, Розата цъфна обляна от бяла светлина на моята вселена. Пъзелът се нареждаше във формата на сърце, на фона на синьото. Рабошът е поклопен и пасна. Нямахме вече разстояние. Растеше заедността. Прибоя, празните шезлонги и звездите свидетели ни бяха в поезията от погледи и музика от ритми на развълнуваните сърца. Джапанките целуваха нежно стъпалата на стълбите. Колко акустична е тук тишината. Дървените пейки ни бяха благодарни, защото им греехме старите кокали. Луната нямаше търпение да изброи целувките и, броейки, заспиваше. В съня усещаше избухване на горещото желание в тръпнешката глъб на Розата и в просънница полюшваше морето. На това географите му казваха прилив и отлив. Така всеки ден и всяка вечер, прилив и отлив. Прилив и отлив до края на първата декада на месеца, кръстен на древноримски владетел. Прилив и отлив. Нежност и страст. Страст и нежност, крачеща към заедност по дължината на правата, която няма да стане отсечка.

Радко Стоянчов

Вярата в Бога – основа на християнската етика

През последното десетилетие навлязохме в нова фаза на политическо, икономическо и духовно развитие. Но доброто, което нашия народ с много усилия постига, се съпътства с опасни явления – насилие, наркомания, упадък на морала, които засягат и възрастни, и младежи, лишени от необходимата устойчивост срещу предизвикателствата на времето. Загрижени за моралното здраве

на децата ни, учители, родители и общественици търсят опора в нашите национални традиции и в християнските ценности. Всички осъзнаваме, че преходът към демократично общество и стремежът за европейска интеграция може да се осъществи само от хора с висок морал.

Учебните програми вече не се ограничават със знанията по традиционните предмети, а включват и теми с актуално етическо съдържание. Доколкото щастието на човека и благополучието на обществото са тясно свързани, училището би трябвало да възпитава нравствен характер у всяко дете, който да се проявява на две нива. Първо – всеки ученик да се развива интелектуално и духовно, и второ – да участва добросъвестно в обществения живот.

От началото на новата ера светът започна бързо и широкомащабно да се променя под влияние на християнството. Иисус Христос обяви златното правило на нравствеността в неговата положителна и окончателна форма: “Както искате да постъпват с вас хората, тъй и вие постъпвайте с тях”. Ако вникнем по-дълбоко в това правило, ще разберем, че то изчерпва съдържанието на морала.

Макар човекът след идването на Иисус Христос да стана по-мъдър и да се облагороди, този човек все още е проблематичен за самия себе си. Днес ние отново се питаме – кой е човекът, какво е ценното за него в този свят и как трябва да постъпва? Тези въпроси са много важни за християнската етика, която разкрива връзката между човека, морала и обществото и ни показва как да живеем по-християнски. Тя свързва всички свои изводи с личността на Иисус Христос и Неговото учение.

Християнството е най-разпространената религия в света. Повече от една трета от човечеството изповядва тази религия в различните нейни форми на изява (католицизъм, протестанство, православие и др.) А основната книга на християнската вяра – Библията, също е най-разпространената книга в света. Центърът на тази вяра е Иисус Христос, Който е ключовата фигура на Библията от първата до последната ѝ страница.

Учението което Христос предаде на Своите последователи, за сравнително много кратък период проникна и завладя тогавашния цивилизован свят (Римската империя), а днес е разпространено по всички кътчета на земното кълбо. Това показва, че в личността на Иисуса има нещо единствено по рода си, нещо уникално, което никой друг човек не е притежавал. Той ни е оставил една свършена и ненадмината ценностна система. Източника на тази ценностна система е в личността на нейния Създател. Защото учението на Иисуса е в състояние да промени отделната личност, цели народи и етнически групи, както и хода на цялата човешка история.

Качествата и личността на Христа Го отличават от обикновените хора, от основателите на световните религии, от велики ръководители и гениите на човечеството. В следващото изложение ние ще се придържаме към действителния източник на сведения за Неговия живот, дело и учение – Библията. А историята през последните две хиляди години ще ни помогне да се убедим в огромното Негово въздействие във всички сфери на човешкия живот.

Човечеството очакваше Христа

1. Раждането, животът, делото и учението на Иисуса беше предсказано (над 300 пророчества) столетия преди Неговото идване в света. Светът Го очакваше... Защо? Защото с човека се беше случило нещо ужасно, което единствено Христос можеше да поправи.

2. Той дойде в света не според биологичните закони на живота. Неговото рождение, живот, учение, възкресение, възнесение и делото, което остави на човечеството, Го отличават от всяка друга личност, живяла преди и след Него.

3. Христос е изява на Бога, Той е самият Бог, дошъл на света като човек (Богочовек). Иисус изявява истината за Бога така, че тя да може да бъде възприета, понасяна, асимилирана както от нашия разум, така и от сърцето ни. Той ни открива Божията воля на понятен за нас човешки език.

4. Иисус притежава огромна духовна сила над човешката личност, власт над природните закони и ненадмината мъдрост. Самите Негови ученици веднъж с учудване възкликнаха: “Кой е този, че и ВЕТРОВЕТЕ Му се покоряват!”. А юдейските старейшини недоумяваха пред детето Иисус, питайки се, “Откъде у Него такава мъдрост?”.

5. Чрез човешката си същност Христос изяви безграничната морална мощ и нравствено съвършенство на Бога, като стана по този начин единствената личност в света без грях?” А Гьоте изповядва: “Христос е най-чистия между чистите”. Вярно е, че светлината, която излъчва Христос, отблъсква мнозина. Но защо? Защото Неговата святост изобличава като огледало. Изключителната уникалност е съчетанието на богочовешката същност в една личност. Нека не забравяме, че Иисус

беше човекът като всички нас, живял на този свят като нас, съобразявал се с обществените закони като нас и подлаган на изпитания, като всеки един човек на този свят. И още нещо – Той произхождаше от бедно семейство, не получи висше образование, не притежаваше държавнически постове...

6 Иисус е велик в словата си. Христовите думи се възприемат от слушателите като вътрешен глас, който докосва душата, буди съвестта и активира волята. Великият учен Алберт Айнщайн казва: “Блестящият образ на Назарянина ми е направил могъщо впечатление. Никой не може да отрече факта, че Иисус е живял и че думите Му свидетелстват за истината”. С право Христос заявява: “Думите, които аз ви говоря, са дух и живот”. Думите които Той изговори, не само не са забравени, но са били пазени през хилядолетията като най-съкровено завещание на човечеството. И днес тези думи са живи и са преведени на повече от 4000 езици и наречия по цял свят.

Христос е несравним в делата си

1. По форма и съдържание те са толкова необикновени, чудни и уникални, че ние ги наричаме чудеса. Иисус лекува болни, възкресява мъртви, чете мислите на Своите събеседници. Във връзка с чудесата на Иисуса Достоевски споделя: “В реалиста не се ражда вярата от чудото, но чудото от вярата. Щом реалистът повярва, той именно поради своя реализъм трябва бездруго да допусне чудото”.

2. Историята не познава друга личност, при която да цари такава хармония между думи и дела, както при Иисуса. А това е възможно единствено, когато се говори за истината и се преследва една велика цел, отнасящата се за цялото човечество.

3. Древните елини говорят за три цели на човешкия живот: добро, истина, и красота. Индийците виждат три пътя към спасението: познанието, доброто, себеотдаването. А Христос, както никой друг в човешката история прокламира: “Аз съм пътят, истината и животът”. Нито един от създателите на световните религии не е дръзнал да предяви подобни претенции. Христос заявява за себе Си, че е Божий Син. Богочовекът Христос съединява в себе Си и Бога, и човека. В него виждаме в най-съвършена форма Бога като морално същество. В него разбираме, какъв може да стане човек, който живее с Бога.

4. Христос по превъзходен начин съчетава в себе си качества като справедливост, доброта, обич, безкомпромисност, послушание, смирение. Нещо повече, Той повелява на своите последователи да проявят тези качества не само към приятели, но и към враговете. Така Християнството е върнало милиони от злото към доброто.

5. Един уникален факт, който окачествява Христос като Бог, е, че той може да прощава грехове. С учудване Неговите врагове споделят един път: “Кой може да прощава грехове, освен един Бог?”. Грехът е един ужасен проблем, с който човек сам никога не може да се справи.

Иисус – страдание и величие

1. Несравнимото величие на Иисуса се разкрива в областта на Неговото страдание. От Витлеем до Голгота животът на Христа е бил осеян с опасности, трудности, изпитания, разочарования, обвинения, оскърбления, предателство, лъжесвидетелства, бичуване, разпятие... И всичко това не само от Неговите врагове. Неговите близки, дори неговите ученици се отрекоха от Него, изоставиха Го в най-трудния час на изпитанията Му! Един от учениците Му с болка пише: “Дойде у Своите си и Своите не го приеха”.

Поразително е пророчеството на древногръцкия философ Платон за Христа. Като говори за вероятната участ на чистата Добродетел, ако тя слезе в човешки образ на земята, той казва: “Когато се яви такъв Праведник на земята, ще го бият, вържат, ослепят и след като той претърпи всевъзможни присмехи и подигравки, ще го приковат на стълб”. Така и стана... Христос е най-великият страдалец в човешката история, защото той страда за другите, за целия свят. В огъня на това страдание в човешката история, защото той страда за другите, за целия свят. В огъня на това страдание Христос ни представя облика на съвършената добродетел – любовта, която забравя злото. Предаден на смърт, Той намира утеха в увереността за победния завършек на делото Си – тържеството на царството на любовта.

Единствения път

1. Личността, учението и делото на Христа имат пряко отношение към смисъла и целта на живота на човека. Библията учи, че Христос е единствения път за постигане на крайната цел в живота на човека – спасението на душата.
2. Уникален е характерът на обществото (Църквата), което Христос създаде и което Той гради чрез Своите последователи. Тази Негова Църква не познава граници, етноси, възраст, раса, образование, социално положение.

Влияние върху човешката култура и хода на историята

1. Премахването на робството и социалната дискриминация се дължи на християнството. През първия век след Христа в Атина е имало 21 000 свободни и 400 000 роби. По същото време Римската империя е наброявала 120 милиона поданици, от които половината са били роби. Те са били приравнявани с животните, продавани, експлоатирани, малтретирани, избивани. Библията възвести нещо ново: “Няма ни роб, ни свободен... а всички в Христа сте братя помежду си”.
  2. Христос и Неговото учение промениха коренно положението на жената и детето в обществото и семейството. Преди появата на Христос жената се считаше за същество по-низше от мъжа, разглеждаше се само като инструмент за биологична репродукция. Тя нямаше право на глас; можеше да бъде продавана, заменяна... Подобна беше и съдбата на детето, с което бащата разполагаше както иска. Християнството прокламира равноправие в семейството, издигна достойнството на жената и постави отношенията към детето на съвсем нови принципи.
  3. Христос е съвършен и ненадминат борец за социалната правда. Чрез делата Си и учението Си Той демонстрира грижата за бедните, слабите, болните, победените, онеправданите, грешниците. Християнството донесе милосърдието на света и прокламира най-правилното отношение към труда. Девизът на християнството е: “Който не иска да работи не трябва и да яде” по-късно беше неправилно плагиатстван от други идеологически системи.
  4. Човек се стреми към свобода и независимост. Свободата е неделима от морала, защото нейните корени са във волята, а от силата на волята се определят постъпките на дадена личност. Свободата е неделима и от истината, която определя активностите на човешката съвест. Единствен Христос формулира златното правило за постигане на истинска свобода: “И ще познаете истината и истината ще ви направи свободни”. Неправилно разбраната свобода е страхотен бич за прогреса на човека. С право Достоевски пише: “Човек, чиято свобода се състои в това да прави каквото си иска, ще завърши с човекоядство”.
  5. Няма друга личност в историята, която да е оказала такова огромно влияние върху цялостното културно и духовно наследство на човечеството: изкуство, култура, литература, архитектура, наука. Най-великите произведения на човешкия гений са свързани в една или друга степен с личността, делото и учението на Исуса: “Тайната вечеря” (Леонардо да Винчи), “Матеус пасион” (Бах) “Великата дидактика”(Коменски)1 “Бен Хур”Л. Уолъс), “Quo Vadis” (Х. Снекевич) и др. Уникално е преклонението пред личността на Христа на създателите на това културно наследство. Когато “Тайната вечеря” била готова, художникът повикал своя приятел и го попитал кое му харесва най-много в картината. Отговорът бил: “Чашата. Тя е просто вълшебна и надминава по красотата всичко”. “Така ли” – отговорил художникът. Взел четката и заличил чашата. “Какво направихте? Та тя беше тъй красива!” Леонардо да Винчи отговорил: “Нищо не искам да засенчва лика на моя Спасител...”
- Как да си обясним това огромно влияние на Исуса върху този свръхгениален човек? Ето само някои имена от плеядата великани, на които човечеството дължи своя прогрес, които смирено благоговееят пред образа и делото на Христа: Пастър, Коперник, Кеплер, Нютон, Франклин, Милеанджело, Лайбниц, Лавоазие, Емерсон, Вагнер, Фламарион, Макс Планк, Иван Павлов, Миликан и много, много други.
- В заключение ще поставим въпроса: Защо личността и делото на Христа се ползват с такъв огромен авторитет, защо са обсипани с такава голяма обич и уважение, защо това дело пребъдва и завладява човечеството, защо Христос стана център на човешката история, която беше разделена на два периода – преди и след Неговото раждане?
- Възможен е един единствен отговор на тези твърде много въпроси: всичко това е така, защото при личността на Христа и Неговото дело става дума за нещо което за човека е от най-важно значение, което засяга живота и съдбата на отделната личност и на цялото човечество:

-Христос предлага единственото средство за борба срещу вечните врагове на човека: грях, страдание, смърт, съд;
-Христос предлага единственото средство за достигане на вечен живот;
Христос предлага единствената ценностна система, която вече две хиляди години е променяла личности и народи и която е в състояние и днес да стори същото.

Извадки от книгата “Християнска етика”

Биографична справка

Григор Рашов Марков е роден е в село Гинци, Годечко. Сега живее в София. Основно образование получава в родното си село, а гимназия завършва в гр. Годеч. След отбиване на военната си служба следва двегодишен курс по минно-геолошко дело в град Перник. Като техническо лице за кратко време работи на миннодобивни и геологопроучвателни обекти в страната.

По-късно става студент в Софийския университет “Св. Кл. Охридски” по специалностите “Българска филология” и “Педагогика”. Дипломирайки се, две години е преподавател в средни училища в гр. Перник и гр. Баня. Бил е още журналист и редактор във вестници.

Основният му трудов стаж обаче преминава в Етнографския институт при БАН, където се занимава научнодокументационна и научноизследователска дейност.

В малкото си свободно време понякога се опитва да твори художествено слово, предимно поезия. Предлагаме непубликувани негови стихове, които са писани в различни години.

“Първостепенен дълг за нас, българите, е да осъществим културно и духовно единение между всички наши сънародници вътре и извън политическите очертания на Отечеството ни!..

Да постигнем български културни, духовни и езикови територии навсякъде, където звучи и е звучала българска реч, където има и е имало българско етническо землище!..

Тогава разкъсващите ни като народ политически граници ще паднат сами!..

Клетвен обет пред родината

Пред теб, Родино, бащина земя свещена,
синовна клетва вярна днес изричам:
да бъда щит непробиваем пред родната ти гръд!..
Чук ще съм и наковалня стоманена,
та в огнена стихия да изковавам,
с десницата ти твърда и корава,
аз твойта броня здрава и челичена,
за да е непристъпна българската твърд!..

Скала ще бъда аз, гранит несменен,
изправен горд на трайна бойна стража –
да се разбиват като морска пяна в мене
вълните зли, тълпите диви, вражи!..

Че тез врази, отколешни и знайни,
са впили хищно зъби в знойния ти стан
и рѣфат стрѣвно твойта плѣт без свян,
и ти подготвят гроба тайно!..

В свойта мѣст и сатанинска злоба
те рожбите ти кръвни разделят от теб, от род:
че македонец, шоп, тракиец, добруджанец миз
не са били те плод на твойта майчина утроба,
а някакъв си друг, измислен, чужд народ,

та тъй, Българю, да те закрият от земната шир,
теб нивга вече да те няма под синята вис
и да не се чува твоето име по божия мир!..

С перо, с меч и с огън ще те браним,
за да зараснат вехтите ти рани
и твоите чеда свидни, вредом разпилени,
в твой дом, Родино, пак ще са събрани:
под общата стряха – сред братя подслонени,
сред сестри, сред майки – с обич обградени!..

Тогаз единна, в пътя си през времето преломно,
ти все тъй горда ще възправяш своя древен ръст
и чист ще свети в лазур небосклона
над твойта свидна, над твойта свята пръст!..

София: 19-22 февр 2003г., 11-17 май 2005г., 9-10 юни 2005г.

Ще пита сърцето ти

На моя внук Сами и неговите родители Светльо и Яна

Очи едва отворил за света и още в детски пелени
от майчин кът далеч зад граници донесен бе при мен.
С невинността и крехката си нежност ти ме заплени,
А усмивката ти първа, чиста, сгръ ме в тоя ден!..

Но времето ни диво и скудно, времето трудно
убива мечти, руши надежди и планове бъдни!..
Загуй пак поехте с тате и мама към предели далечни:
без дом, без стряха своя сигурна, с грижите вечни!..

Без вас останал тук, ще падам аз, ще ставам,
но все напред изправен гордо ще вървя,
за да разпалвам огъня в семейната жаравя
и над гнездото родно винаги да бдя!..

Защото знам – ще дойде ден за връщане
в земята наша и в бащината къща!..
И всеки миг сърцето в теб ще пита
за български войводи и комити?!...

За Марко Кралевити и скитника един Паисия,
обрекъл себе си изцяло в мисия
народ поробен да събужда пръв
и да бунтува българската кръв?!...

За Дякон Левски – Апостола велик,
за Свободата жертвал се до сетен миг?!..
за подвига му дивен и клетвените думи,
към душманите отправяни като куршуми?!...

За пламенния Ботев за огненото слово,
за врагове народни – по-страшно от олово?!..
На дядо Вазов за песните вълшебни,

за души страдални – лекове целебни?!...

Ще пита то, где е излязъл Делю хайдутин?!...
Защо са му тез родни простори,
Та в други светове той е запътен
И там добрини само да сторва?!...

Ще търси ти, где е България?!...
Где е твоята скъпа и свидна родина?!...
Ще търси сърцето ти, где е България?!...
Где е твоята скъпа и свидна родина?!
Що свети небето над нея в сияния
и е по-китна от райска градина?!...

Ще търси то и все ще успее да намери
Страната едничка за теб с разтворени двери:
Да те приласкай топло като майчица мила
И те накичи със здравец, рози и свила!...

Тя с благослов ще те дари и с вдъхновение!...
С любов, стремления, с вяра, с плам духовен!...
И ще бъде за теб она час като второ рождение,
В който с порив чист светиш към Нея дълга си синовен!...

Стихотворението е работено с прекъсвания от втората половина на м. януари до 23 май 2007г.!

Време съдбовно

Велможи престъпни с паст ненаситна
Вилнеят в земята ни и всичко съсипват:
Заграбват богатства, обсебват имоти
И на хората днешни убиват живота!...

А Темида у нас – ехидна и скверна,
На повели партийни останала верна,
Надменно се киска в своите високи палати
И за теглата народни не дири разплата!...

Затуй сега изтича българската кръв, изтича
по всичките посоки на света
и никой за обратен път в клетва се не врича
към Родината наша, едничка и свята!...

Навсякъде топи се българският ген
и се смалява племето ни всеки ден!...
А бият в мен въпросите тревожни, съдни –
ще го има ли народът ни в годините бъдни?!...

Дълг клетвен нам е във времето ни съдбовно
да слеем всички силите си в мощ преломна,
за да спасим страната ни вековна
от сганта воняща, зла, продажна и отровна!...

Тогаз България, пречистена и преродена,
съдбовно ще възправи своя ръст отново:
градивна, горда, волна, вдъхновена

и живо ще се лее родното ни слово!...

Григор Р. Марков

Стихотворението е написано в края на м. януари 2007 г.!

Бащин дом

Аз пак при теб си идвам, бащин дом,
за да пробудя спомени заспали!...
отново днес прекрачвам твоя праг,
но скъпото “добре дошъл” слухът ми вече не гали!...

А ето тук, под стройната разцъфнала липа,
един ли път аз търсил съм покой?!...
Един ли път оттук летял съм с мисъл по света
и пак при теб съм се завръщал, дом роден, мой!...

Под нея изворът все тъй си блика и шурти:
от ромонът му тихо лей се песента,
как тук сърцето ми започнало е да тупти –
за първи път тук помилвала го пролетта!...

Ливадата и сега разстила ми килима си цъфтящ,
зове ме тя и росните обятия си разгръща:
към волността, към детски смях кънтящ
в този час отново все ме връща!...

О, дивна страница на детските ми дни!
Къде си ме понесла, къде ме люшкаш ти?!...
Дали да ми покажеш минало безгрижно
или да спреш това, що винаги лети?!...

Григор Р. Марков

Стихотворението е изпято през м. май на далечната 1960 г.!
Преписано кой ли път с лека редакция на 23 май 2007 г.!

Равносметка (Лято 2006-то)

Отмина лятото, отмина с ласките му неусетни
и нищо ведро то ми не донесе.
Меняват се сезоните и идва есен
в живота ми и в дните ми насетне!...

Редят се делниците безполезни, мудро
и празни като сиромашка стряха:
без радости и без успехи трудни –
само грижите у мене все растяха!...

Едреят грижите у мен, едреят
от чужди грехове и нечии падения!...
Издигат грешници в душата ми разпятия
И зреят в нея болки и проклетия:

за тез – забравили за клетви и обети
от тях самите в светъл миг поети;
за дълг към род, за цели благородни;
за светли дати, за дела народни!...

Отродници без чест езика ни свещен скверняват
и на дедите наши делата свети поругават:
за власт, богатства, почести и дива слава
дори и майчината си кърма продават!...

Но идва час – на времето взните
на всекиму отмерват своя дял:
какъв е смисълът на дните му,
дали на хората добро е дал?!...

И в този час велик на равносметка
всеки грешник плаща с лихви своята сметка!...

Невъзпята любов

“Для любви нет возрасти, нет предела!...”

Аз не мога да възпея любовта ни човешка –
не ми стигат думи силни и трепетни!...
За нея са пяли с нежност всички поети –
взели са и те моите слова груби и тежки
и са ги вплели в дивни куплети!...

Любовта ни е дар свиден от боговете –
изпращат ни я всички щедро от небесата.
Да ни въздигнат близо до себе си те,
а да има рай и тук, на земята!...

Донесоха ни я два бели гълъба, с песен,
с разперени криле над главите ни.
Един кацна на твоето рамо, другият – на моето
и под олтара божествен и синьонебесен
с вечността се сляха трайно душите ни!...

Даден ни бе кръстен знак от небето –
направи го самата Дева Мария:
да няма грях ни мен, ни теб в сърцето
обичта ни езическа тя благослови я!...

Раздяла

Не ме очаквай пак да дойда с пролетта
и с ромона на пролетни капчуци –
с последните акорди глъхне песента,
в сърцето си, която не заключих!...

Пътеката ще се покрие пак с трева,
безсилна моите стъпки да заличи.
И само твоят смях и чистата зора
ще ми напомнят за едно момиче!...

Тъжиш?! Защо? Нали така ти пожела
да се разминем като несвои!...
И ще ли моята любов да съхраниш,
поне в спомените твои?!...

В пътеката тревата вече ще презрее,
Но в нея всяка моя стъпка ще личи!
Понявга в тебе обич нежна пак ще грее
и сълзи ще бистреят в твоите очи!...

Писмото от мама

Дайте писмото!...
Писмото от мама ми
дайте
и не гадайте
защо съм тъй много смутен!
Мамо,
днес аз чета
писмото ти първо до мен!
И как тъй успя?!
Кога го тъй нежно изписа
с тези красиви слова?!...
Да вярвам ли, Мамо?!
Нима ти,
с твойта неука ръка,
си изписала всичко това?!...
Сън!...
Сънувах те, Мамо!
Сънувах и твойто писмо!
А как е прекрасно
да беше всичко така?!...
Та ти и до днес
не написа до мен
ни едно писъмце!...
И как ли да сториш това?!
Нали там,
в планинското наше селце,
събрани в клуба на лампа,
с побелели вече коси,
ти едва се научи да пишеш
А, Б-го!
Върху листа измачкана хартия
ти написа дните си минали
името!...
И днес,
аз когато прочитам
на баща ми писмата
с почерк разкривен,
Мамо,
аз чувствам
но сина ти далече
копнежа нескриван!...

Проклети от Бога

Защо ни Боже, прокълна?
При мащеха – за жива майка сълзи да леем,
На бащино огнище да мръзнем
И чужди песни да пеем.

Защо ни Боже, прокълна?
Земята наша свидна и родна
Да ражда чеда чужди и диви -
Без сърце, без любов и без път
И без да имат свой роден кът.

Толкова грешни ли бяхме,
Та съдба тежка ти ни подари –
Предател роден да ни продава
За шепа мръсни проклети пари?

На кавги низки, мръсни, зловещи,
Невинна жертва ний станахме,
Та чак на камък надгробен да тегнат
Твоите яростни клетви горещи!

Тикви на интернет

Батко Владко прави кей –
всичко е окей,
кара пясък с камиона,
бърка с лопата бетона
и налива го в кофража
за стената
край реката!

Гледа да не пострада
и Бусиловската вада,
да не кълнат люти стрини
за изгорели градини.
Според експертно мнение
канализацията пак
ще служи
по предназначение,
но над нея,
баш край кея,
между прогнилата стреха
и ореха,
под кривата фейка –
ще сложи пейка!

Батко Владко кея даже
с асфалт ще намаже,
и на ореховата клонка,

ще окачи,
електрическа неонка
с експертна обосновка
да се получи
романтична обстановка,
та младите да се разхождат
и ...онождат!

И градините ще асфалтира
бабките ще изнервира,
че в полето,
няма бурян
за прасето!

С приказки ала-бала
строи спортна зала –
ще положи много труд,
но ще направи и клуб,
може пък сръбската Влада
да организира и Олимпиада!

Замеси и руска баница
в Караманица,
и византийска сделка склучи
шивашки цех да получи!

Хвана го съклета
кога се видя на интернета
как със дъвка в устата,
сред сватбарите зяпнали,
друса хоро –
“Три невести тикви брали”!
Направили го на балама
с цицорестата мадама,
снимали го и на земята,
как презглава се премята!
Трябват му още два мандата
да оправи работата,
всичко да бъде наред
и да ни тръгне напред!

Иван Николов

Афоризми

- Имунизирайте населението – политиците са побеснели!
- Гласуваме в прозрачни урни за тъмни личности.
- От чиста монета капитал не се прави.
- Затихна вятъра на промените и не можа да издуха боклуците.

Епиграми

Интелектуалец

В торбата главата
си слага и този сноб.

понеже в торбата
има зоб!

Гледни точки

За властта това е похвално,
че загиваме тотално!

Световно признание

Наградиха го с купата
“за духане на супата”